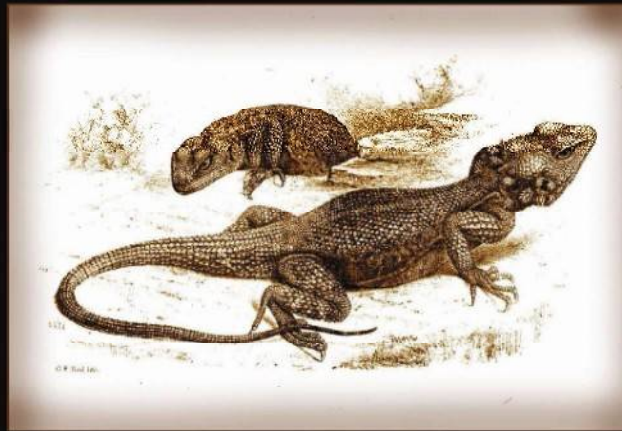

خزندگان و دوزیستان ایران

حسن محمدیان

راهنمایی با بیش از ۲۰۰ تصویر

چهار تابلو رنگی به همراه کلید شناسایی گونه ها

گزارش پراکنندگی ۲۱۴ گونه از انواع

لاکپشت، سوسمار، تمساح، مار، قورباغه، وزغ، سمندر ...

در فلات ایران و سواحل شمالی و جنوبی کشور

www.iran-biology.com

خزندگان و دوزیستان ایران

تالیف و ترجمه
حسن محمدیان

نشر شبیره

محمدیان ، حسنیار . ۱۳۳۹ - گرد آورنده و مترجم

خزندگان و دوزیستان ایران / تالیف و ترجمه

حسن محمدیان - تهران : شبیره ، ۱۳۸۲ .

۲۳۲ ص . مصور (رنگی)

ISBN 964-94487-2-1 : ۲۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا .

Hassan Mohammadian

پشت جلد به انگلیسی :

Reptiles & Amphibians of Iran

کتابنامه ص ۲۲۶

۱. خزندگان -- ایران . ۲. دوزیستان -- ایران .

الف. عنوان .

۵۹۷/۹۰۹۵۵

QL۶۴۴/۲/م۳خ۴

۸۲-۹۷۳۲ م

کتابخانه ملی ایران

نشر شبیره : تهران صندوق پستی ۱۷۶۶۵/۱۱۱

مرکز پخش :

خیابان انقلاب ، مقابل دانشگاه تهران ، مرکز نشر سپهر

۶۴۰۱۶۲۵

نام کتاب : خزندگان و دوزیستان ایران

تالیف و ترجمه : حسن محمدیان

چاپ و لیتوگرافی : چاپ خاتم

صحافی : اندیشه

چاپ اول : تابستان ۱۳۸۲

تیراژ : ۱۵۰۰

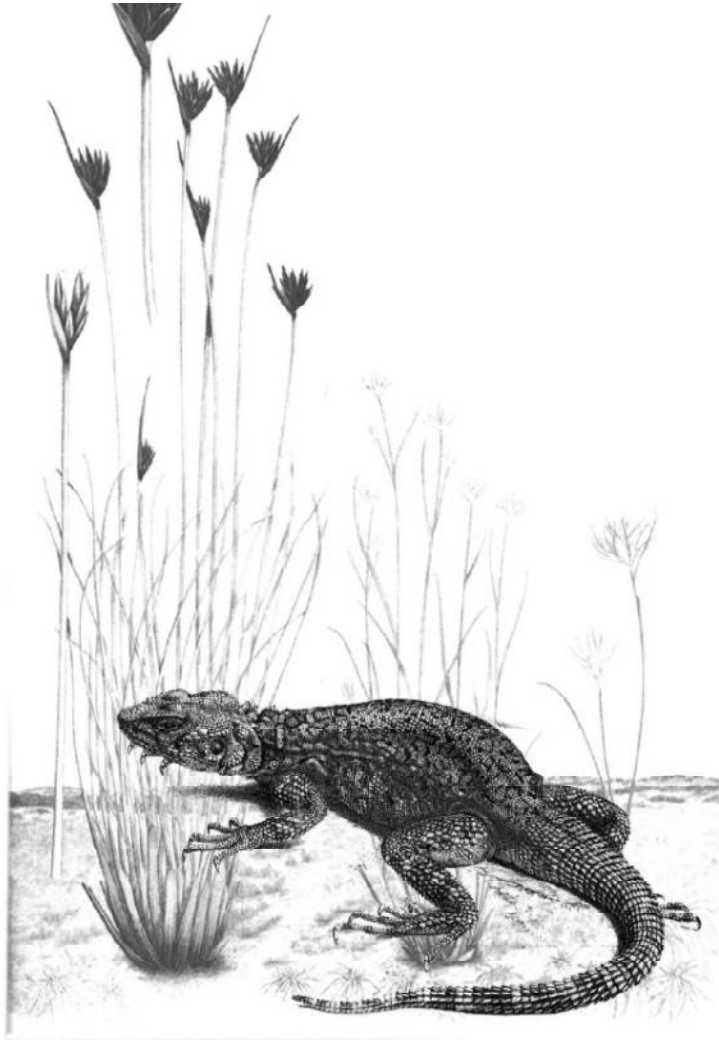
قیمت : ۲۰۰۰۰ ریال

شابک : ۱ - ۲ - ۹۴۴۸۷ - ۹۶۴

استفاده علمی با ذکر منبع آزاد است

فهرست مطالب

	پیشگفتار
	مقدمه
۱	مشخصات عمومی و طبقه بندی
۱۰	تصاویر خزندگان و دوزیستان ایران
۸۸	فهرست پراکندگی خزندگان و دوزیستان ایران
۸۹	سمندرها
۹۲	وزغ ها و قورباغه ها
۹۸	لاکپشت ها
۱۰۲	کروکودیل ها
۱۰۳	سوسمارها
۱۳۵	کرم سوسمارها
۱۳۶	مارها
۱۶۱	کلید شناسایی گونه ها
۲۲۰	فهرست الفبایی گونه ها
۲۲۶	فهرست منابع
۲۲۸	تصاویر ضمیمه
۲۳۲	تصاویر رنگی

Laudakia caucasica

آسامای قفقازی

ب

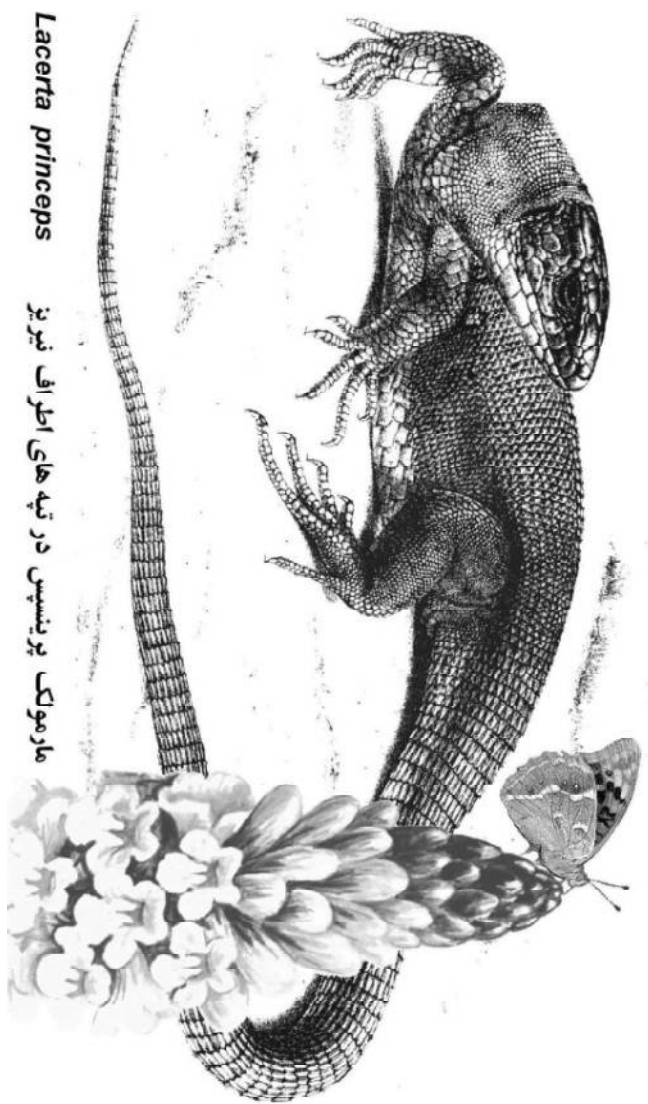
بنام خدا

پیشگفتار

دانشمندان مختلفی در راه شناخت انواع خزندگان و دوزیستان ایران تلاش کرده اند که از میان آنان می توان به دانشمند نامی دبلیو . تی . بلانفورد در قرن نوزدهم و پرفسور استیون آندرسون در نیمه دوم قرن بیستم اشاره کرد . در میان ایرانیان دکتر محمود لطیفی در شناخت مارهای ایران عمر گرانبهای خویش را صرف نمود . دکتر محمد بلوچ و شاگردان ایشان در معرفی سوسمارها و دوزیستان ایران به فارسی زبانان گامهای موثری برداشته اند .

در اینجا از این دانشمندان بزرگ و سایر افرادی که از ساعات خوب خود در شهر و دیار و محفل انس خانواده صرف نظر کردند و جان خود را در کوهها و بیابانهای فلات ایران به خطر انداختند تا معرفت ما را نسبت به این مخلوقات بالا ببرند تشکر و قدردانی می نمایم .

حسن محمدیان

مازموک پرینسپس در تپه‌های اطراف نیریز *Lacerta princeps*

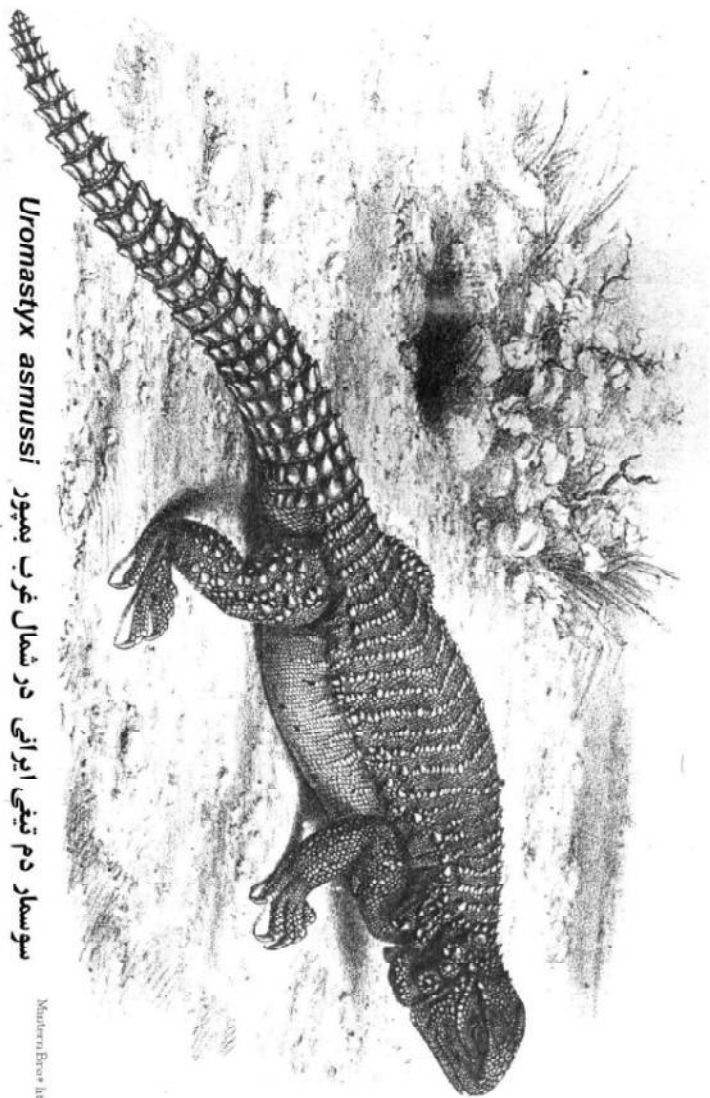
مقدمه

در کشور ایران بیش از ۲۰۰ گونه خزنده و دوزیست زندگی می کند . بسیاری از گونه ها خاص منطقه خاور میانه بوده و جزء مهمی از گنجینه تنوع زیستی کشورمان را شامل می شود. سوسمارها یا مارمولک ها (Lizards) با بیش از ۱۰۰ گونه از نظر تنوع و جمعیت بر سایرین برتری دارند .

آشنایی با انواع و طوایف خزندگان و دوزیستان در این کتاب به صورتی است که خوانند به سرعت و سادگی با تصویر ، اندازه ، نواحی انتشار در ایران ، و گروه آن آشنا می شود . کلید شناسایی تمامی انواع برای استفاده تخصصی تر نیز درج شده است .اطلاعات دقیق تر و مفصل تر با مراجعه به منابع معرفی شده در انتهای کتاب به دست می آید .

جا دارد اشاره کنم متن این کتاب بر روی کاغذ پارس جنوب که از محصولات فرعی نیشکر خوزستان است چاپ شده و در تهیه آن یک درخت کوچک نیز قطع نشده است . هر گونه سوال در باره متن این کتاب را به آدرس الکترونیک نگارنده ارسال نمایید. admin@iran-biology.com

سوسمار دم تیغی ایرانی در شمال غرب بھپور *Uromastyx asmussi*

Mohseni Bazar, 1971

مشخصات عمومی

خزندگان (شامل لاکپشتها، کروکودیلها ، مارمولکها و سوسمارها و مارها) به سهولت از پوست خشک و فلس دار خود شناخته می شوند در حالی که پوست دوزیستان (قورباغه ها ، وزغها و سمندرها) معمولا مرطوب بوده و فلسهای مشخص را ندارد .

هر دو گروه خزندگان و دوزیستان از مهره داران ابتدایی بوده و در مقایسه با پستانداران و پرندگان فاقد مو و پر هستند. از نظر دمای بدن نیز بر خلاف آنها که دمای ثابت بالایی دارند (بطور مثال ۳۷ درجه در انسان) دمای بدن خزندگان و دوزیستان تابع محیط اطراف می باشد . در هوای سرد نیاز به استفاده از مواد غذایی برای گرم نگاه داشتن خود ندارند زیرا دمای بدن آنان نیز پایین است که در اصطلاح به آنان خونسرد می گویند . از نظر تولید مثل اغلب تخمگذار می باشند.

اکثر خزندگان و دوزیستان موجودات کوچک و بی دفاعی بوده که طعمه جانوران بزرگتر از خود می شوند.

طبقه بندی

دو گروه مورد مطالعه در این کتاب عبارتند از رده خزندگان و رده دوزیستان که خود از گروههای کوچکتری به شرح زیر تشکیل می شوند :

۱ - Class Amphibia : رده دوزیستان

Order Caudata راسته سمندرها (دوزیستان دم دار)

Order anura

راسته وزغ ها و قورباغه ها (دوزیستان بدون دم)

۲ - Class Reptilia : رده خزندگان

Order Testudines راسته لاکپشت ها

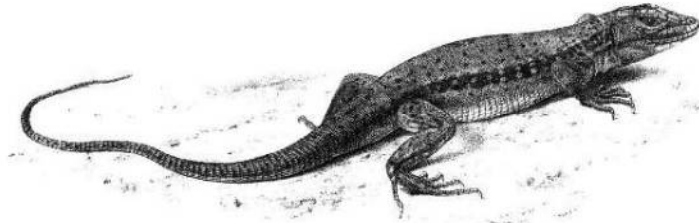
Order Crocodylia راسته کروکودیل ها

Order Sauria راسته سوسمارها

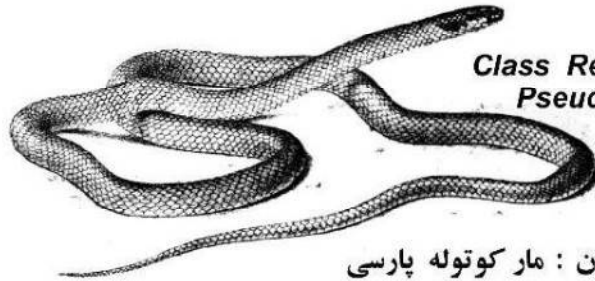
Order Amphisbaenia راسته کرم سوسمارها

Order Serpentes راسته مارها

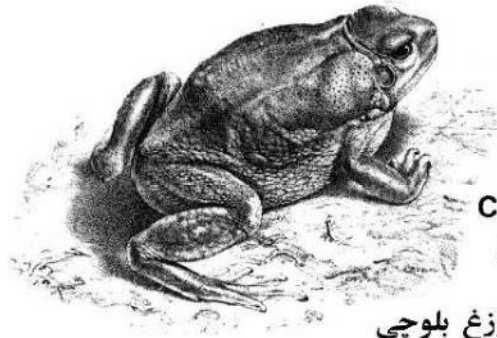
حال گروه ها یا راسته های مهم فوق را به طور خلاصه از نظر می گذرانیم .

رده خزندگان : مارمولک دونده ایرانی
Class Reptilia :
Eremias persica

رده خزندگان : مار کوتوله پارسی
Class Reptilia :
Pseudocyclophis persica

رده دوزیستان : وزغ بلوچی
Class Amphibians :
Bufo olivaceus

رده دوزیستان : وزغ بلوچی

سه نمونه از خزندگان و دوزیستان

راسته سمندرها (دوزیستان دم دار) Order Caudata

در جهان ۳۰۰ گونه سمندر زیست می کند. از ایران ۷ گونه گزارش شده است. آنها زندگی پنهانی دارند و معمولاً در هنگام روز با برگرداندن سنگها و تنه درختان یا در شکافهای مرطوب دیده می شوند. معمولاً در هنگام غروب آفتاب یا شبها به شکار می پردازند. مهمترین گروه این جانوران در ایران همان خانواده سمندرهای معمولی *Salamandridae* است که دارای پنج گونه متفاوت می باشد. فراوانترین نوع این گروه نیز سمندر تاجدار جنوبی است که در نواحی خزری و شمال غرب کشور زندگی می کند. تصویر صفحه ۱۳

Order anura

راسته وزغ ها و قورباغه ها (دوزیستان بدون دم)

حدود ۴۰۰۰ نوع قورباغه و وزغ در جهان زندگی می کنند از ایران ۱۴ گونه گزارش شده است. آنها بدون دم بوده پاهای عقب بلند و پوست بدن معمولا مرطوب می باشد.

دو گروه مهم از آنان در فلات ایران به ترتیب عبارتند از :

خانواده وزغها Family Bufonidae

اعضاء این گروه خشکی زی بوده و شبها فعالیت می کنند . اما در فصل جفتگیری در کنار برکه ها و رودخانه ها تجمع می کنند. وزغ سبز معمولی ترین و مشخص ترین وزغ در ایران است.

تصویر صفحه ۱۷

خانواده قورباغه ها Family Ranidae

آنان شناگران ماهری در آب محسوب می شوند و در خشکی چابک می باشند . معروفترین گونه این گروه در ایران همان قورباغه معمولی است که در اغلب نقاط کشور (بجز سیستان و

بلوچستان) یافت می شود . تصویر صفحه ۲۱

راسته لاکپشت ها Order Testudines

حدود ۳۰۰ گونه از لاکپشتها در جهان یافت می شوند. مشخصه همه آنها پوسته استخوانی است که بدن را در بر گرفته است و خود از صفحات شاخی یا بندرت پوسته محکمی پوشیده شده است. در ایران ۱۰ گونه گزارش شده است که ۴ نوع آن دریایی می باشند. سه گروه مهم و سه گونه غالب از لاکپشتهای ایران عبارتند از :

۱ - خانواده لاکپشتهای زمینی *Testudinidae*

گونه لاکپشت مهمیز دار. تصویر صفحه ۲۶

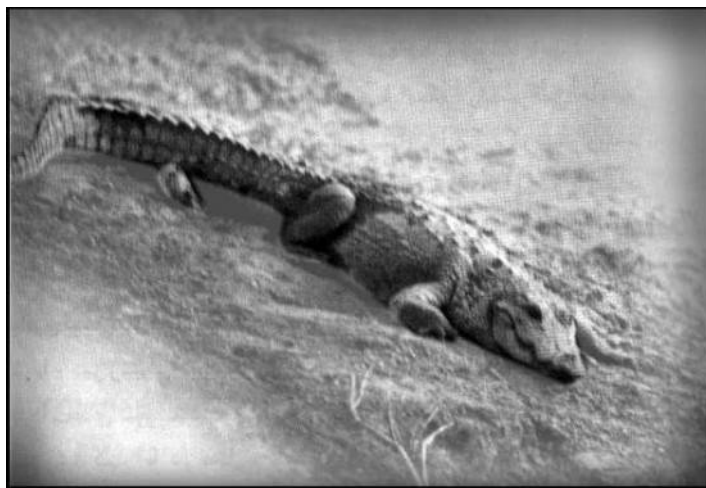
۲ - خانواده لاکپشتهای رودخانه ای آسیایی *Bataguridae*
گونه لاکپشت بر که ای خزری (که علاوه بر استانهای شمالی در فلات ایران پراکندگی وسیع دارد) . تصویر صفحه ۲۵

۳ - خانواده لاکپشتهای سبز (دریایی) *Chelonidae*

گونه لاکپشت عقابی. تصویر صفحه ۲۳

Order Crocodylia راسته کروکودیل ها

این راسته تنها یک گونه در ایران دارد و آن هم تمساح تالابی (*Crocodylus palustris*) است. این جانور عظیم الجثه در برکه های عمیق رودخانه های سرباز، دشتیاری و کاجوی بلوچستان به آرامی زندگی می کند (تصویر صفحه ۲۸). جنوب شرق ایران آخرین حد پراکندگی غربی این تمساح است و از سمت مشرق تا پاکستان، هند و سری لانکا ادامه دارد.

راسته سوسمارها Order Sauria

در جهان حدود ۳۰۰۰ سوسمار یا مارمولک گزارش شده است. همگی دارای پوستی پوشیده از فلس بوده ، دمی بلند دارند. اغلب آنان دارای پلک متحرک و چهار دست و پا می باشند. از ایران ۱۱۰ گونه گزارش شده است .

سه گروه مهم از آنان در فلات ایران عبارتند از :

خانواده سوسمارهای شبگرد یا گکوها Gekkonidae

مانند گکوی دم زبر *Cyrtopodion scabrum*

که در منازل و مناطق مسکونی یافت می شود. تصویر صفحه

۴۳

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Agamidae

مانند آگامای چابک *Trapelus agilis* تصویر صفحه ۳۵

خانواده مارمولک ها یا لاسرتیدها . Lacertidae

مانند مارمولک دونده ایرانی . تصویر صفحه ۵۱ *Eremias*

persica

راسته مارها Order Serpentes

حدود ۲۷۰۰ نوع مار در جهان یافت می شود. آنها بطور مشخصی دارای فلس و بدون دست و پا می باشند و چشمهای خیره ای که نمی توانند ببینند. از ایران ۷۰ گونه مار گزارش شده است. دو خانواده از مارها بطور مثال به شرح ذیل می باشند: بزرگترین و متنوع ترین گروه مارها در ایران همان خانواده مارهای معمولی یا کلوبریده *Colubridae* است. این مارها غیر سمی و بی آزار می باشند. تنها تعداد معدودی نیمه سمی بوده که گزش آنان به ندرت باعث مسمومیت می شود و برای آدمی معمولا خطر مرگ به همراه ندارد. از این خانواده می توان به انواع ذیل اشاره کرد:

یله مار *Malpolon monspessulanus* تصویر صفحه ۷۸

مار پلنگی *Coluber ravergieri* تصویر صفحه ۶۹

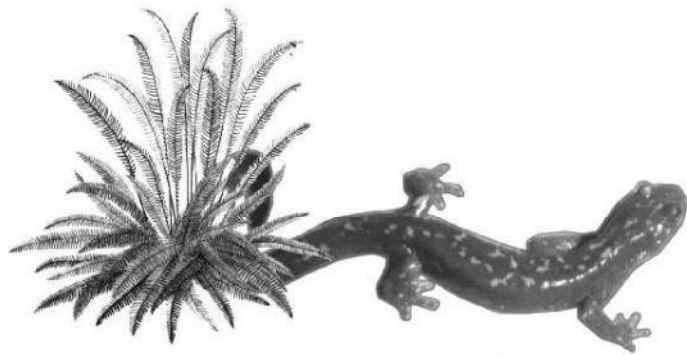
مار آبی چلیپر *Natrix tessellata* تصویر صفحه ۷۵

گروه مهم دیگر خانواده افعی ها *Viperidae* است. تمامی ۱۲ گونه این گروه سمی و خطرناک می باشند، دارای بدنی ضخیم و دم کوتاه بوده، سر کاملا مشخص، پهن و مثلثی می باشد. مانند

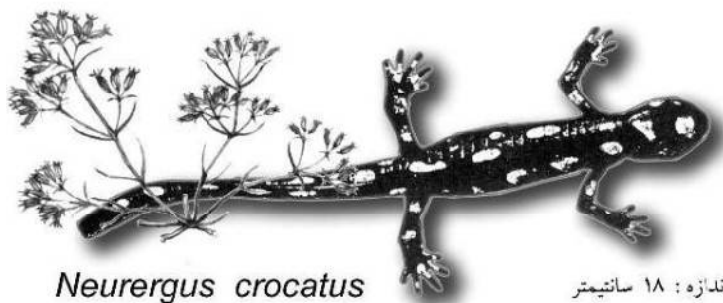
گرزه مار *Vipera lebetina*. تصویر صفحه ۸۷

در شناخت بهتر به کتاب مارهای ایران نوشته دکتر محمود لطیفی مراجعه شود

در این قسمت تصاویر متعددی از دوزیستان و
خزندگان ایران ارائه می گردد . با مراجعه به شماره هر
نمونه در فهرست اصلی کتاب می توانید به پراکندگی
آن در ایران و همچنین توضیحاتی در مورد خانواده آن
گونه پی ببرید .

سمندر غاری ایران
۱ - *Batrachuperus gorganensis*

Neurergus crocatus

اندازه: ۱۸ سانتیمتر

۳ - سمندر کوهستانی آذربایجان

Neurergus kaiseri

اندازه: ۱۸ سانتیمتر

۴ - سمندر کوهستانی لرستان

Neurergus microspilotus

اندازه: ۱۶ سانتیمتر

۵ - سمندر کوهستانی کردستان

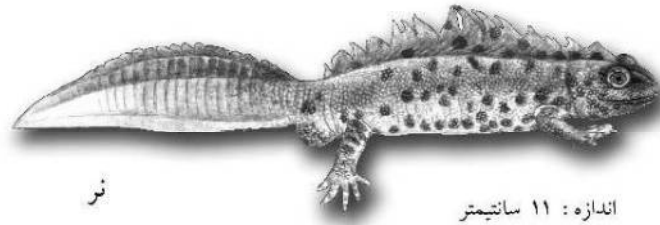
نوزاد (لارو) سمندر نارنجی یا

سمندر کوهستانی آذربایجان

Neurergus crocatus

اندازه: ۶ سانتیمتر

نر

اندازه: ۱۱ سانتیمتر

ماده

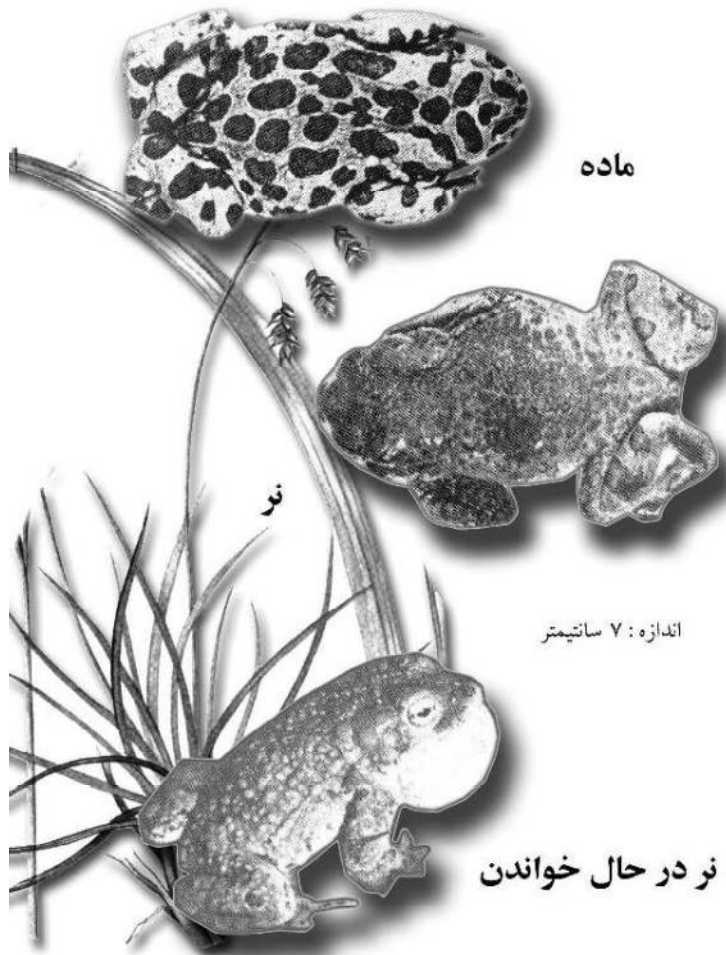
۷ - سمندر تاجدار
Triturus karelini
= *Triturus cristatus*

اندازه: ۱۹ سانتیمتر

۶ - سمندر آتشین
Salamandra salamandra

۹- وزغ کویری *Bufo kavirensis*

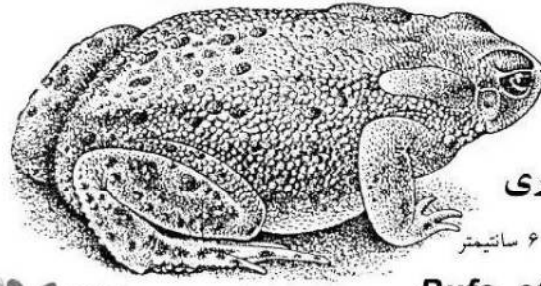
Bufo olivaceus

اندازه: ۵/۵ سانتیمتر

وزغ بلوچی

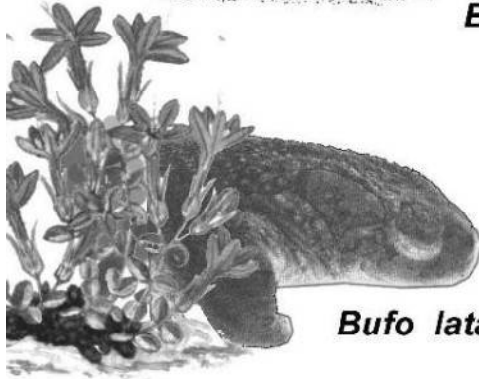
- ۱۲

۱۳- وزغ مرمی

اندازه: ۶ سانتیمتر

Bufo stomaticus

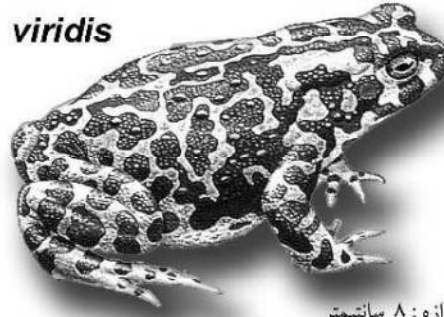

۱۰- وزغ خاوری

Bufo latastii

اندازه: ۵/۵ سانتیمتر

Bufo viridis

- ۱۵

وزغ سبز

اندازه: ۸ سانتیمتر

- ۱۴

وزغ بی گوش

اندازه: ۳ سانتیمتر

Bufo surdus

۱۶ -
وزغ بیلپای سوری

اندازه: ۷ سانتیمتر

Pelobates syriacus

قورباغه درختی
۱۷
Hyla savignyi

اندازه: ۴ سانتیمتر

*Rana
macrocnemis*

اندازه: ۶ سانتیمتر

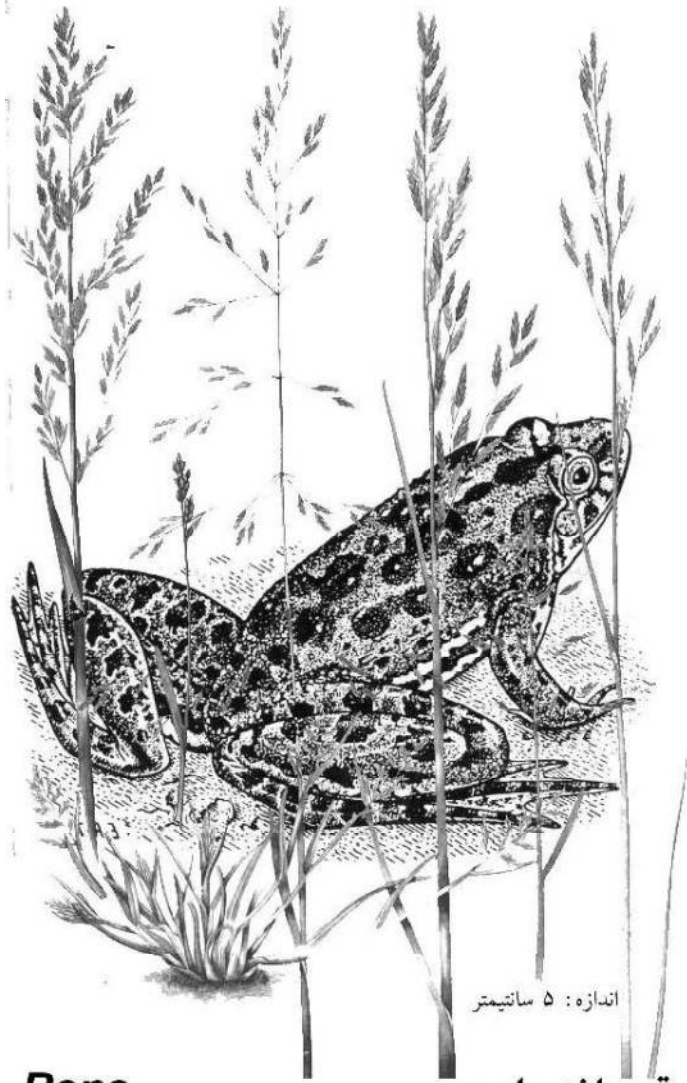
۲۰ - قورباغه جنگلی

اندازه: ۶ سانتیمتر

۱۸ - قورباغه قفقازی

Rana camerani

اندازه: ۵ سانتیمتر

۱۹ - قورباغه بلوچی
Rana cyanophlyctis

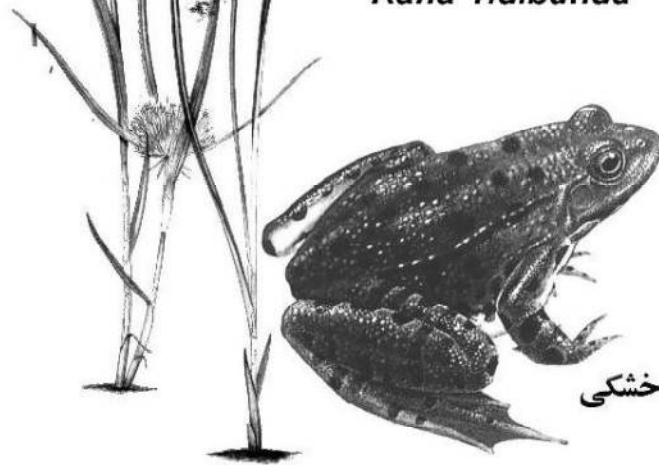

در آب

- ۲۱

قورباغه معمولی

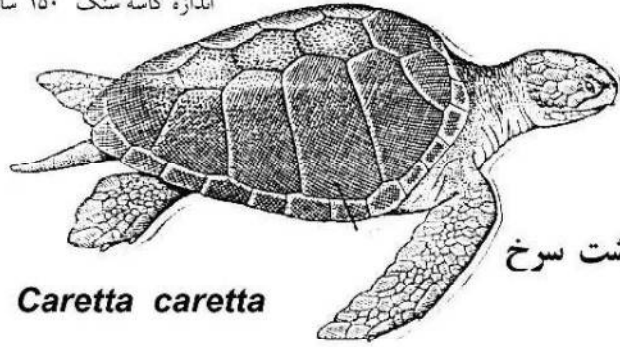
Rana ridibunda

در خشکی

اندازه ۱۲ سانتیمتر

اندازه کاسه سنگ ۱۵۰ سانتیمتر

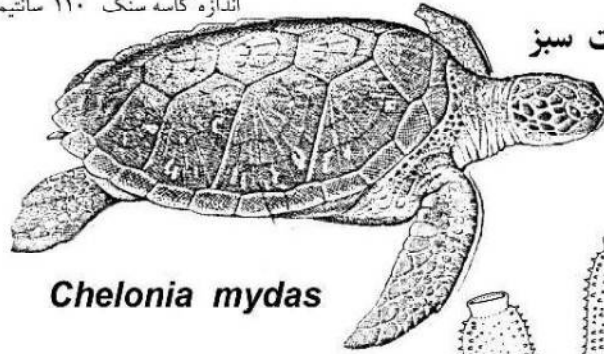

- ۲۲

لاکپشت سرخ

Caretta caretta

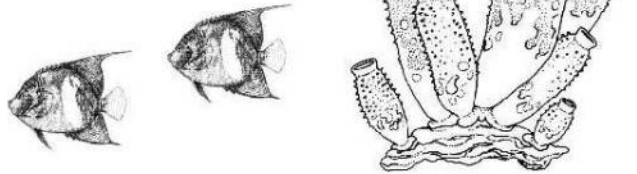
اندازه کاسه سنگ ۱۱۰ سانتیمتر

- ۲۳

لاکپشت سبز

Chelonia mydas

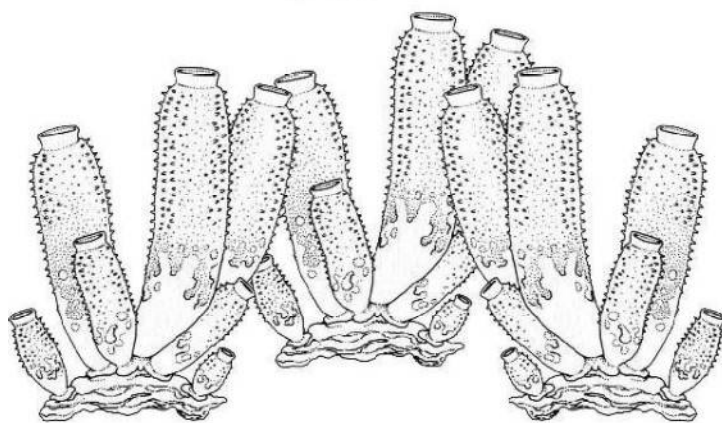

اندازه کاسه سنگ ۷۵ سانتیمتر

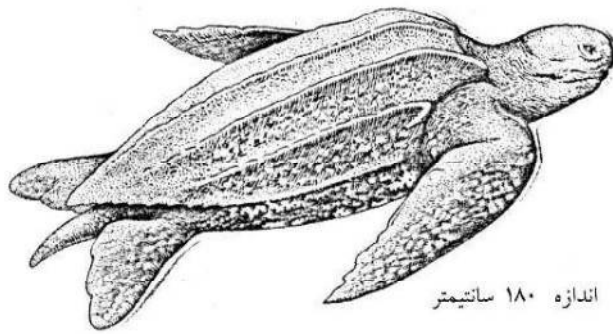
۲۴ - لاکپشت عقابی

Eretmochelys imbricata

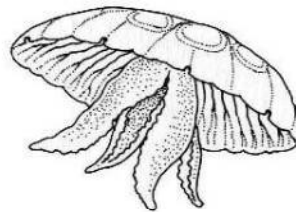
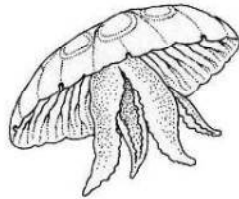

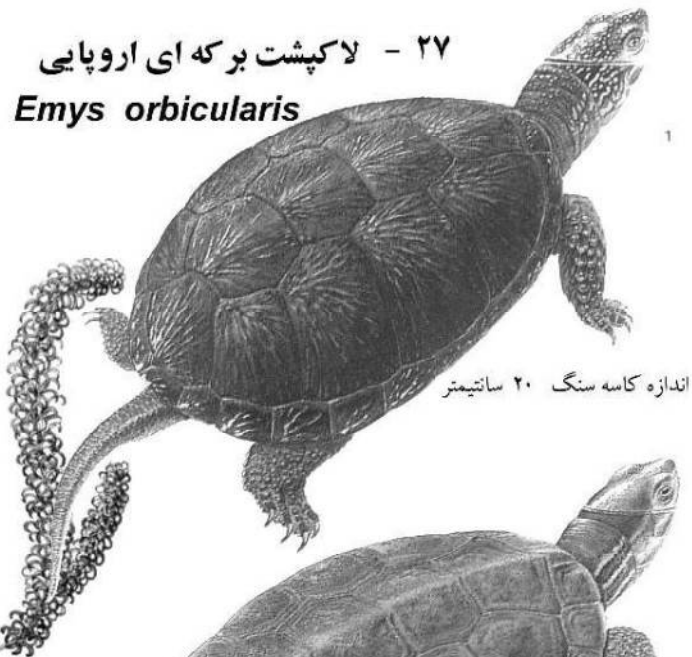
Dermochelys coriacea

اندازه ۱۸۰ سانتیمتر

۲۶ - لاکپشت چرمی

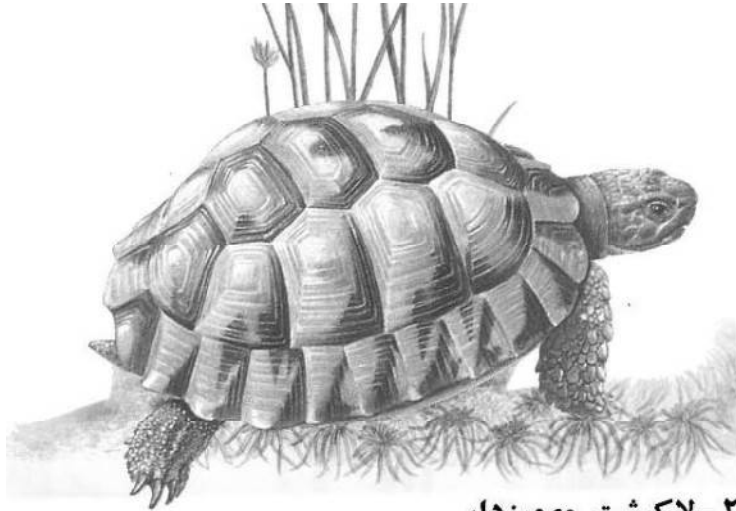
۲۷ - لاکپشت برکه ای اروپایی
Emys orbicularis

اندازه کاسه سنگ ۲۰ سانتیمتر

۲۸ - لاکپشت برکه ای خزری
Mauremys caspica

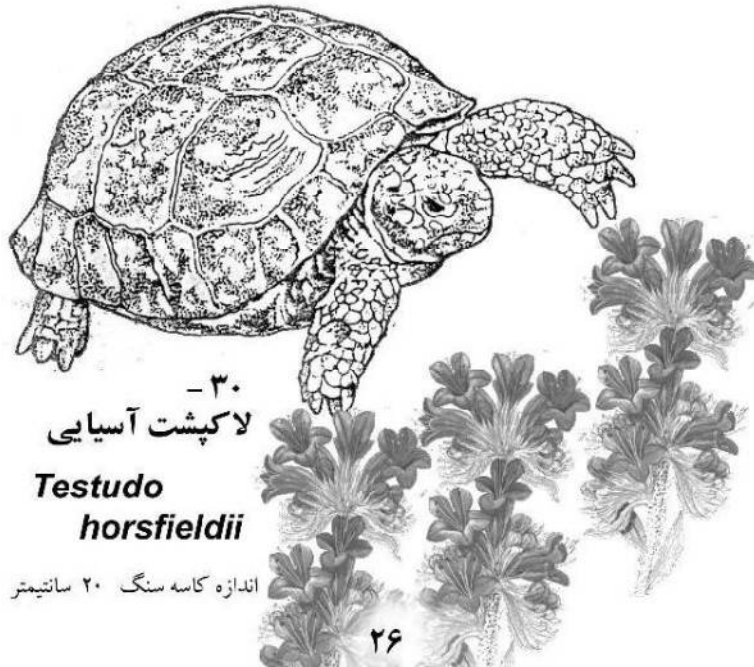
اندازه کاسه سنگ ۲۳ سانتیمتر

Testudo graeca

۲۹- لاکپشت مهمیزدار

اندازه کاسه سنگ ۲۵ سانتیمتر

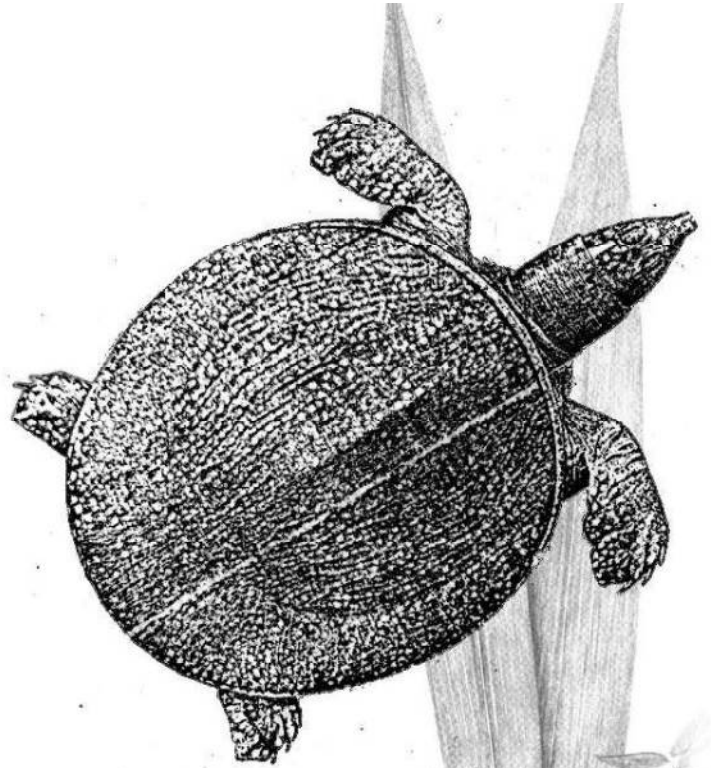

۳۰-

لاکپشت آسیایی

*Testudo
horsfieldii*

اندازه کاسه سنگ ۲۰ سانتیمتر

اندازه کاسه سنگ ۲۹ سانتیمتر

۳۱ - لاکپشت فراتی

Rafetus euphraticus

Crocodylus palustris

اندازه ۲ متر

۳۲ - تمساح قلابی

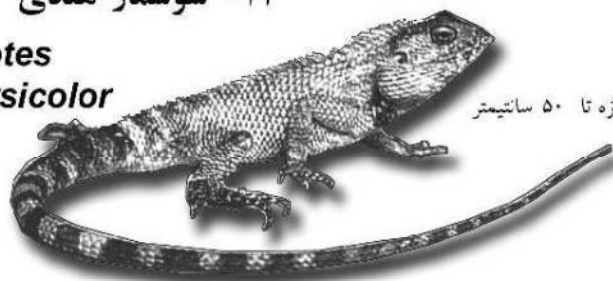

۲۸

۳۳ - سوسمار هندی

*Calotes
versicolor*

اندازه تا ۵۰ سانتیمتر

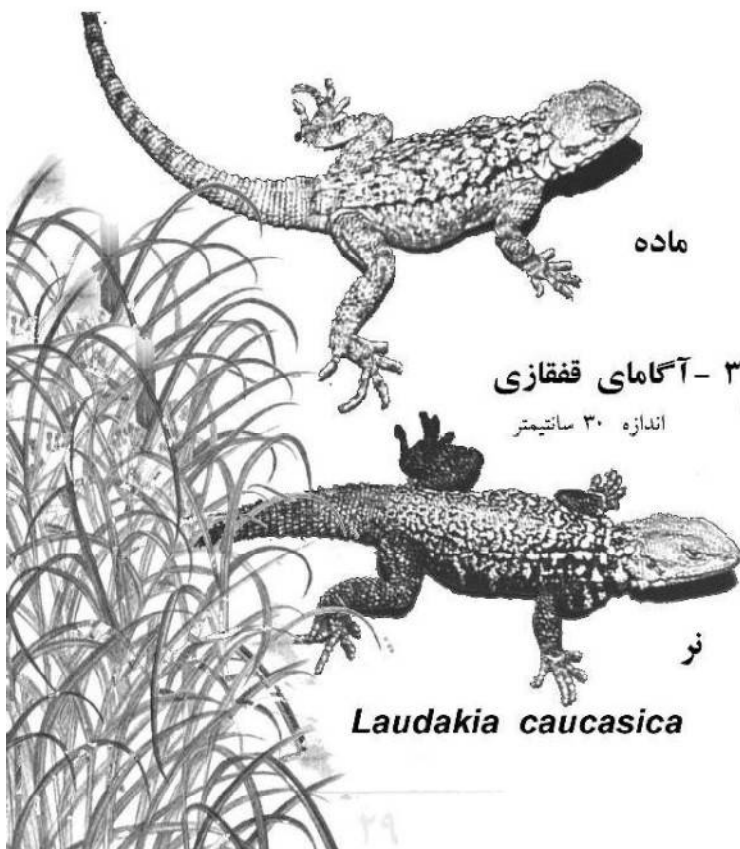
ماده

۳۴ - آگامای قفقازی

اندازه ۳۰ سانتیمتر

نر

Laudakia caucasica

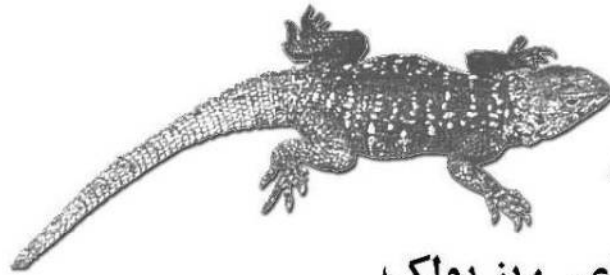
اندازه ۳۳ سانتیمتر

۳۵ -

Laudakia erythrogaster

آگامای خراسانی

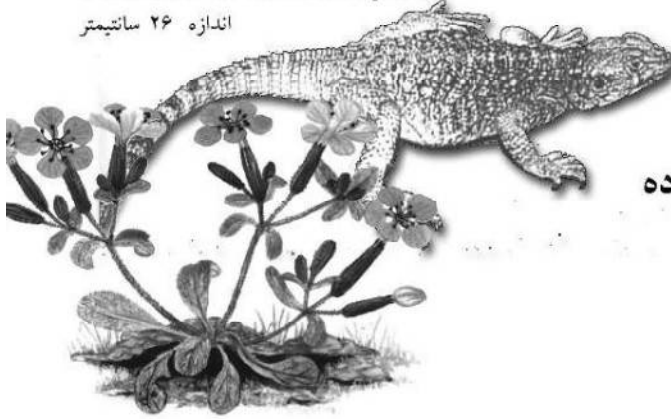
نر

آگامای ریز پولک

Laudakia microlepis

۳۶ -

اندازه ۲۶ سانتیمتر

ماده

- ۳۷

آگامای پولک درشت

اندازه ۳۲ سانتیمتر

Laudakia nupta

نژاد سر زرد

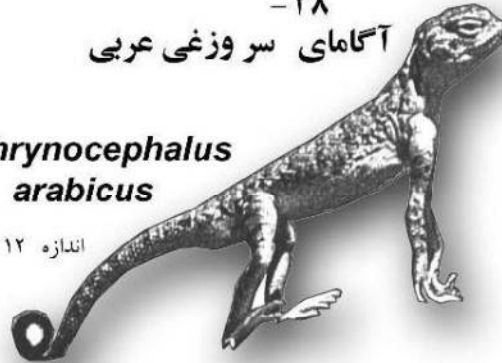
۳۱

۳۸- آگامای سر وزغی عربی

Phrynocephalus arabicus

اندازه ۱۲ سانتیمتر

۳۹- آگامای خورشیدی

Phrynocephalus helioscopus

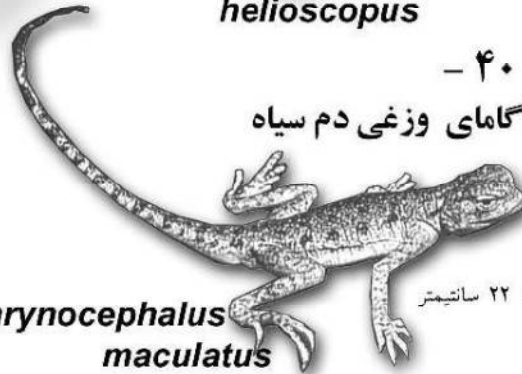
اندازه ۱۲ سانتیمتر

۴۰- آگامای وزغی دم سیاه

Phrynocephalus maculatus

اندازه ۲۲ سانتیمتر

۴۱ - آگامای سرورغی تورانی

*Phrynocephalus
mystaceus*

اندازه ۱۵ سانتیمتر

۴۲ - آگامای وزغی راه راه

*Phrynocephalus
ornatus*

اندازه ۱۰ سانتیمتر

۴۳ -

آگامای وزغی ایرانی

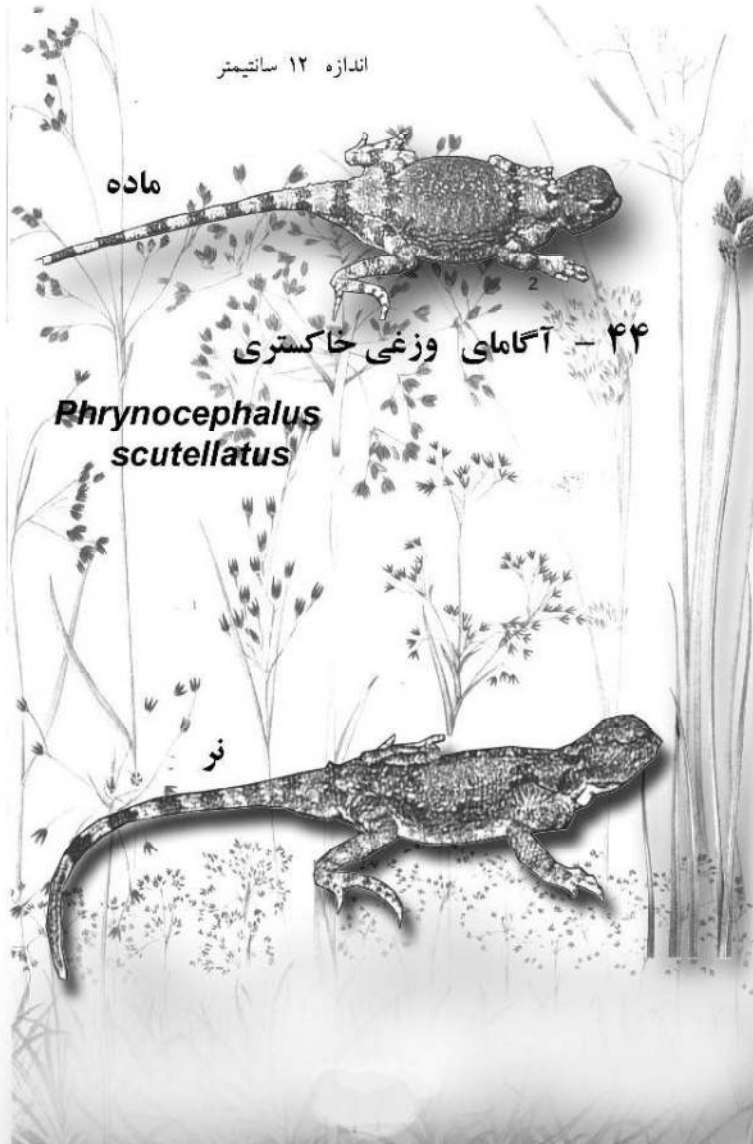
Phrynocephalus persicus

اندازه ۱۰ سانتیمتر

اندازه ۱۲ سانتیمتر

ماده

۴۴ - آگامای وزغی خاکستری

Rhynocephalus
scutellatus

نر

Trapelus agilis اندازه تا ۲۳ سانتیمتر

- ۴۵

آگامای چابک

Trapelus persicus

ماده

- ۴۶

اندازه ۱۹ سانتیمتر

آگامای ایرانی

نر

اندازه ۲۴ سانتیمتر

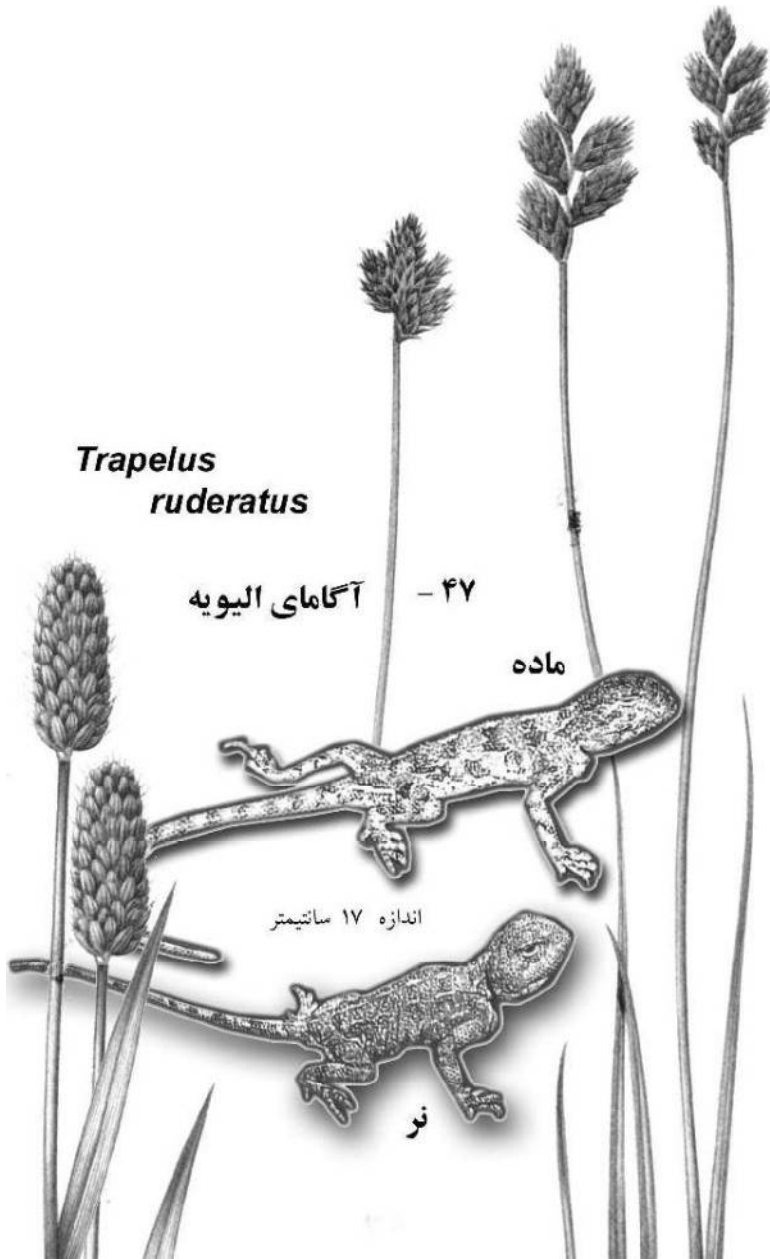
Trapelus ruderatus

آگامای الیویه - ۴۷

ماده

اندازه ۱۷ سانتیمتر

نر

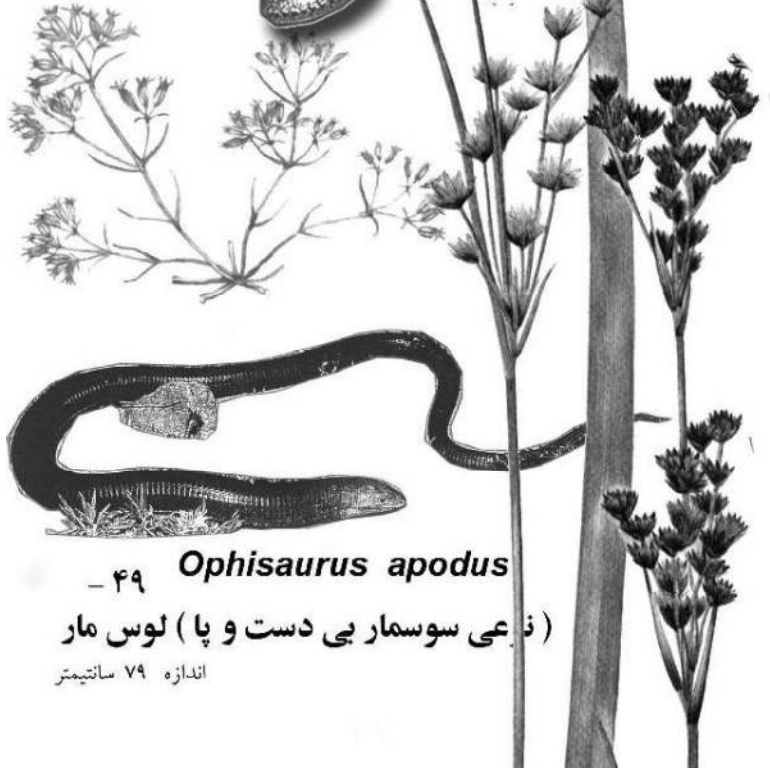

(نوعی سوسمار بی دست و پا)
۴۸ - کلمره

اندازه ۵۵ سانتیمتر

Anguis fragilis

۴۹ - **Ophisaurus apodus**

(نوعی سوسمار بی دست و پا) لوس مار

اندازه ۷۹ سانتیمتر

Eublepharis turcmenicus

اندازه ۲۱ سانتیمتر

- ۵۱

گکوی خال پلنگی ترکمنی

اندازه ۲۵ سانتیمتر

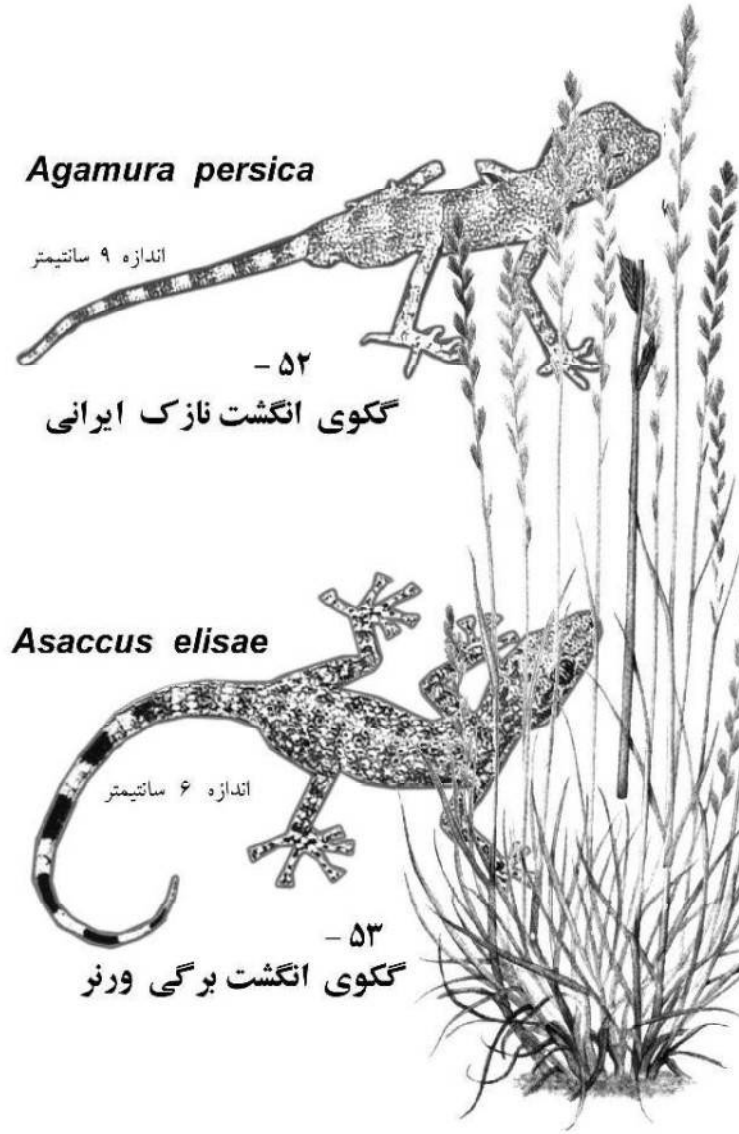
۵۰ - گکوی خال پلنگی ایران
Eublepharis angramainyu

Agamura persica

اندازه ۹ سانتیمتر

- ۵۲

گکوی انگشت نازک ایرانی

Asaccus elisae

اندازه ۶ سانتیمتر

- ۵۳

گکوی انگشت برگی ورنر

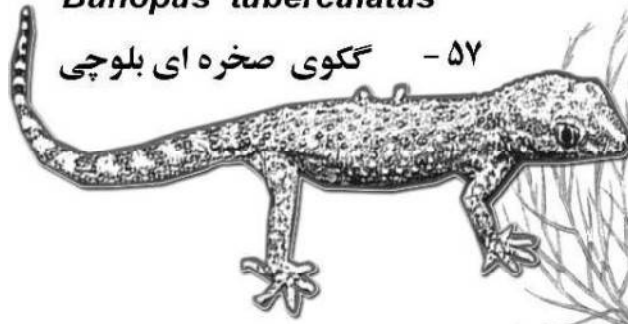

اندازه ۱۱ سانتیمتر

Bunopus tuberculatus

۵۷- گکوی صخره ای بلوچی

گکوی ناو پولک ایرانی

۵۸-

اندازه ۵/۵ سانتیمتر

Carinatogeko asparatilis

۶۰- گکوی انگشت سجافی

Crossobamon eversmanni

اندازه ۱۰ سانتیمتر

*Cyrtopodion
agamuroides*

اندازه ۱۰ سانتیمتر

- ۶۱

گکوی انگشت نازک

۶۳ - گکوی انگشت خمیده خزری

اندازه ۱۵ سانتیمتر

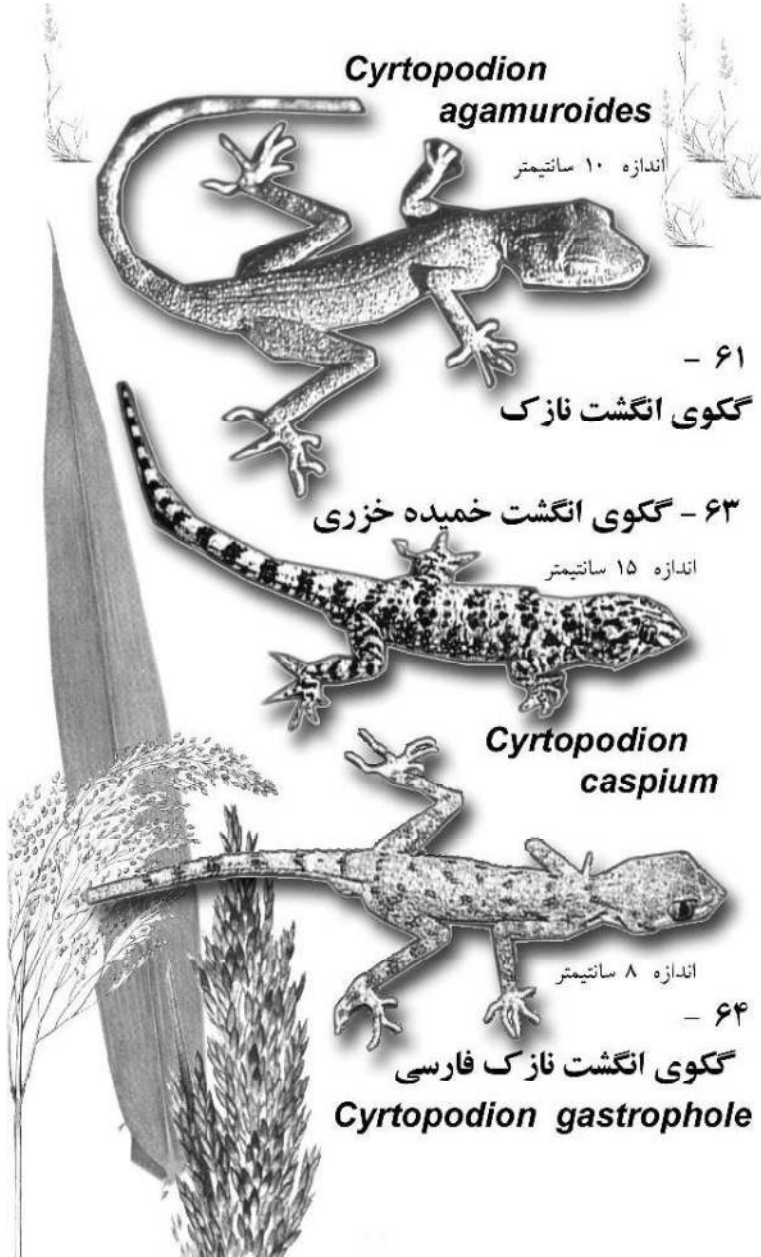
*Cyrtopodion
caspium*

اندازه ۸ سانتیمتر

- ۶۴

گکوی انگشت نازک فارسی

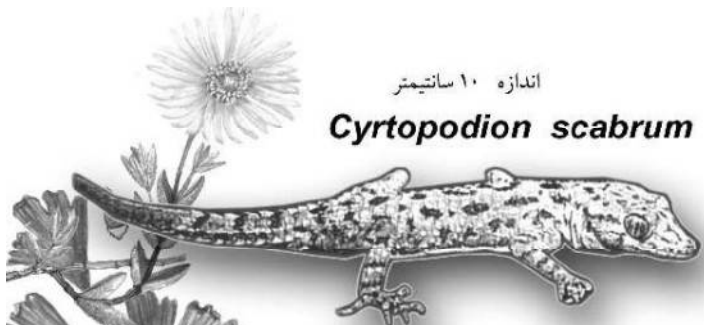
Cyrtopodion gastrophole

اندازه ۱۰ سانتیمتر

Cyrtopodion scabrum

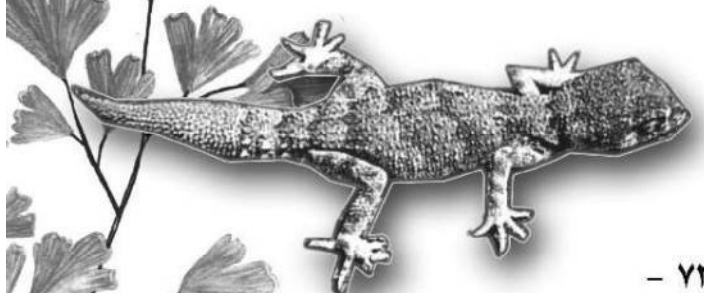

۷۱ - گکوی دم زبر

- ۷۲

گکوی انگشت خمیده کپه داغ
Cyrtopodion spinicauda

اندازه ۶ سانتیمتر

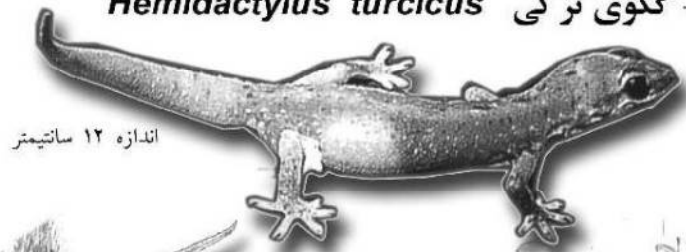
اندازه ۱۲ سانتیمتر

۷۳ - گکوی انگشت باریک ترکمنی

Cyrtopodion turcmenicum

۷۶- گکوی ترکی *Hemidactylus turcicus*

اندازه ۱۲ سانتیمتر

Hemidactylus flaviviridis

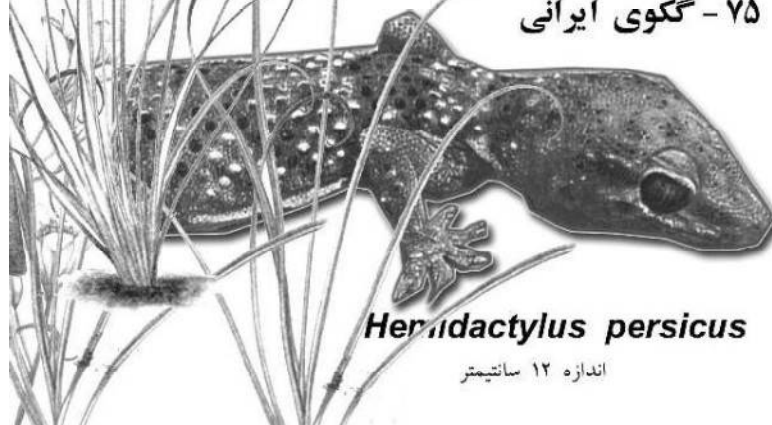
اندازه ۱۸ سانتیمتر

گکوی شکم زرد خانگی

۷۴-

۷۵- گکوی ایرانی

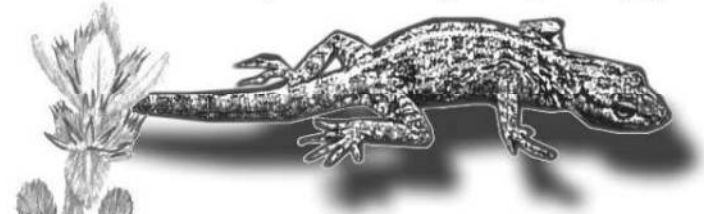

Hemidactylus persicus

اندازه ۱۲ سانتیمتر

اندازه ۵ سانتیمتر

۷۷ - گکوی سنگلاخ بلانفورد *Pisturus rupestris*

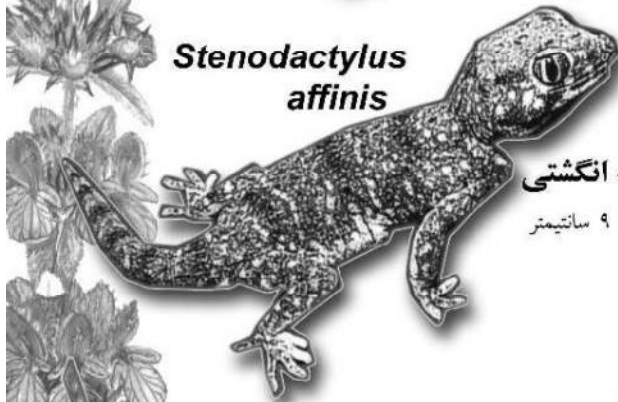

Stenodactylus affinis

- ۷۹

گکوی شانه انگشتی

اندازه ۹ سانتیمتر

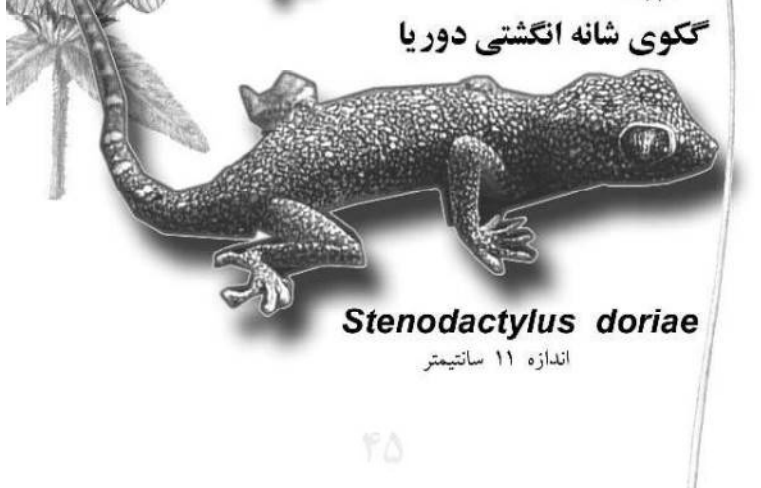

- ۸۰

گکوی شانه انگشتی دوریا

Stenodactylus doriae

اندازه ۱۱ سانتیمتر

Teratoscincus bedriagai

اندازه ۱۰ سانتیمتر

گکوی دم پخ

- ۸۱

Teratoscincus microlepis

۸۲ - گکوی دم پخ بلوچی

اندازه ۱۰ سانتیمتر

Teratoscincus scinus

بالغ

اندازه ۱۵ سانتیمتر

۸۳ - گکوی دم پخ ترکستان

نوجوان

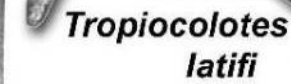
Tropicolotes helenae

۸۴ - گکوی کوتوله نواردار اندازه ۵ سانتیمتر

۸۵ - اندازه ۴/۵ سانتیمتر
گکوی کوتوله لطیفی

Tropicolotes latifi

Tropicolotes persicus

۸۶ - گکوی کوتوله ایرانی اندازه ۶ سانتیمتر

۸۸- مارمولک پاشرا به ای

Acanthodactylus
blanfordi
اندازه ۱۹ سانتیمتر

اندازه ۱۹ سانتیمتر
Acanthodactylus
grandis

مارمولک پاشرا به بزرگ
- ۹۰

Acanthodactylus
micropholis
اندازه ۱۹ سانتیمتر

۹۱- مارمولک پاشرا به ایرانی

۹۳-
مارمولک پاشرا به اشمید

Acanthodactylus
schmidti

اندازه ۱۴ سانتیمتر

Eremias acutirostris

۹۴ - مارمولک دونده بیابانی

اندازه ۱۵ سانتیمتر

Eremias arguta

اندازه ۲۰ سانتیمتر

۹۶ -

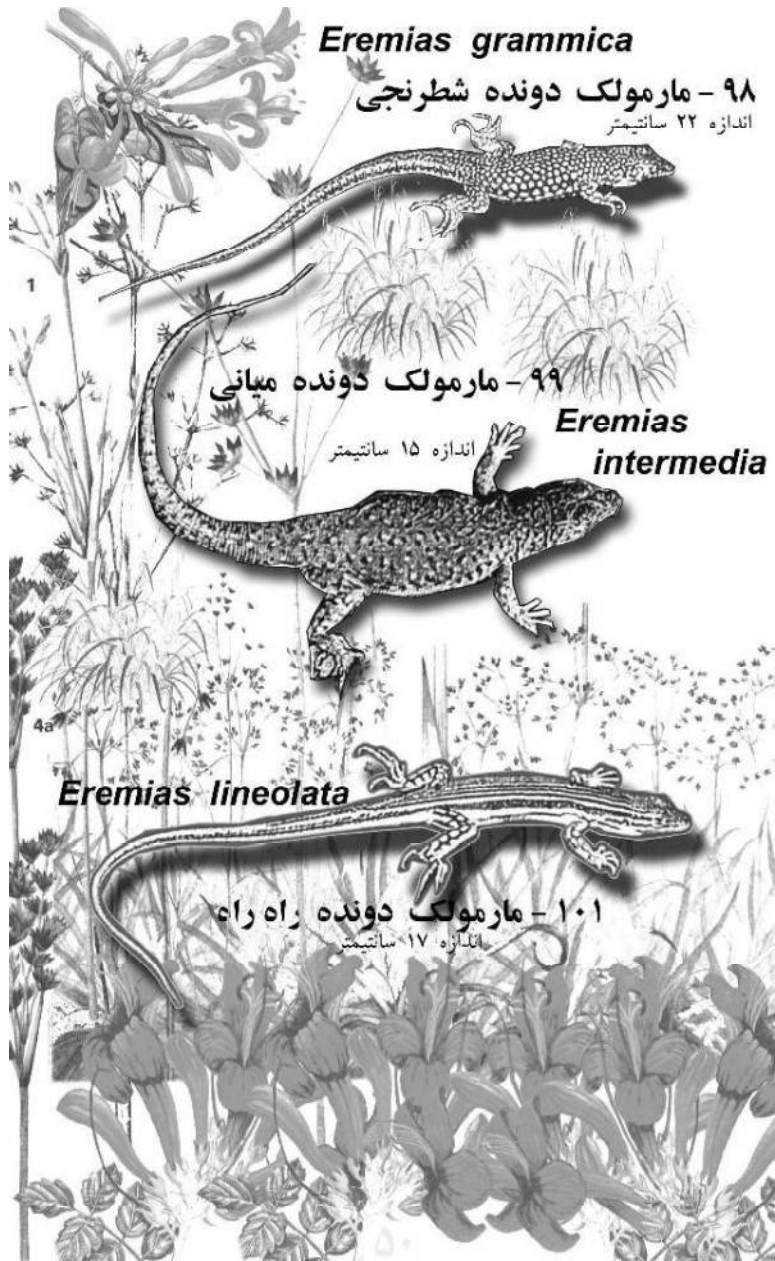
مارمولک دونده دشتی

Eremias fasciata

۹۷ - مارمولک دونده سیستانی

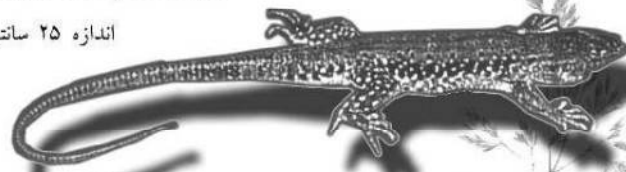
اندازه ۱۷ سانتیمتر

۱۰۴- مارمولک دونده ایرانی
Eremias persica

اندازه ۲۵ سانتیمتر

۱۰۶- مارمولک دونده اشتراوخ
Eremias strauchi

اندازه ۱۹ سانتیمتر

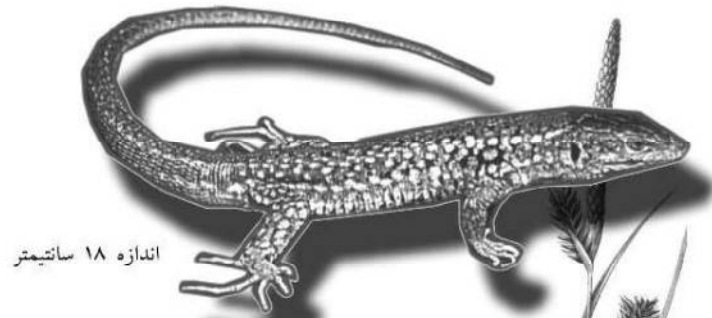

۱۰۷- مارمولک دونده آسیای مرکزی
Eremias velox

اندازه ۲۲ سانتیمتر

Lacerta brandtii

اندازه ۱۸ سانتیمتر

۱۰۸ - مارمولک ایرانی

Lacerta cappadocica

اندازه ۲۲ سانتیمتر

۱۰۹ -

مارمولک صخره ای ارومیه

Lacerta chlorogaster

۱۱۰ - مارمولک شکم سبز

اندازه ۱۸ سانتیمتر

۱۱۱- مارمولک البرزی

Lacerta defilippii

اندازه ۱۵ سانتیمتر

نر

اندازه ۳۸ سانتیمتر

Lacerta media

- ۱۱۲

مارمولک سه خطی

ماده

۱۱۴ - مارمولک علفزار

Lacerta praticola

اندازه ۱۰ سانتیمتر

۱۱۶ -

مارمولک آذری

Lacerta raddei

اندازه ۱۹ سانتیمتر

Lacerta princeps

۱۱۵ - مارمولک پرینسپس

اندازه ۴۰ سانتیمتر

Lacerta steineri
۱۱۷ - مارمولک کپه داغ

اندازه ۲۰ سانتیمتر

اندازه تا ۳۰ سانتیمتر

۱۱۸
مارمولک سبز خاوری
Lacerta strigata

۱۲۱
مارمولک بیابانی بینی کوتاه
Mesalina brevirostris

اندازه ۱۶ سانتیمتر

۱۲۲ - مارمولک بیابانی دم دراز

Mesalina watsonana

اندازه ۱۷ سانتیمتر

۱۲۳ - مارمولک چشم ماری

Ophisops elegans

اندازه ۱۷ سانتیمتر

از نزدیک

۱۲۴ - سقنقور مار چشم دوخطی
Ablepharus bivittatus

- ۱۲۵

سقنقور مار چشم آسیایی
Ablepharus pannonicus

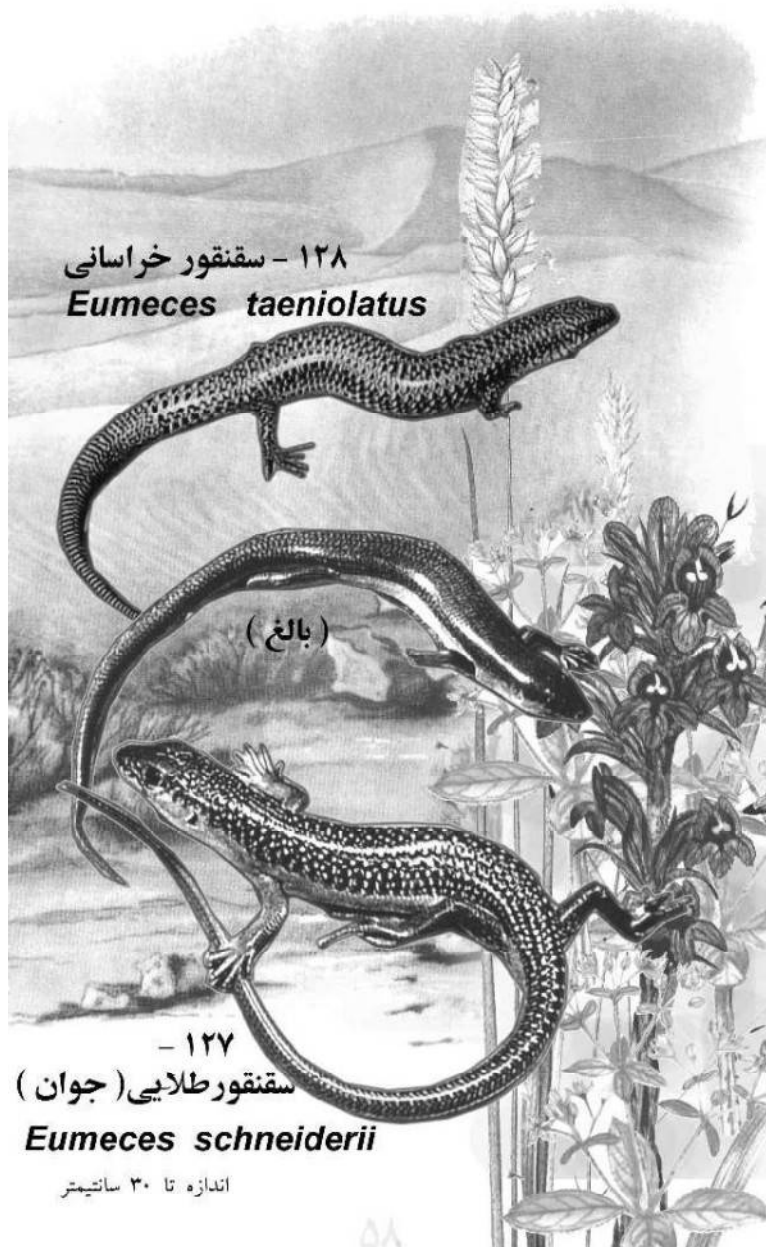
اندازه ۹ سانتیمتر

۱۲۶ - سقنقور خالدار
Chalides ocellatus

اندازه تا ۲۰ سانتیمتر

۱۲۸ - سقنقور خراسانی

Eumeces taeniolatus

(بالغ)

۱۲۷ -

سقنقور طلابی (جوان)

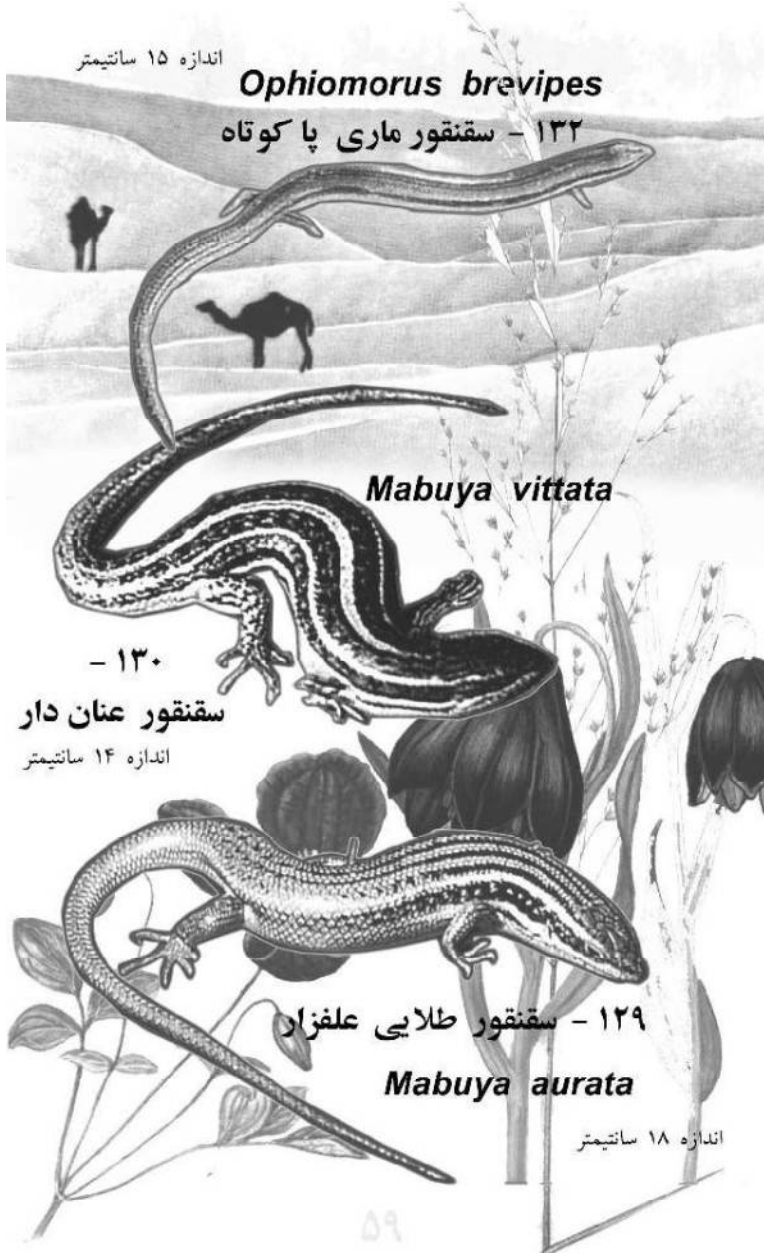
Eumeces schneiderii

اندازه تا ۳۰ سانتیمتر

اندازه ۱۵ سانتیمتر

Ophiomorus brevipes

۱۳۲ - سقنقور ماری پا کوتاه

Mabuya vittata

۱۳۰ -

سقنقور عنان دار

اندازه ۱۴ سانتیمتر

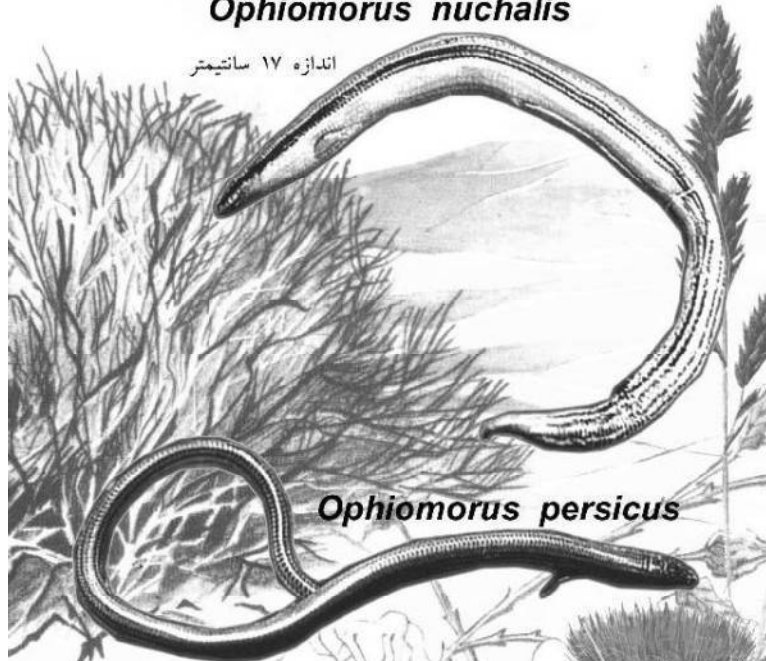
۱۲۹ - سقنقور طلایی علفزار

Mabuya aurata

اندازه ۱۸ سانتیمتر

۱۳۳ - سقنقور ماری کویر
Ophiomorus nuchalis

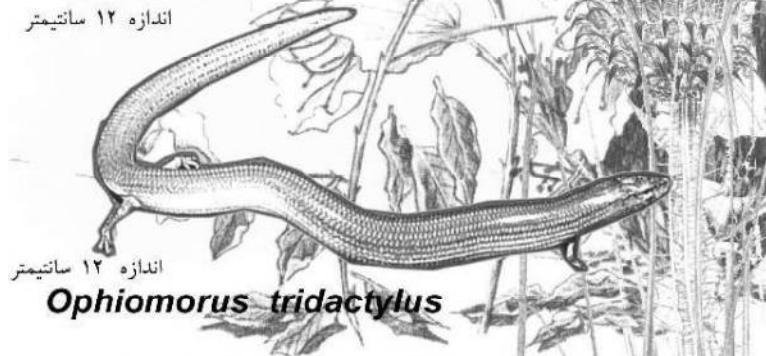
اندازه ۱۷ سانتیمتر

Ophiomorus persicus

۱۳۴ - سقنقور ماری ایران

اندازه ۱۲ سانتیمتر

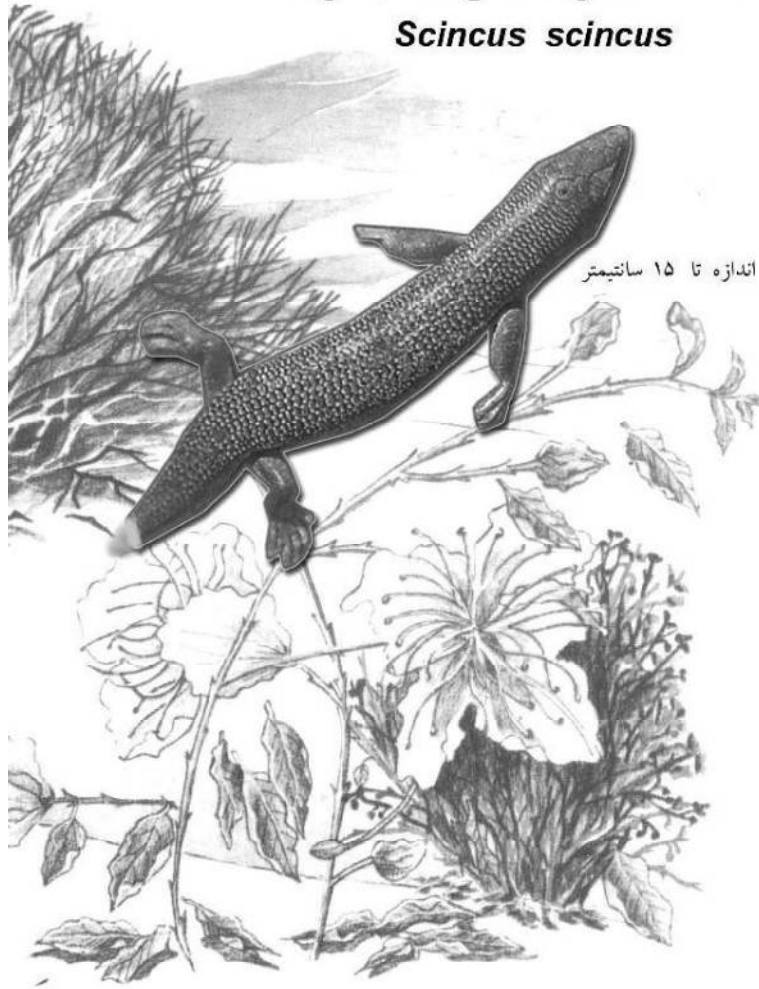
اندازه ۱۲ سانتیمتر

Ophiomorus tridactylus

۱۳۶ - سقنقور سه انگشتی شنزار

۱۳۷ - (سقنقور) ماهی ماسه بلانفورد

Scincus scincus

اندازه تا ۱۵ سانتیمتر

Uromastyx loricatus
۱۴۰ - سوسمار دم تیغی بین النهرین

۱۳۸ - سوسمار دم تیغی مصری

Uromastyx aegypticus

اندازه تا ۵۴ سانتیمتر

۱۳۹ - سوسمار دم تیغی ایرانی

Uromastyx asumussi

اندازه ۴۷ سانتیمتر

Varanus bengalensis

۱۴۱ - بزوجه هندی

اندازه ۱ متر

Varanus griseus

۱۴۲ - بزوجه بیابانی

اندازه تا ۱/۵ متر

بزوجه بیابانی (نمونه جوان)

۱۴۳ - کرم سوسمار جنوبی

در هنگام فرورفتن در ماسه

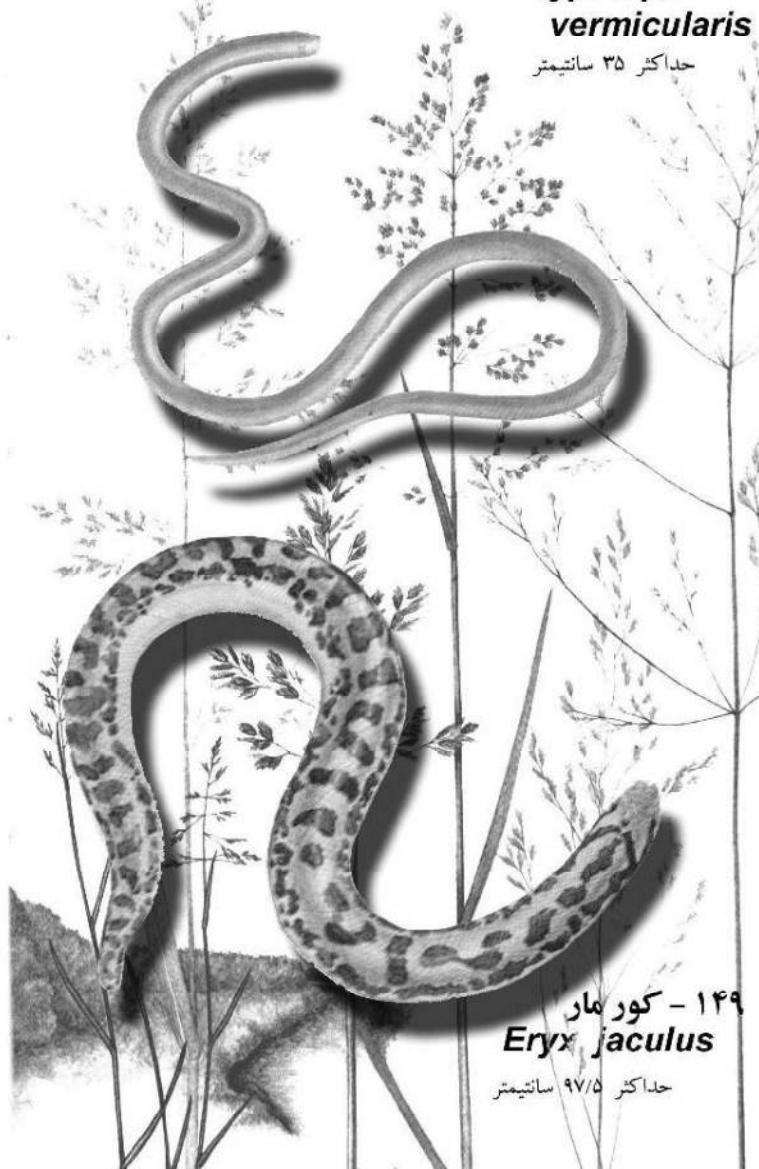
Diplometopon zarudnyi

اندازه ۲۰ سانتیمتر

۱۴۵ - مار کرمی شکل

*Typhlops
vermicularis*

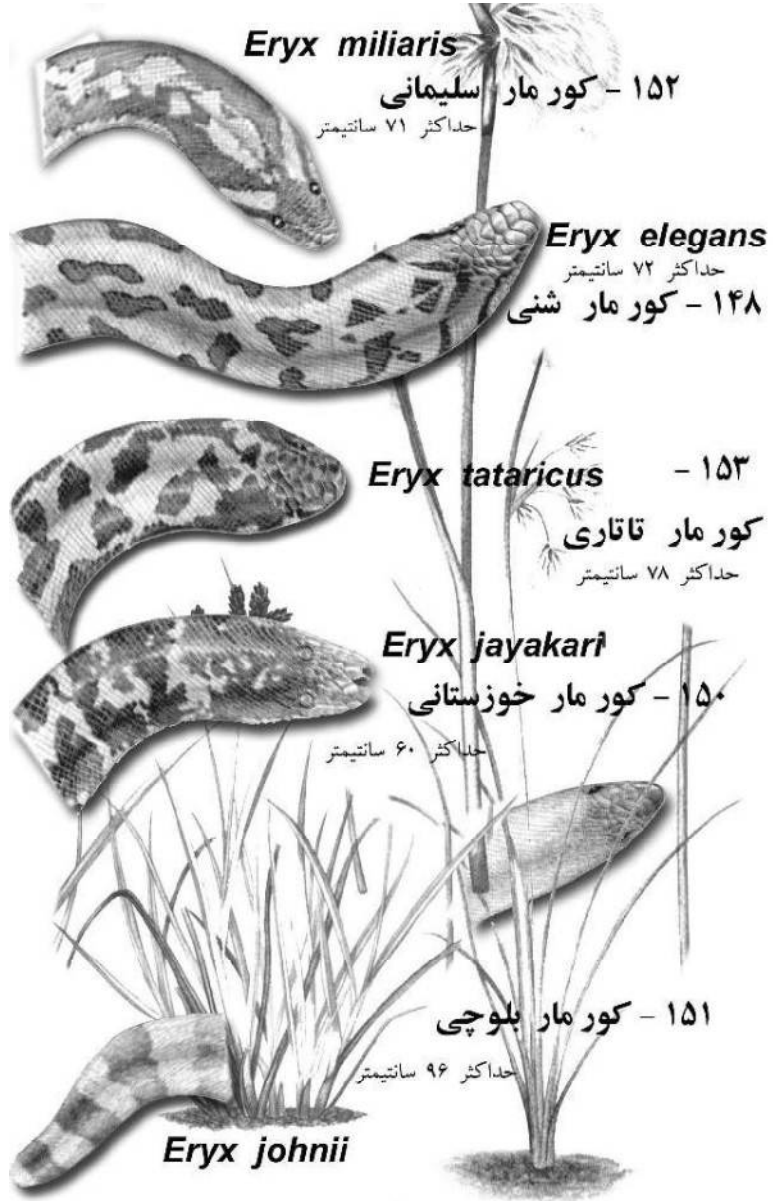
حداکثر ۳۵ سانتیمتر

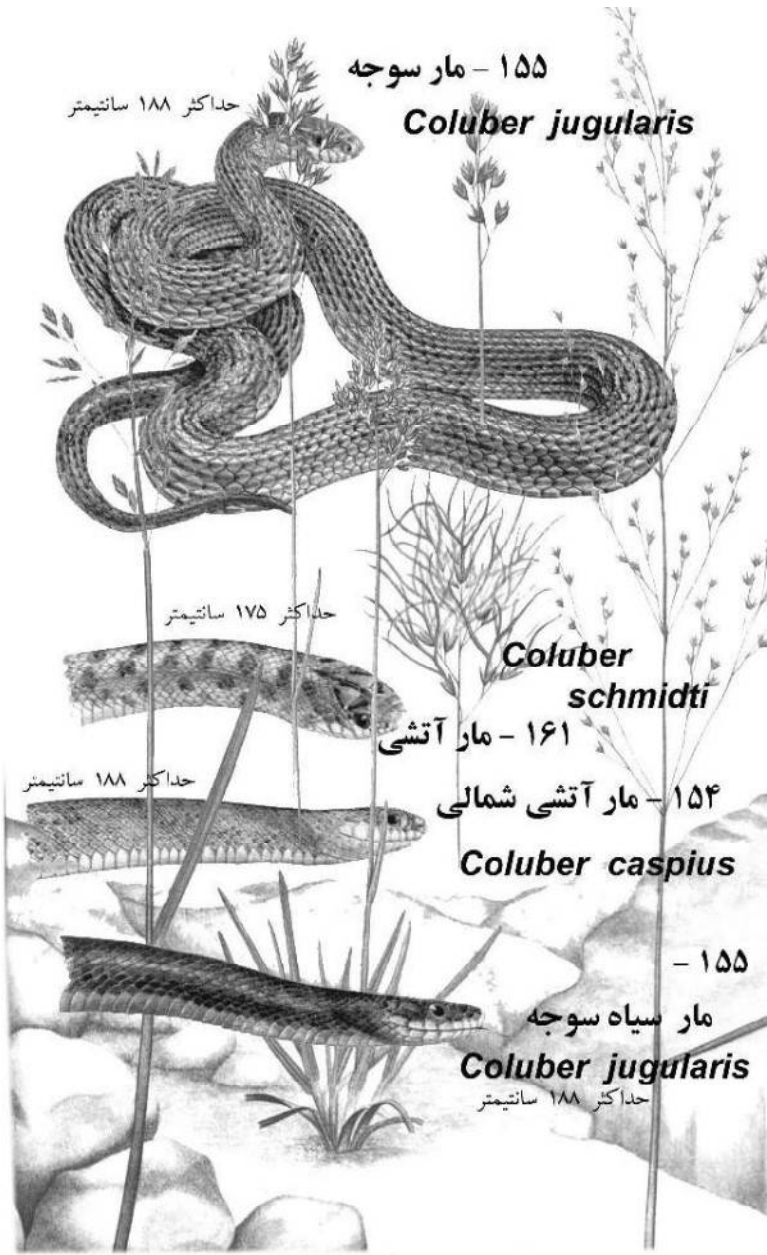

۱۴۹ - کور مار

Eryx jaculus

حداکثر ۹۷/۵ سانتیمتر

۱۵۵ - مار سوجه

حداکثر ۱۸۸ سانتیمتر

Coluber jugularis

حداکثر ۱۷۵ سانتیمتر

Coluber schmidtii

۱۶۱ - مار آتشی

حداکثر ۱۸۸ سانتیمتر

۱۵۴ - مار آتشی شمالی

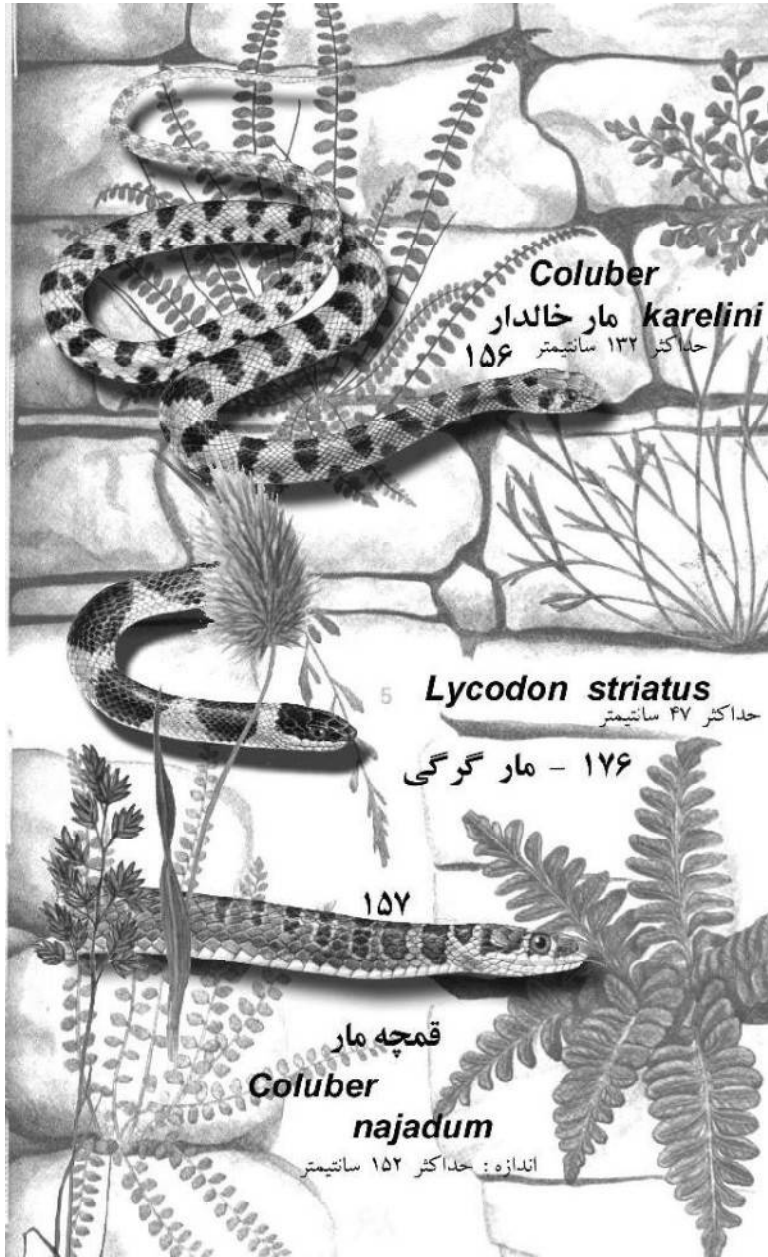
Coluber caspius

۱۵۵ -

مار سیاه سوجه

Coluber jugularis

حداکثر ۱۸۸ سانتیمتر

Coluber

karelini مار خالدار

حداکثر ۱۳۲ سانتیمتر ۱۵۶

5 *Lycodon striatus*

حداکثر ۴۷ سانتیمتر

۱۲۶ - مار گورگی

۱۵۲

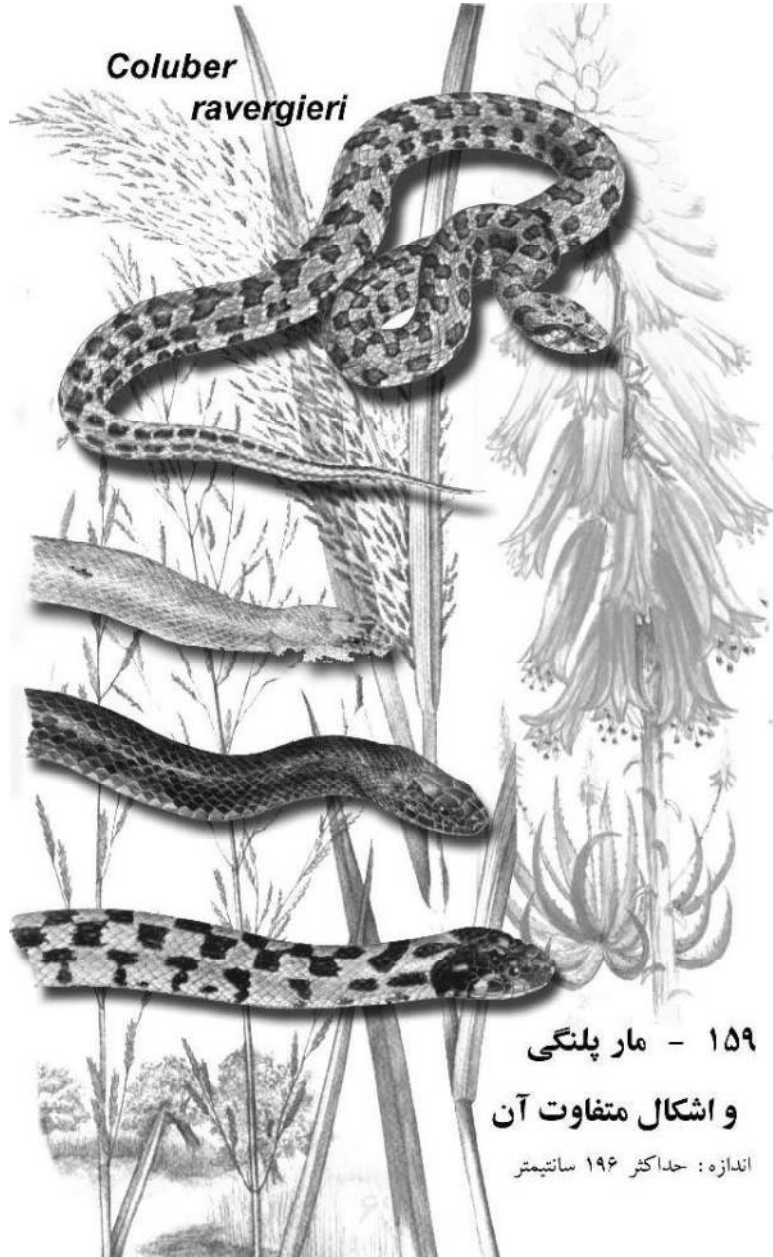
قمچه مار

Coluber

najadum

اندازه: حداکثر ۱۵۲ سانتیمتر

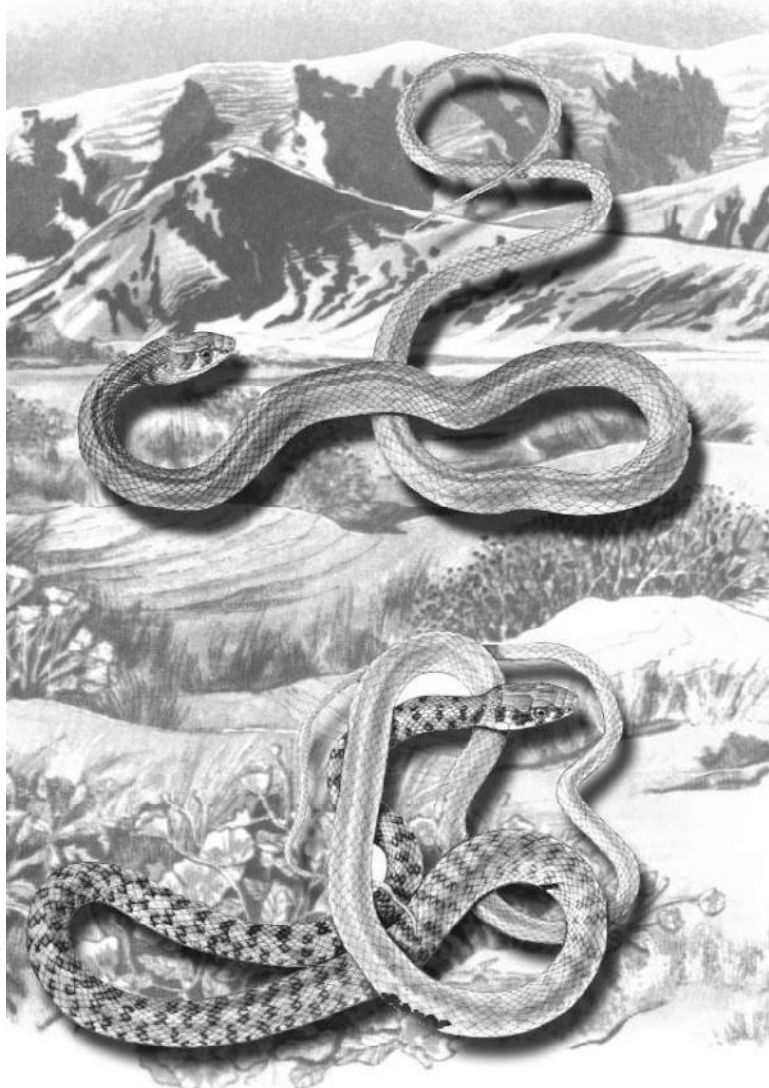
*Coluber
ravergieri*

۱۵۹ - مار پلنگی

و اشکال متفاوت آن

اندازه: حداکثر ۱۹۶ سانتیمتر

۱۶۰ - دو شکل از مار قیطانی *Coluber rhodorachis*
اندازه: حداکثر ۱۶۴ سانتیمتر

اندازه: حداکثر ۵۵ سانتیمتر

Oligodon taeniolatus

۱۸۱ - لوس مار

اندازه: حداکثر ۵۰ سانتیمتر

۱۸۳ - مار سر سیاه

Rhynchocalamus melanocephalus

۱۶۳ -

گورگ مار

اندازه: حداکثر ۵۱ سانتیمتر

Coronella austriaca

۱۶۴ - مار کوتوله

Eirenis collaris

حداکثر ۴۵ سانتیمتر

۱۶۹ - تیرک مار

Eirenis

punctatolineata

اندازه: حداکثر ۷۸ سانتیمتر

Eirenis meda

اندازه: حداکثر ۴۷ سانتیمتر

۱۶۷ - مار کوتوله راه راه

اندازه: حداکثر ۴۱ سانتیمتر

۱۶۵ - توله مار

Eirenis coronella

اندازه: حداکثر ۷۸ سانتیمتر

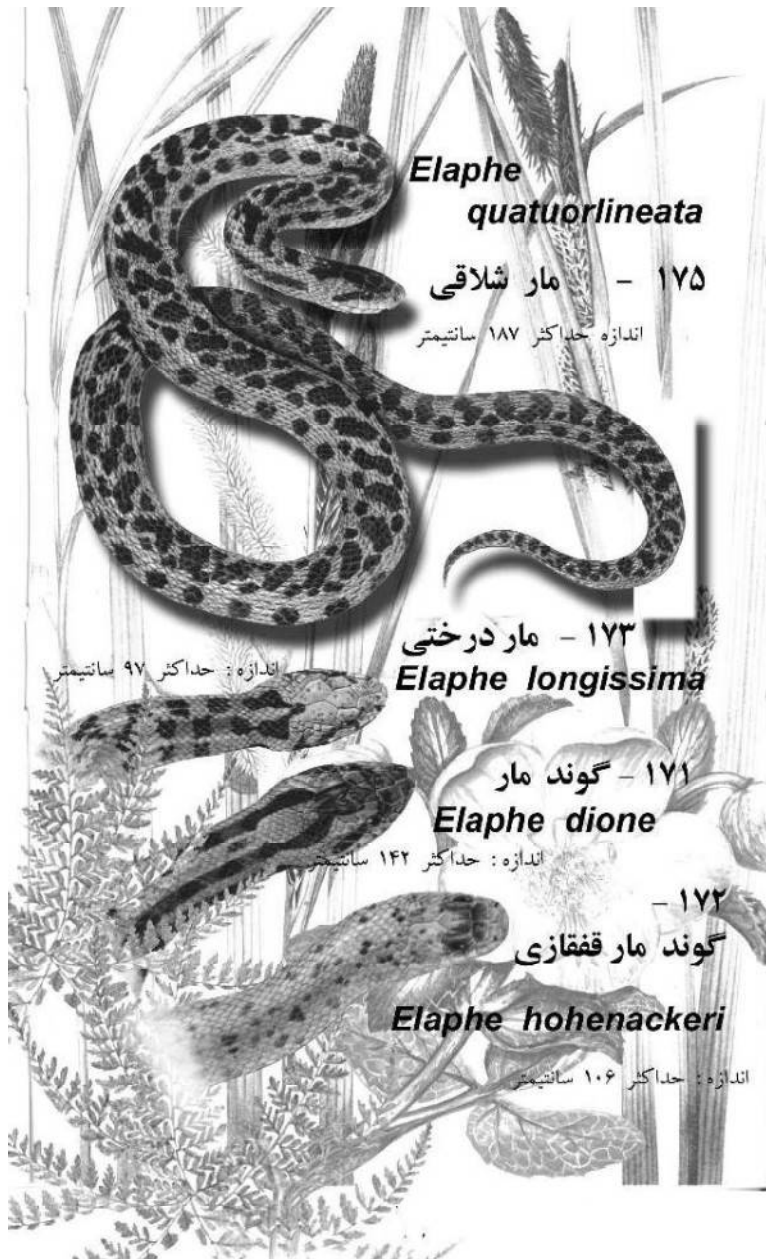
۱۶۸ - مار کوتوله معمولی

Eirenis modesta

اندازه: حداکثر ۴۸ سانتیمتر

۱۸۲ - مار کوتوله پارسی

*Pseudocyclophis
persica*

Elaphe quatuorlineata

۱۷۵ - مار شلاقی

اندازه حداکثر ۱۸۷ سانتیمتر

۱۷۳ - مار درختی

Elaphe longissima

اندازه: حداکثر ۹۷ سانتیمتر

۱۷۱ - گوند مار

Elaphe dione

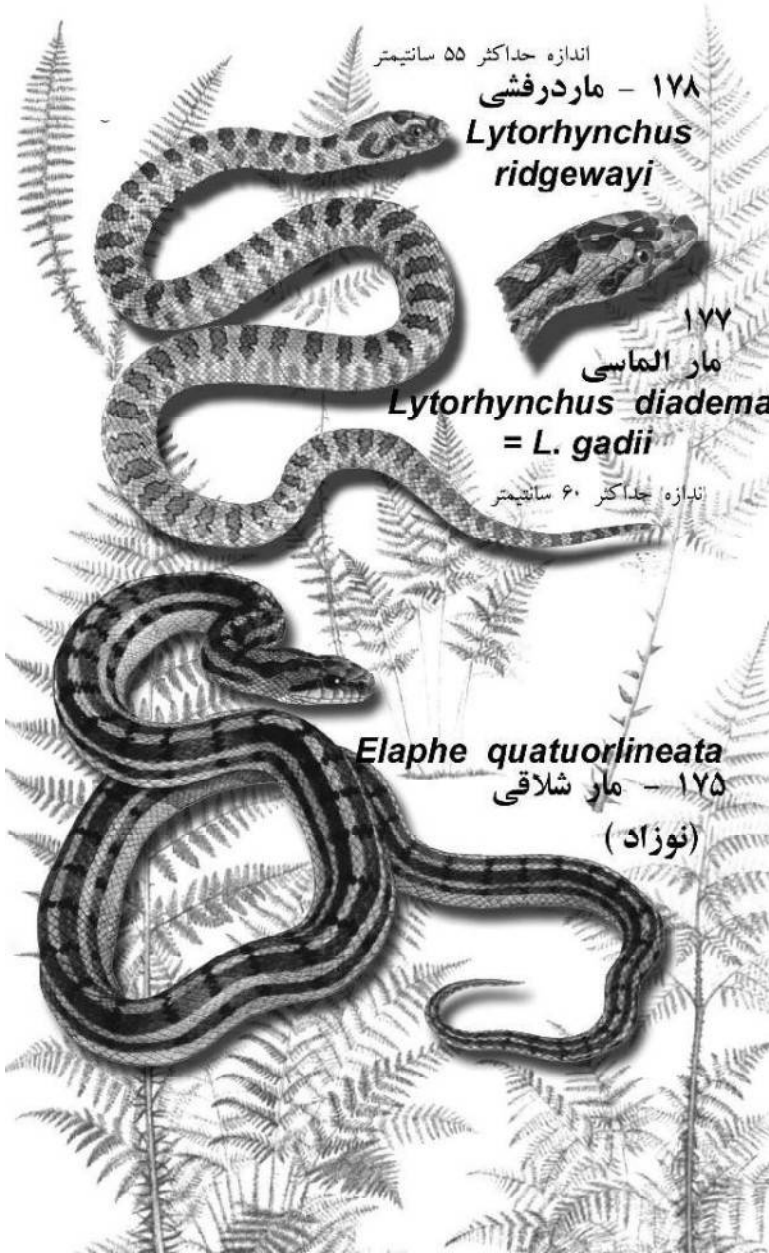
اندازه: حداکثر ۱۴۲ سانتیمتر

۱۷۲ -

گوند مار قفقازی

Elaphe hohenackeri

اندازه: حداکثر ۱۰۶ سانتیمتر

اندازه حداکثر ۵۵ سانتیمتر

۱۷۸ - ماردرفشی

*Lytorhynchus
ridgewayi*

۱۷۷

مار الماسی

Lytorhynchus diadema
= *L. gadii*

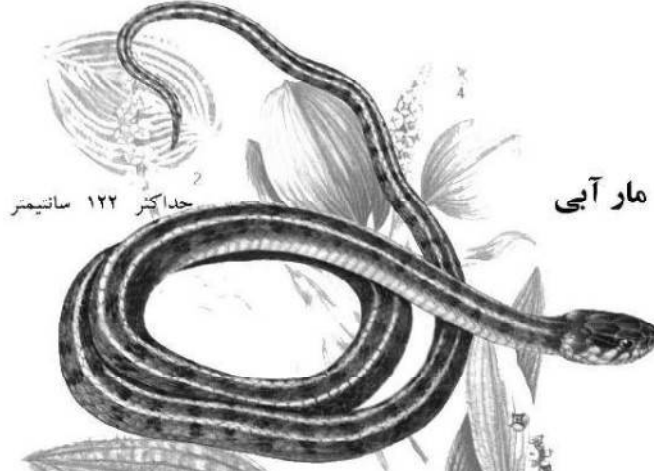
اندازه حداکثر ۶۰ سانتیمتر

Elaphe quatuorlineata

۱۷۵ - مار شلاقی

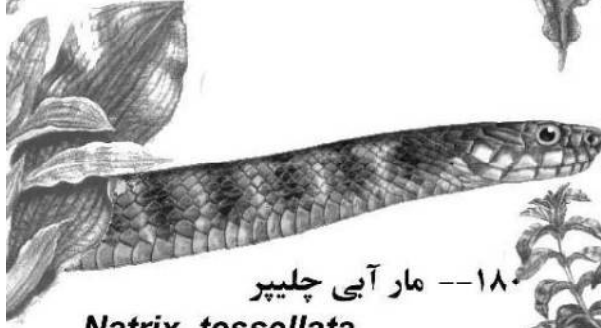
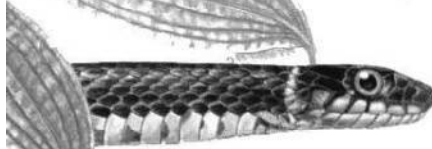
(نوزاد)

۱۷۹ - مار آبی

حداکثر ۱۲۲ سانتیمتر

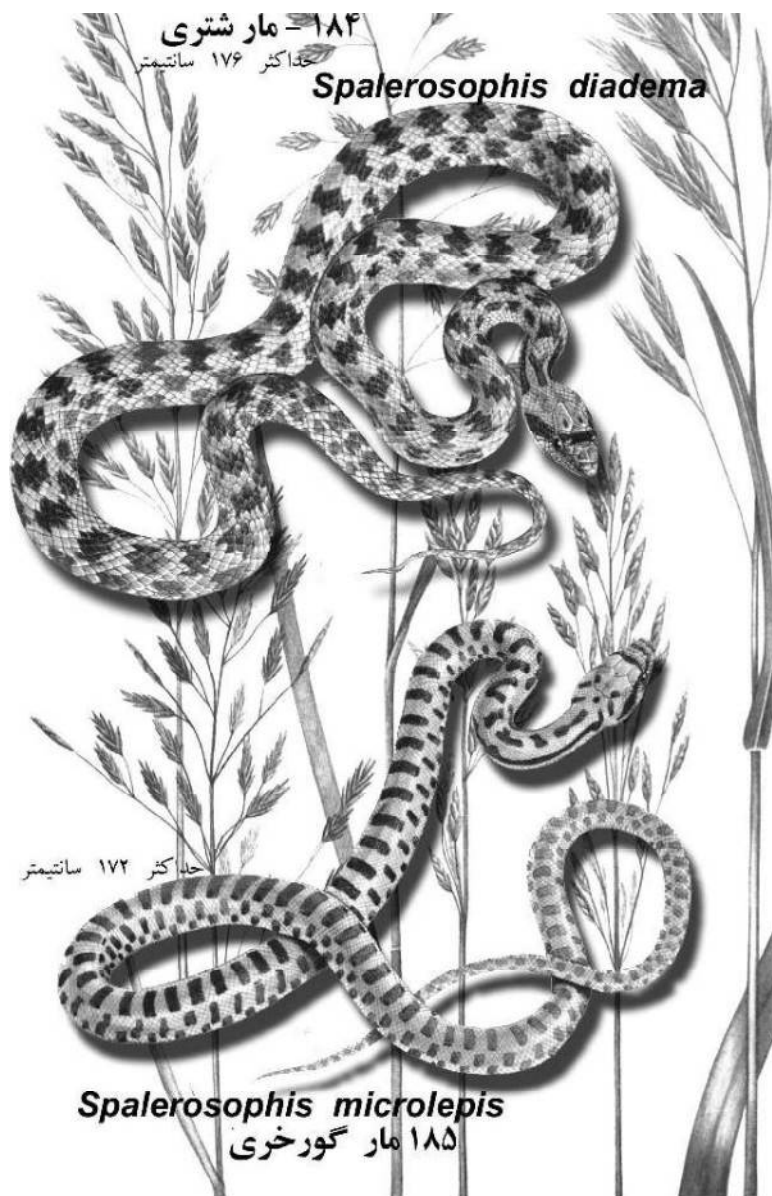
Natrix natrix

۱۸۰ - مار آبی چلیپر

Natrix tessellata

حداکثر ۱۲۴ سانتیمتر

Sammophis schokari

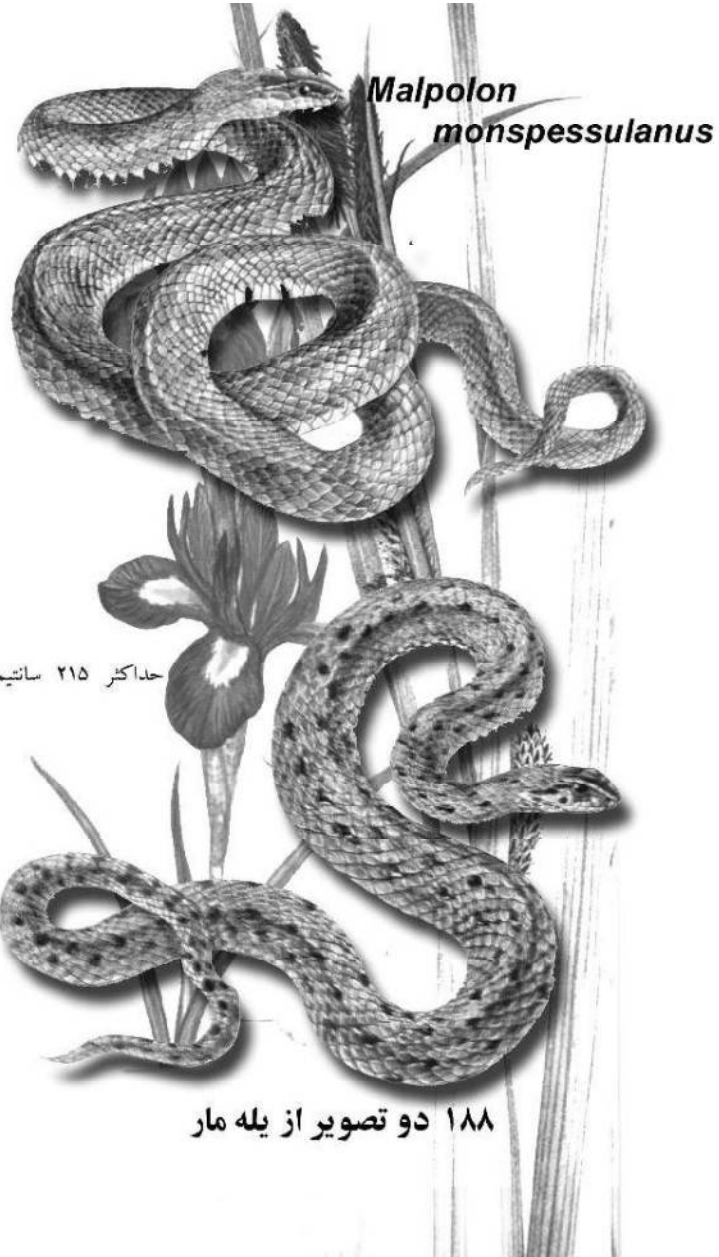
۱۹۰ - تیر مار بیابانی

حداکثر ۱۸۶ سانتیمتر

حداکثر ۱۲۱ سانتیمتر

۱۸۶ - آلوسر

Boiga trigonatum

*Malpolon
monspessulanus*

حداکثر ۲۱۵ سانتیمتر

۱۸۸ دو تصویر از یله مار

246~
Telescopus rhinopoma

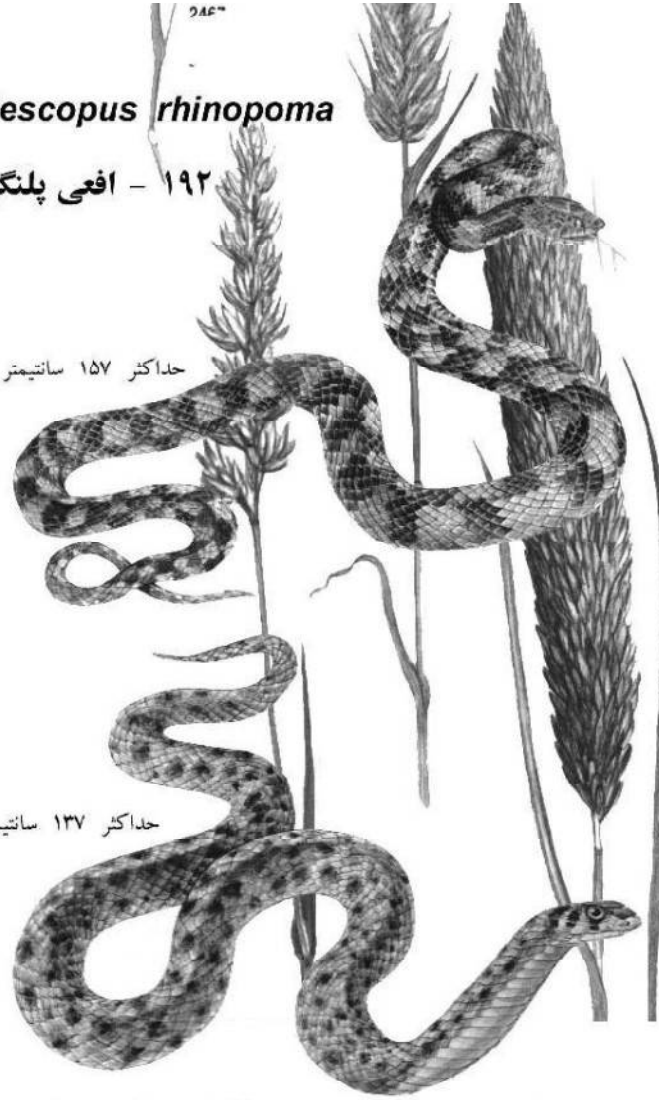
۱۹۲ - افعی پلنگی

حداکثر ۱۵۷ سانتیمتر

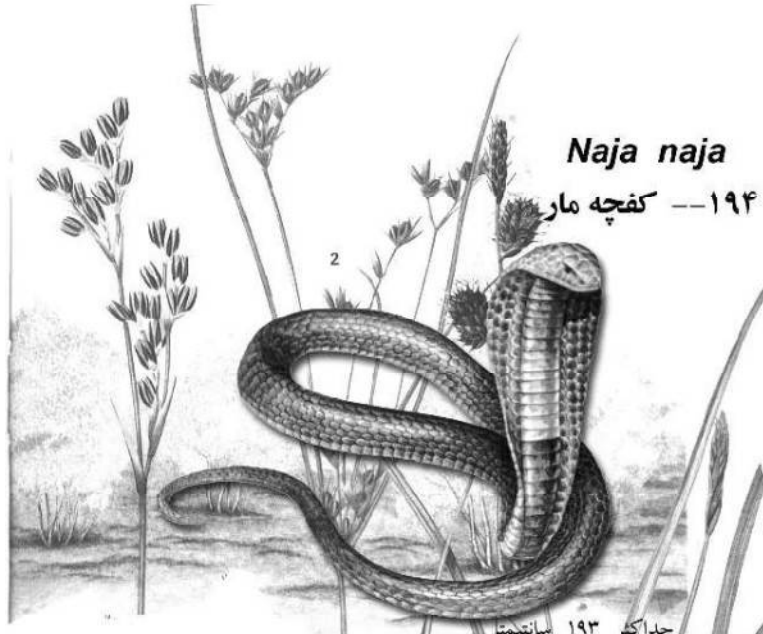
حداکثر ۱۳۷ سانتیمتر

۱۸۲ - طلحه مار

Malpolon moilensis

Naja naja

۱۹۴ -- کفچه مار

2

حداکثر ۱۹۳ سانتیمتر

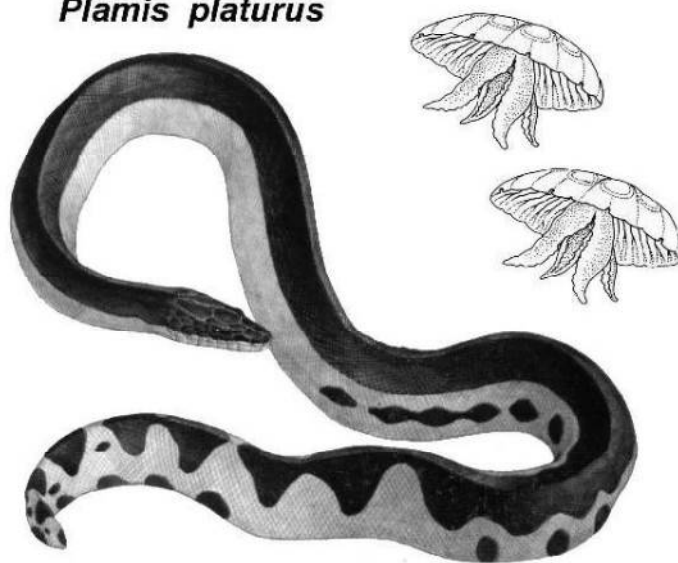
Walterinnesia aegyptia

۹۵ - کبری (مار زنگی)

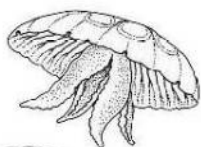

حداکثر ۱۳۴ سانتیمتر

Plamis platurus

حداکثر ۸۰ سانتیمتر ۲۰۳ - مار دریایی شکم زرد

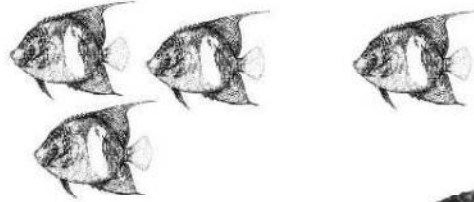

Enhydrina schistosa

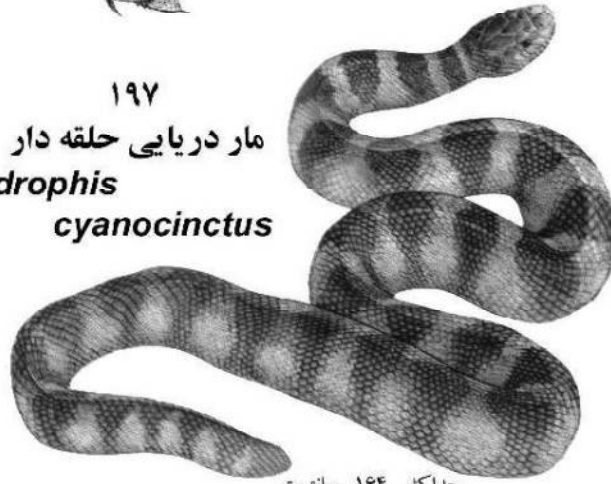

۱۹۶
مار دریایی نوک دار

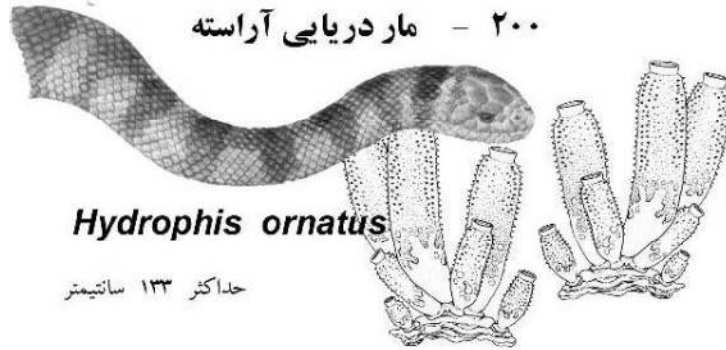
حداکثر ۴۹ سانتیمتر

۱۹۷
مار دریایی حلقه دار
Hydrophis cyanocinctus

حداکثر ۱۶۴ سانتیمتر

Cerastes cerastes

حداکثر ۸۳ سانتیمتر

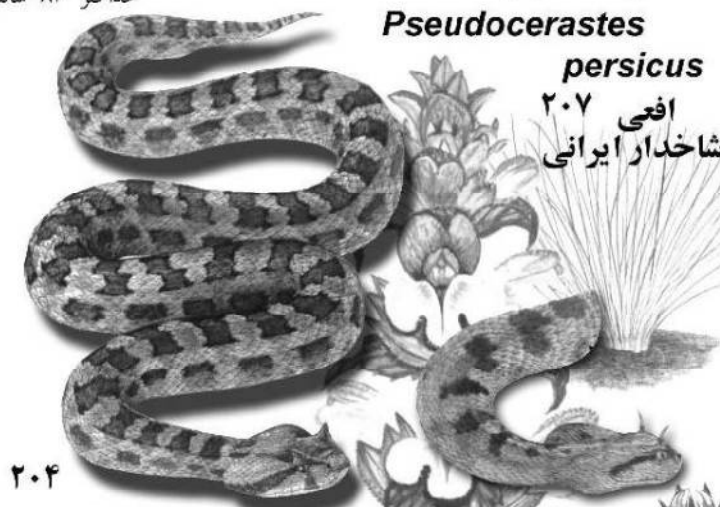
حداکثر ۱۲۹ سانتیمتر

Pseudocerastes

persicus

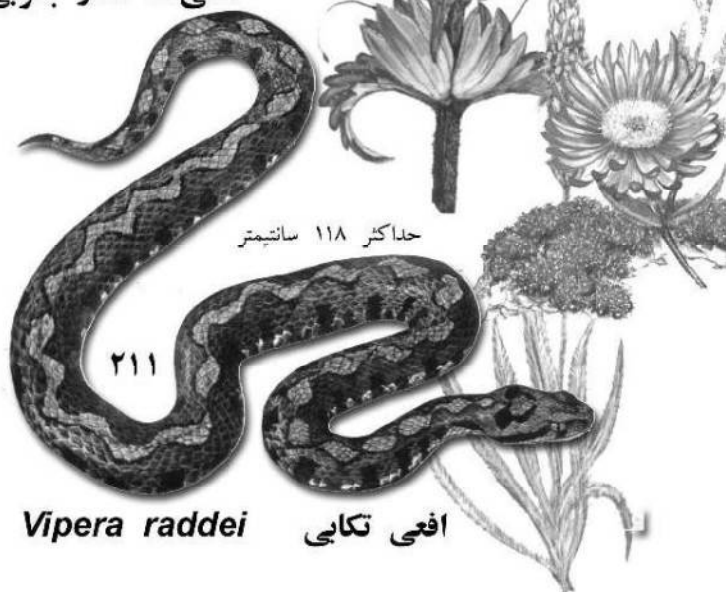
افعی ۲۰۷

شاخدار ایرانی

۲۰۴

افعی شاخدار جنوبی

حداکثر ۱۱۸ سانتیمتر

۲۱۱

Vipera raddei

افعی تکایی

Agkistrodon
intermedius

۲۱۴ - افعی قفقازی

حداکثر ۷۳ سانتیمتر

حداکثر ۷۶ سانتیمتر

۲۰۶ - کک مار

Eristicophis
macmahoni

۲۰۸ - افعی زنجانی

Vipera albicornuta

حداکثر ۸۷ سانتیمتر

۲۱۲

افعی البرزی
*Vipera
ursinii*

حداکثر ۷۰ سانتیمتر

Vipera latifi دو تصویر از افعی دماوندی

۲۰۹

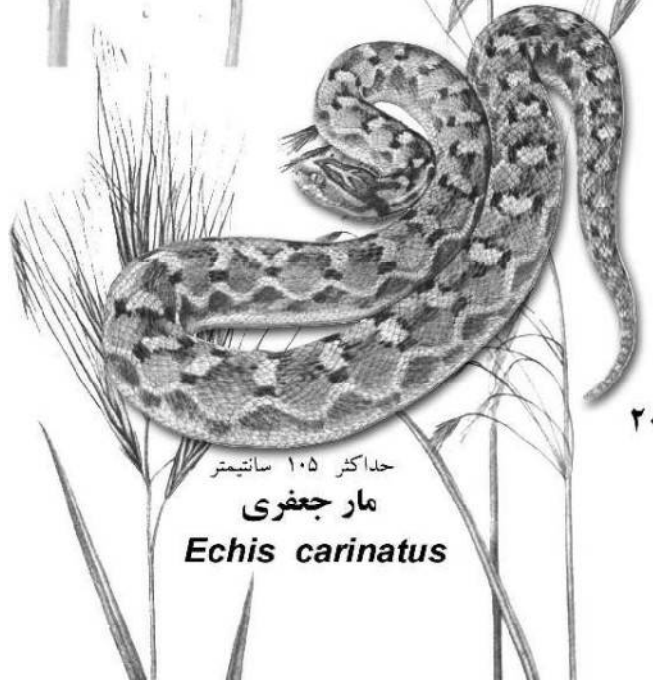
حداکثر ۸۴ سانتیمتر

Vipera lebetina

گرزه مار

۲۱۰

حداکثر ۱۸۸ سانتیمتر

۲۰۵

حداکثر ۱۰۵ سانتیمتر

مار جعفری

Echis carinatus

فهرست پراکندگی خزندگان و دوزیستان ایران

در این بخش با اسامی فارسی و علمی ، محدوده پراکندگی در ایران، و جایگاه هر گونه از نظر طبقه بندی آشنا می شوید . هر جاندار دارای اسمی دو قسمتی مشخص بین المللی است که اولی نشان دهنده جنس و دومی مشخص کننده گونه می باشد . بعد از گونه نام مولف و تاریخ ثبت می آید که در واقع نوعی امضاء دانشمند کاشف و نامگذار گونه است . برای مثال اسم علمی نوعی خزنده به نام لاکپشت مهمیز دار (تصویر صفحه ۲۶) که در همه جای ایران یافت می شود عبارت است از :

Testudo graeca Linnaeus 1758

نام مولف   نام گونه   نام جنس

اصطلاح خانواده ، از نظر علم زیست شناسی به گروهی از جنسها با خصوصیات مشترک اطلاق می شود .
با مراجعه به شماره تصویر هر گونه می توانید با شکل ظاهری آن نیز آشنا شوید .

Class Amphibia رده دوزیستان

Order Caudata راسته سمندرها یا دوزیستان دم دار

Family Hynobiidae

خانواده هاینوبی ایده یا سمندره‌های دندان

مورب

اعضاء این خانواده در آسیا زندگی می کنند. گونه سمندر جویباری کشورمان در آبهای خنک کوهستانی جنگلهای شمال و شمال غرب یافت می شود.

خانواده سمندره‌های دندان مورب Family Hynobiidae

1 - *Batrachuperus gorganensis* Clergu&Thorn 1978

تصویر صفحه ۱۰

سمندر غاری ایران

البرز شرقی

خانواده سمندره‌های دندان مورب Family Hynobiidae

2 - *Batrachuperus persicus* Eislet&Steuner 1970

سمندر جویباری ایرانی

جنگلهای نواحی خزری

خانواده سمندرهای معمولی Family Salamandridae

از این خانواده پنج گونه در ایران زندگی می کند . آنها زندگی پنهانی داشته و معمولاً غروب یا شبها به امر تغذیه می پردازند .

خانواده سمندرهای معمولی Family Salamandridae

3 - *Neurergus crocatus* Cope 1862

سمندر کوهستانی آذربایجان تصویر صفحه ۱۱ و ۱۲
شمال غرب

خانواده سمندرهای معمولی Family Salamandridae

4 - *Neurergus kaiseri* Schmidt 1952

سمندر کوهستانی لرستان تصویر صفحه ۱۱
دامنه های غربی زاگرس

خانواده سمندرهای معمولی Family Salamandridae
5 - *Neurergus microspilotus* Nesterov 1916
سمندر کوهستانی کردستان تصویر صفحه ۱۱
مرز ایران و عراق در کردستان

خانواده سمندرهای معمولی Family Salamandridae
6 - *Salamandra salamandra* Linneaus 1758
سمندر آتشین تصویر صفحه ۱۳
مرز ایران و عراق در کردستان

خانواده سمندرهای معمولی Family Salamandridae
7 - *Triturus karelini* Strauch 1870
= *Triturus cristatus*
سمندر تاجدار جنوبی تصویر صفحه ۱۳
نواحی خزری و شمال غرب ایران

*****

Order anura

راسته وزغ ها و قورباغه ها (دوزیستان بدون دم)

خانواده وزغ ها Family Bufonidae

انواع مختلفی از این خانواده در ایران یافت می شود .
علت آنست که پوست وزغها از سایر دوزیستان خشکتر
است و آب کمتری از طریق آن از دست می رود ، از
این رو با هوای خشک و بیابانی بیشتر سازگارند .

Family Bufonidae

خانواده وزغ ها

8 – *Bufo bufo* Linnaeus 1758

وزغ معمولی تصویر صفحه ۱۴

نواحی خزری

Family Bufonidae

خانواده وزغ ها

9 – *Bufo kavirensis* Andren&Nilson 1979

وزغ کویری تصویر صفحه ۱۵

دشت کویر

خانواده وزغ ها   Family Bufonidae

10 – *Bufo latastii* Boulenger 1882

وزغ خاوری   تصویر صفحه ۱۶

شرق ایران

خانواده وزغ ها   Family Bufonidae

11 – *Bufo luristanicus* Schmidt 1952

(در سال ۱۹۶۹ به عنوان زیرگونه *B. surdus* و در سال ۲۰۰۱ به عنوان

گونه مستقل *B. luridtanicus* طبقه بندی شد.)

وزغ لرستانی

دامنه های غربی زاگرس در لرستان و خوزستان

خانواده وزغ ها   Family Bufonidae

12 – *Bufo olivaceus* Blanford 1874

وزغ بلوچی   تصویر صفحه ۱۶

هرمزگان ، بلوچستان و کرمان

خانواده وزغ ها   Family Bufonidae

13 – *Bufo stomaticus* Lutken 1863

وزغ مرمری   تصویر صفحه ۱۶

شرق ایران

خانواده وزغ ها   Family Bufonidae

14 – *Bufo surdus* Boulenger 1891

وزغ بی گوش   تصویر صفحه ۱۷

کوههای جنوبی ایران به طرف پاکستان

خانواده وزغ ها   Family Bufonidae

15 – *Bufo viridis* Laurenti 1768

وزغ سبز   تصویر صفحه ۱۷

سراسر ایران بجز نواحی شرقی

خانواده وزغ های بیل پا *Family Pelobatidae*

از این خانواده تنها یک گونه در ایران یافت می شود .
این وزغ توسط مردمک عمودی و برآمدگی بیل شکل
زیر پاهای عقب از سایر وزغها و قورباغه ها تفکیک می
شود . او از این برآمدگی بیل شکل برای کندن زمین و
پنهان شدن در آن استفاده می کند .

16 – *Pelobates syriacus* Boettger 1889

وزغ بیلپای سوری تصویر صفحه ۱۸

نواحی خزری و شمال غرب

خانواده قورباغه های درختی *Family Hylidae*

این خانواده یک گونه در ایران دارد . گرچه اندازه آن
کوچک است ولی صدای بلندی دارد . آنها معمولا در
مناطق تالابی یا مرطوب زندگی می کنند .

17 – *Hyla savignyi* Auduin 1827

قورباغه درختی تصویر صفحه ۱۸

حوزه آبریز رشته کوههای البرز و زاگرس

خانواده قورباغه ها *Family Ranidae*

از این خانواده در ایران چهار گونه یافت می شود که مشهورترین آنان همان قورباغه معمولی است که در تقریبا در همه جا پراکنده است . چه حوض خانگی و چه تالابی بزرگ .

خانواده قورباغه ها *Family Ranidae*

18 – *Rana camerani* Boulenger 1886

قورباغه قفقازی تصویر صفحه ۱۹

شمال غرب و غرب

خانواده قورباغه ها *Family Ranidae*

19 – *Rana cyanophlyctis* Schneider 1799

قورباغه بلوچی تصویر صفحه ۲۰

جنوب شرقی ایران

خانواده قورباغه ها *Family Ranidae*

20 – *Rana macrocnemis* Boulenger 1885

قورباغه جنگلی تصویر صفحه ۱۹

شیب شمالی البرز

خانواده قورباغه ها *Family Ranidae*

21 – *Rana ridibunda* Pallas 1771

قورباغه معمولی تصویر صفحه ۲۱

سراسر ایران بجز سیستان و بلوچستان

*****

خزندگان ایران

Order Testudines   راسته لاکپشت ها

Family Chelonidae   خانواده لاکپشت های سبز
این خانواده در ایران شامل چهار گونه است که همگی
لاکپشتهای بزرگی هستند و زندگی کاملاً دریایی دارند .

Family Chelonidae   خانواده لاکپشت های سبز
22 – *Caretta caretta* Linnaeus 1758
لاکپشت سرخ   تصویر صفحه ۲۲
خلیج فارس و دریای عمان

Family Chelonidae   خانواده لاکپشت های سبز
23 – *Chelonia mydas* Linnaeus 1758
لاکپشت سبز   تصویر صفحه ۲۲
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده لاکپشت های سبز
Family Chelonidae
24 – Eretmochelys imbricata Linnaeus 1766
لاکپشت عقابی تصویر صفحه ۲۳
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده لاکپشت های سبز
Family Chelonidae
25 – Lepidochelys olivacea Eschscholtz 1829
زیتونی ریدلی
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده لاکپشت چرمی
Family Dermochelyidae
گونه لاکپشت چرمی بزرگترین لاکپشت جهان است و
طول کاسه آن تا ۲/۷ متر و وزن ۷۲۵ کیلوگرم گزارش
شده است . از وجود آن در سالهای اخیر اطلاعی در
دست نیست .

26 – Dermochelys coriacea Vandelli 1761
لاکپشت چرمی تصویر صفحه ۲۴
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده لاکپشتهای برکه ای *Emydidae*
لاکپشت برکه ای این خانواده در برکه ، تالاب و آبهای
کند جریان زندگی می کند .همه چیز خوار است و از
گیاهان آبی ، حشرات ، ماهی و دوزیستان تغذیه می
کند .

27 – *Emys orbicularis* Linnaeus 1758

لاکپشت برکه ای اروپایی تصویر صفحه ۲۵
مجاورت کناره دریای مازندران تا آذربایجان شرقی

خانواده لاکپشتهای رودخانه آسیایی *Bataguridae*
لاکپشت برکه ای خزری علی رغم نام خود در فلات
ایران نیز پراکنده است و در استان فارس تا بوشهر نیز
یافت می شود.رنگ آن قهوه ای زیتونی یا سبز زیتونی
است .

28 – *Mauremys caspica* Gmelin 1774

لاکپشت برکه ای خزری تصویر صفحه ۲۵
استانهای شمالی ، غربی ، جنوب غرب ، لرستان و فارس

خانواده لاکپشتهای زمینی Family Testudinidae

این خانواده دارای دو گونه در ایران است . لاکپشت مهمیز دار تقریبا در همه جا یافت می شود . او در مزارع ، اغها و هر جا که رستنی کافی وجود داشته باشد زندگی می کند . لاکپشت آسیایی محیط علفزار و جویبارهای واقع در تپه ماهورها را ترجیح می دهد.

29- *Testudo graeca* Linnaeus 1758

لاکپشت مهمیزدار تصویر صفحه ۲۶

سراسر فلات ایران

30 – *Testudo horsfieldii* Gray 1844

لاکپشت آسیایی تصویر صفحه ۲۶

شرق کشور: مازندران ، خراسان ، سمنان ، سیستان و

بلوچستان

خانواده لاکپشتهای سه چنگالی *Family Trionychidae*
لاکپشت فراتی، تنها عضو این خانواده در ایران، از ماهی
سخت پوستان، نرمتنان و امثال آن تغذیه می کند. این
لاکپشت بجای پوشش صفحات سخت شاخی، دارای
پوستی چرم مانند است.

31 – *Rafetus euphraticus* Daudin 1802

لاکپشت فراتی تصویر صفحه ۲۷

رود کارون و رود جراحی در خوزستان

راسته کروکودیل ها *Order Crocodylia*

خانواده کروکودیل ها *Crocodylidae*

خانواده کروکودیل در ایران یک گونه دارد. و آن هم
تمساح تالابی است که طول آن به بیش از یک متر می
رسد.

32 – *Crocodylus palustris* Lesson 1831

تمساح تالابی تصویر صفحه ۲۸

برکه های عمیق سه رودخانه سرباز، دشتیاری و کاجو در
بلوچستان

راسته سوسمارها *Order Sauria*

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae
این خانواده شامل سوسمارهایی با سر مثلثی شکل ،
پاهایی بلند است . پولکهای روی سر و شکم بزرگ نمی
باشند . آنها روزگرد می باشند و غذایشان بطور عمده
شامل حشرات است ولی گاهی از مواد گیاهی مانند گلها
و میوه های نرم تغذیه می کنند .

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae
سوسمار هندی *Calotes versicolor* Daudin 1802 - 33
شرق بلوچستان تصویر صفحه ۲۹

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae
Laudakia caucasica Eichwald 1831 - 34
آگامای قفقازی تصویر صفحه ۲۹
نیمه شمالی فلات ایران

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگامیدae Family Agamidae

35 – *Laudakia erythrogaster* Nikolsky 1896

آگامای خراسانی تصویر صفحه ۳۰

شمال شرق در مجاورت مشهد

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگامیدae Family Agamidae

36 – *Laudakia microlepis* Blanford 1874

آگامای ریز پولک تصویر صفحه ۳۰

کوههای جنوبی، مرکزی و شرقی فلات ایران

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگامیدae Family Agamidae

37 – *Laudakia nupta* De Filippi 1843

آگامای پولک درشت تصویر صفحه ۳۱

جنوب و غرب ایران (بجز شمال غرب)

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگامیدae Family Agamidae

38 – *Phrynocephalus arabicus* Anderson 1894

آگامای سر وزغی عربی تصویر صفحه ۳۲

جنوب غربی ایران: نزدیک اهواز

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae

39 – *Phrynocephalus helioscopus* Pallas 1771

آگامای خورشیدی تصویر صفحه ۳۲

نواحی کم ارتفاع شرق دریای مازندران

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae

40 – *Phrynocephalus maculatus* Anderson 1872

آگامای وزغی دم سیاه تصویر صفحه ۳۲

نواحی مرکزی (۵۰۰ تا ۳۰۰۰ متری)

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae

41 – *Phrynocephalus mystaceus* Pallas 1776

آگامای سر وزغی تورانی تصویر صفحه ۳۳

شمال شرق

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae

42 – *Phrynocephalus ornatus* Boulenger 1887

آگامای وزغی راه راه تصویر صفحه ۳۳

شرق ایران

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae
43 – *Phrynocephalus persicus* De Fillipi 1863
آگامای وزغی ایرانی تصویر صفحه ۳۳
شمال غرب و غرب

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae
44 – *Phrynocephalus scutellatus* Olivier 1807
آگامای وزغی خاکستری تصویر صفحه ۳۴
فلات مرکزی ایران محدود شده توسط کوههای زاگرس
و البرز

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگاما Family Agamidae
45 – *Trapelus agilis* Olivier 1804
=Agama agilis
آگامای چابک تصویر صفحه ۳۵
پراکندگی وسیع در کشور

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگامه *Family Agamidae*

46 – *Trapelus persicus* Blanford 1881

آگامای ایرانی تصویر صفحه ۳۵

جنوب غرب

خانواده سوسمارهای روزگرد یا آگامه *Family Agamidae*

47 – *Trapelus ruderatus* Olivier 1804

آگامای اولیویه تصویر صفحه ۳۶

بیشتر از غرب کشور گزارش شده است

خانواده سوسمارهای بی دست و پا *Family Anguidae*

انواع خانواده این مارها بیشتر در قاره آمریکا یافت می شوند ، در عین حال در اروپا ، آسیا و ایران دو گونه از آنان زیست می کنند. آنها فاقد دست و پا بوده و کاملا شبیه مارها می باشند ولی بسته شدن پلک چشمها و شکننده بودن دم از صفات ممیزه از مارها می باشد .

48 – *Anguis fragilis* Linnaeus 1758

کلمره *Kalmareh* تصویر صفحه ۳۷

شمال ، حاشیه دریای مازندران به طرف شرق

49 – *Ophisaurus apodus* Pallas 1775

لوس مار تصویر صفحه ۳۷

مناطق شمالی کوههای زاگرس ، گیلان ، مازندران تا
کپه داغ

خانواده سوسمارهای خال Family Eublepharidae

پلنگی

این سوسمارهای زیبا و عروسی دارای پلکهایی تکامل یافته هستند و دم آنها از بدن کوتاهتر است. دو گونه این خانواده را قبلا جزو خانواده گکوها محسوب می کردند.

50 – *Eublepharis angramainyu* Anderson&Leviton
1966

گکوی خال پلنگی ایرانی تصویر صفحه ۳۸

جنوب غربی ایران

51 – *Eublepharis turcmenicus* Darevsky 1977

گکوی خال پلنگی ترکمنی تصویر صفحه ۳۸

شمال شرق ایران

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae
از خانواده گکوهای ایران حدود ۳۶ گونه گزارش شده
است. آنها معمولا شبها به دنبال طعمه می گردند و به این
علت چشمهای بزرگی دارند. سوسمارهای شبگرد به
راحتی بر روی دیوار و سقف راه می روند و قادر به
تولید صدا هستند .

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae
52 – *Agamura persica* Dumeril 1856
گکوی انگشت نازک ایرانی تصویر صفحه ۳۹
مناطق مرکزی و شرقی کشور

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae
53 – *Asaccus elisae* Werner 1895
گکوی انگشت برگی ورنر تصویر صفحه ۳۹
جنوب غربی و غرب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

54 – *Asaccus griseonatus* Dixon&Anderson 1973

گکوی انگشت برگی خاکستری

غرب کشور

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

55 – *Asaccus kermanshahensis* Rastegar-Pouyani
1996

گکوی انگشت برگی کرمانشاهی

در مجاورت شهر کرمانشاه

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

56 – *Bunopus crassicaudus* Nikolsky 1907

گکوی دم کلفت زگیلدار

شمال غرب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

57 – *Bunopus tuberculatus* Blanford 1874

گکوی صخره ای بلوچی تصویر صفحه ۴۰

غرب ، جنوب غربی ، نواحی مرکزی و جنوب شرقی
کشور

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

58 – *Carinatogeko asparatilis* Anderson 1973

گکوی ناو پولک ایرانی تصویر صفحه ۴۰

جنوب و جنوب غربی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

59 – *Carinatogeko heteropholis*

Minton,Anderson&Anderson 1970

گکوی ناو پولک عراقی

غرب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

60 – *Crossobamon eversmanni* Wiegmann 1834

گکوی انگشت سجافی تصویر صفحه ۴۰

شمال شرقی و شرق

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

61 – *Cyrtopodion agamuroides* Nikolsky 1900

گکوی انگشت نازک تصویر صفحه ۴۱

جنوب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

62 – *Cyrtopodion brevipes* Blanford 1874

گکوی انگشت کوتاه

جنوب شرقی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

63 – *Cyrtopodion caspium* Eichwald 1831

گکوی انگشت خمیده خزری تصویر صفحه ۴۱

شمال شرق و شرق

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

64 – *Cyrtopodion gastrophole* Werner 1917

گکوی انگشت نازک فارسی تصویر صفحه ۴۱

جنوب (فارس)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

65 – *Cyrtopodion heterocerum* Blanford 1874

گکوی زبر پولک

غرب : همدان و کرمانشاه

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

66 – *Cyrtopodion kachhense* Stoliczka 1872

گکوی زگیلدار سنگلاخ

جنوب (بوشهر)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

67 – *Cyrtopodion kirmanense* Nikolsky 1900

گکوی انگشت خمیده کرمانی

جنوب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

68 – *Cyrtopodion longipes* Nikolsky 1896

گکوی انگشت دراز تصویر صفحه ۴۲

شرق

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

69 – *Cyrtopodion russowii* Strauch 1887

گکوی انگشت خمیده ماوراء خزر تصویر صفحه ۴۲

شرق

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

70 – *Cyrtopodion sagittifer* Nikolsky 1900

گکوی انگشت خمیده جازموریان تصویر صفحه ۴۲

جنوب شرقی (جازموریان)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

71 – *Cyrtopodion scabrum* Heyden 1827

گکوی دم زبر تصویر صفحه ۴۳

جنوب غربی ، جنوب و شرق (سیستان)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

72 – *Cyrtopodion spinicauda* Strauch 1887

گکوی انگشت خمیده کپه داغ تصویر صفحه ۴۳

شمال شرق (کپه داغ)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

73 – *Cyrtopodion turcmenicum* Szczerbak 1978

گکوی انگشت باریک ترکمنی تصویر صفحه ۴۳

شمال شرق (گرگان)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

74 – *Hemidactylus flaviviridis* Ruppell 1840

گکوی شکم زرد خانگی تصویر صفحه ۴۴

جنوب غربی ، جنوب و جنوب شرقی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

75 – *Hemidactylus persicus* Anderson 1872

گکوی ایرانی تصویر صفحه ۴۴

جنوب (غربی ، مرکزی و شرقی)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

76 – *Hemidactylus turcicus* Linnaeus 1758

گکوی ترکی تصویر صفحه ۴۴

شهرهای بندری جنوب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

77 – *Pisturus rupestris* Blanford 1874

گکوی سنگلاخ بلانفورد تصویر صفحه ۴۵

جنوب

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

78 – *Rhinogecko misonnei* de Witte 1793

گکوی بینی برآمده

جنوب شرقی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

79 – *Stenodactylus affinis* Murray 1884

گکوی شانه انگستی تصویر صفحه ۴۵

جنوب غربی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

80 – *Stenodactylus doriae* Blanford 1874

گکوی شانه انگشتی دوریا تصویر صفحه ۴۵

جنوب و جنوب غربی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

81 – *Teratoscincus bedriagai* Nikolsky 1899

گکوی دم پخ تصویر صفحه ۴۶

نواحی شمالی و شرقی فلات ایران

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

82 – *Teratoscincus microlepis* Nikolsky 1899

گکوی دم پخ بلوچی تصویر صفحه ۴۶

جنوب شرقی

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

83 – *Teratoscincus scinus* Schlegel 1858

گکوی دم پخ ترکستان تصویر صفحه ۴۶

مناطق مرکزی فلات ایران و نواحی خزری (مازندران

(

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

84 – *Tropicolotes helenae* Nikolsky 1907

گکوی کوتوله نوار دار تصویر صفحه ۴۷

دامنه های غربی زاگرس

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

85 – *Tropicolotes latifi* Anderson&Leviton 1972

گکوی کوتوله لطیفی تصویر صفحه ۴۷

نواحی مرکزی فلات ایران (کرمان)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

86 – *Tropicolotes persicus* Nikolsky 1903

گکوی کوتوله ایرانی تصویر صفحه ۴۷

شرق (ایرانشهر) و غرب (دامنه های زاگرس)

خانواده سوسمارهای شبگرد (گکو) Family Gekkonidae

87 – *Tropicolotes cf. steudneri* Peters 1869

گکوی کوتوله استودنری

جنوب (بندر لنگه)

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

اعضاء این خانواده بدنی کشیده ، سری مخروطی و پاهایی متناسب دارند . دم آنها معمولا بلندتر از بدن و اغلب دو برابر طول آن است. قسمت بالای سر و بدن از پولکهای درشتی پوشیده شده است . آنها هوشیار و فعال بوده و در طول روز به امور مختلف خود می پردازند از این خانواده در ایران ۳۶ گونه گزارش شده است .

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

88 – *Acanthodactylus blanfordi* Boulenger 1918

مارمولک پا شرابه ای تصویر صفحه ۴۸

جنوب شرق

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

89 – *Acanthodactylus boskianus* Daudin 1802

مارمولک پا شرابه آفریقای شمالی

غرب (کرمانشاه)

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
90 – *Acanthodactylus grandis* Boulenger 1909
تصویر صفحه ۴۸
مارمولک پا شرابه بزرگ
جنوب و جنوب غربی (خوزستان و فارس)

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
91 – *Acanthodactylus micropholis* Blanford 1874
تصویر صفحه ۴۸
مارمولک پا شرابه ایرانی
جنوب شرقی

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
92 – *Acanthodactylus nilsoni* Rastgar-Pouyani 1998
مارمولک پا شرابه نیلسونی
غرب

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
93 – *Acanthodactylus schmidtii* Haas 1957
تصویر صفحه ۴۸
مارمولک پا شرابه اشمید
جنوب و جنوب غربی (خوزستان و فارس)

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
94 – *Eremias acutirostris* Boulenger 1887
تصویر صفحه ۴۹
مارمولک دونده بیابانی
شرق (سیستان)

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
95 – *Eremias andersoni* Darevsky & Szczerbak 1978
مارمولک دونده کویری
کویر مرکزی

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
96 – *Eremias arguta* Pallas 1773
تصویر صفحه ۴۹
مارمولک دونده دشتی
شمال غرب

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
97 – *Eremias fasciata* Blanford 1874
تصویر صفحه ۴۹
مارمولک دونده سیستانی
شرق

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
98 – *Eremias grammica* Lichtenstein 1823
مارمولک دونده شطرنجی تصویر صفحه ۵۰
شرق خراسان

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
99 – *Eremias intermedia* Strauch 1876
مارمولک دونده میانی تصویر صفحه ۵۰
شمال شرق

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
100 – *Eremias laezharica* Moravec 1994
مارمولک دونده کرمانی
کوههای جنوبی نواحی مرکزی فلات ایران

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
101 – *Eremias lineolata* Nikolsky 1896
مارمولک دونده راه راه تصویر صفحه ۵۰
شمال شرق

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

102 – *Eremias nigrocellata* Nikolsky 1896

مارمولک دونده خالدار

شمال و شرق

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

103 – *Eremias nigrollateralis* Rastegar-Pouyni and Nilson 1998

مارمولک دونده نوار سیاه

جنوب (فارس)

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

104 – *Eremias persica* Blanford 1875

مارمولک دونده ایرانی تصویر صفحه ۵۱

نواحی مرکزی و شرقی فلات ایران

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
105 – Eremias pleskei Pleskei 1907
مارمولک دونده پلسکه
شمال شرق

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
106 – Eremias strauchi Kessler 1878
تصویر صفحه ۵۱
مارمولک دونده اشتراوخ
شمال غرب و شمال شرق کشور

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
107 – Eremias velox Pallas 1771
تصویر صفحه ۵۱
مارمولک دونده آسیای مرکزی
نواحی شمالی و مرکزی ایران

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
108 – Lacerta brandtii De Filippi 1863
تصویر صفحه ۵۲
مارمولک ایرانی
شمال غرب و نواحی مرکزی ایران

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
109 – Lacerta cappadocica Werner 1902
تصویر صفحه ۵۲
مارمولک صخره ای ارومیه
شمال غرب

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
110 – Lacerta chlorogaster Boulenger 1909
تصویر صفحه ۵۲
مارمولک شکم سبز
شمال

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
111 – Lacerta defilippii Camerano 1877
تصویر صفحه ۵۳
مارمولک البرزی
شمال (البرز)

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
112 – Lacerta media Lantz & Cyren 1920
تصویر صفحه ۵۳
مارمولک سه خطی
غرب

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
113 – Lacerta mostofi Baloutch 1976
مارمولک دشت لوت
شرق (دشت لوت یلوچستان)

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
114 – Lacerta praticola Eversmann 1834
مارمولک علفزار
تصویر صفحه ۵۴
شمال (سواحل غربی دریای خزر)

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
115 – Lacerta princeps Blanford 1874
مارمولک پرینسپس
تصویر صفحه ۵۴
غرب : رشته کوه زاگرس

خانواده مارمولکها
Family Lacertidae
116 – Lacerta raddei Boettger 1892
مارمولک آذری
تصویر صفحه ۵۴
شمال غرب

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

117 – *Lacerta steineri* Eislet 1995

تصویر صفحه ۵۵

مارمولک کپه داغ

شمال شرق

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

118 – *Lacerta strigata* Eichwald 1831

تصویر صفحه ۵۵

مارمولک سبز خزری

شمال

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

119 – *Lacerta valentini* Boettger 1892

مارمولک والتین

شمال غرب

خانواده مارمولکها Family Lacertidae

120 - *Lacerta zagrosica* Rastegar-Pouyani&Nilson 1998

مارمولک زاگرسی

غرب ایران

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
121 – *Mesalina brevirostris* Blanford 1874
تصویر صفحه ۵۵
مارمولک بیابانی بینی کوتاه
جنوب غربی و جزایر خلیج فارس

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
122 – *Mesalina watsonana* Stoliczka 1872
تصویر صفحه ۵۶
مارمولک بیابانی دم دراز
سراسر ایران بجز شمال غرب (آذربایجان)

خانواده مارمولکها Family Lacertidae
123 – *Ophisops elegans* Menetries 1832
تصویر صفحه ۵۶
مارمولک چشم ماری
غرب و نواحی مرکزی کشور

خانواده سوسمارهای ماسه زار (Family Scincidae)

(اسکینک ها)

یا سقنقورها

اعضاء این خانواده زمین زی یا روزگرد هستند ولی بیشتر اوقات در مخفیگاههای زیرزمینی یا در زیر ماسه ها بسر می برند . از ایران ۱۴ گونه گزارش شده است .

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

124 – *Ablepharus bivittatus* Menetries 1832

تصویر صفحه ۵۷

سقنقور مار چشم دو خطی

شمال و غرب (زاگرس)

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

125 – *Ablepharus pannonicus* Fitzinger 1823

تصویر صفحه ۵۷

سقنقور مار چشم آسیایی

شمال ، غرب و شرق ایران

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

126 – *Chalides ocellatus* Forsskal 1775

تصویر صفحه ۵۷

سقنقور خالدار

بنادر جنوبی کشور

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

127 – *Eumeces schneiderii* Daudin 1802

تصویر صفحه ۵۸

سقنقور طلایی

شمال شرق (سواحل تجن)

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

128 – *Eumeces taeniolatus* Blyth 1854

تصویر صفحه ۵۸

سقنقور خراسانی

شمال شرق

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

129 – *Mabuya aurata* Linnaeus 1758

تصویر صفحه ۵۹

سقنقور طلایی علفزار

غرب و شمال کشور

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

130 – *Mabuya vittata* Oliver 1804

تصویر صفحه ۵۹

سقنقور عنان دار

غرب ایران

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

131 – *Ophiomorus blanfordi* Boulenger 1887

سقنقور ماری

جنوب شرقی ایران (نواحی ساحلی)

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

132 – *Ophiomorus brevipes* Blanford 1874

تصویر صفحه ۵۹

سقنقور ماری پا کوتاه

شرق

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae

133 – *Ophiomorus nuchalis* Nilson&Andren 1978

تصویر صفحه ۶۰

سقنقور ماری کویر

نواحی مرکزی ایران (دشت کویر)

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae
134 – *Ophiomorus persicus* Steindachner 1867
سقنقور ماری ایرانی تصویر صفحه ۶۰
جنوب غرب (دامنه های غربی زاگرس)

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae
135 – *Ophiomorus streeti* Anderson&Leviton 1966
سقنقور ماری جازموریان
جنوب شرق

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae
136 – *Ophiomorus tridactylus* Blyth 1853
سقنقور سه انگشتی شنزار تصویر صفحه ۶۰
شرق

خانواده سوسمارهای ماسه زار (اسکینک ها) Family Scincidae
137 – *Scincus scincus* Linnaeus 1758
سقنقور ماهی ماسه بلانفورد تصویر صفحه ۶۱
جنوب غرب

خانواده سوسمارهای دم تیغی Family Uromastycidae
سوسمارهای بزرگی هستند که از گیاهان تغذیه می کنند
. قسمت دم دارای خارهایی است که وسیله دفاعی آنان
محسوب می شود .

خانواده سوسمارهای دم تیغی Family Uromastycidae
138 – *Uromastyx aegypticus* Forsskal 1775
سوسمار دم تیغی مصری تصویر صفحه ۶۲
جنوب غربی ایران و جزیره سیری

خانواده سوسمارهای دم تیغی Family Uromastycidae
139 – *Uromastyx asmussi* Strauch 1863
سوسمار دم تیغی ایرانی تصویر صفحه ۶۲
نواحی شرقی

خانواده سوسمارهای دم تیغی Family Uromastycidae
140 – *Uromastyx loricatus* Blanford 1875
سوسمار دم تیغی بین النهرین تصویر صفحه ۶۲
جنوب غربی و غرب کشور

خانواده بزوجه ها (وارانوس ها) Family Varanidae
بزوجه ها بزرگترین سوسمارهای ایران می باشند . طول
آنها در حدود یک متر یا بیشتر می باشد . آنها از
پستانداران کوچک ، انواع حشرات ، سوسمارها ،... تغذیه
می کنند .

141 – *Varanus bengalensis* Daudin 1802
بزوجه هندی
جنوب شرق
تصویر صفحه ۶۳

142 – *Varanus griseus* Daudin 1803
بزوجه ییابانی
سراسر کشور
تصویر صفحه ۶۳

*****

پایان راسته سوسمارها

Order Amphisbaenia راسته کرم سوسمارها

Family Trogonophidae خانواده کرم سوسمار

این خزندگان دارای خصوصیتی شبیه مارها و سوسمارها هستند در عین حال نمی توان آنها را در یکی از این گروهها قرار داد . کرم سوسمار جنوبی تقریباً در زیر زمین زندگی می کند و از بی مهرگان امرار معاش می کند .

143 - *Diplometopon zarudnyi* Nikolsky 1907

کرم سوسمار جنوبی تصویر صفحه ۶۴

پراکنندگی : خوزستان

راسته مارها Order Serpentes

مارهای غیر سمی AGLYPHOUS (nonvenomous) SNAKES

خانواده مارهای کرمی شکل Family Typhlopidae
اعضاء این خانواده معمولا کوچک و کرمی شکل هستند
و در زیرزمین زندگی می کنند. جانوران بی آزاری
بوده و از حشرات ، مورچه ها و موریانه ها تغذیه می
کنند .

144 - *Rhamphotyphlops braminus*

مار کرمی شکل معمولی
نیمه جنوبی کشور

145 - *Typhlops vermicularis* Merrem, 1820

مار کرمی شکل
تصویر صفحه ۶۵
فلات ایران و نواحی خزری

خانواده مارهای خاکی Family Leptotyphlopidae
اعضاء این خانواده نیز کوچک و کرمی شکل بوده ،
زندگی زیر زمینی دارند و از بیمهرگان امرار معاش می
کنند .

146 - *Leptotyphlops macrorhynchus* Jan, 1861
مار خاکی
فلات ایران و استان مازندران

147 - *Leptotyphlops hamulirostris* Nikolsky, 1916
مار خاکی بلوچی
جنوب شرق : ایرانشهر

خانواده مارهای بوا Family Boidae

مارهای این خانواده در ایران نسبت به بوآی آفریقایی کوچکند. آنها صخره ها ، بوته زارها و نواحی ماسه و شنی را زیستگاه خود قرار داده اند . آنان به دور طعمه حلقه زده و آن را می بلعند .

خانواده مارهای بوا Family Boidae

148 - *Eryx elegans* Gray, 1849

تصویر صفحه ۶۶

کور مار شنی

فلات ایران

خانواده مارهای بوا Family Boidae

149 - *Eryx jaculus* Linn. 1758

تصویر صفحه ۶۵

کور مار

فلات ایران

خانواده مارهای بوا Family Boidae

150 - *Eryx jayakari* Boulenger, 1888

تصویر صفحه ۶۶

کور مار خوزستانی

استانهای خوزستان و بوشهر

خانواده مارهای بوا
Family Boidae
151 - *Eryx johnii* Russell, 1810
کور مار بلوچی
تصویر صفحه ۶۶
جنوب شرق ایران (زابل)

خانواده مارهای بوا
Family Boidae
152 - *Eryx miliaris* Pallas, 1773
کور مار سلیمانی
تصویر صفحه ۶۶
فلات ایران

خانواده مارهای بوا
Family Boidae
153 - *Eryx tataricus* Lichtenstein
کور مار تاتاری
تصویر صفحه ۶۶
سراسر ایران

خانواده مارهای معمولی (Family Colubridae)
کلوبریده)

اعضاء این خانواده در ایران ۴۰ گونه می باشد. و شامل
دو گروه متفاوت است :

الف - مارهای معمولی غیر سمی که دارای دندانهای
ساده فاقد نیش هستند (۳۲ گونه)

ب - مارهای معمولی نیمه سمی که در قسمت عقب فک
بالا دندان نیش دارند (۸ گونه) گزش این مارها معمولا
خطر مرگ به همراه ندارد .

تغذیه مارهای معمولی با اندازه و نوع زیستگاهشان
متفاوت است . مثلا مارهای آبی این خانواده از قورباغه
ها و ماهیها تغذیه می کند . مارهای بزرگتر این خانواده
از جوندگان و پرندگان کوچک امرار معاش می نمایند.

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

154 - *Coluber caspius* Gemlin, 1789

تصویر صفحه ۶۷

مار آتشی شمالی

نیمه شمالی کشور

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

155- *Coluber jugularis* Linn., 1758

تصویر صفحه ۶۷

مار سوجه

سراسر ایران بجز ناحیه جنوب شرقی

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

156 - *Coluber karelini* Brandt, 1838

تصویر صفحه ۶۸

مار خالدار

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

157 - *Coluber najadum* Eichwald, 1831

تصویر صفحه ۶۸

قمچه مار

نیمه شمالی کشور و خوزستان

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

158 - *Coluber nummifer* Reuss, 1834

مار بیشه

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

159 - *Coluber ravergeri* Menetries, 1832

تصویر صفحه ۶۹

مار پلنگی

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

160 - *Coluber rhodorachis* Jan, 1865

تصویر صفحه ۷۰

مار قیطانی

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

161 - *Coluber schmidtii* Nikolsky, 1909

تصویر صفحه ۶۷

مار آتشی

نیمه شمالی کشور

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

162 - *Coluber ventrimaculatus* Gray, 1834

مار دستی

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) **Family Colubridae**

163 - *Coronella austriaca* laurenti, 1768

گرگ مار تصویر صفحه ۷۱

غرب و شمال غرب

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) **Family Colubridae**

164- *Eirenis collaris* Menetries, 1832

مار کوتوله تصویر صفحه ۷۱

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) **Family Colubridae**

165 - *Eirenis coronella* Schlegel, 1837

توله مار تصویر صفحه ۷۲

با توجه به انتشار جغرافیایی به نواحی صخره ای غرب ایران تعلق دارد در عین حال از استانهای خوزستان و گیلان گزارش شده است .

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

166 - *Eirenis decemlineata* Bibron&Dumeril, 1854

مار دستی سنگی

شمال غرب ، کردستان تا تهران و اراک

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

167 - *Eirenis meda* Chernov, 1940

تصویر صفحه ۷۱

مار کوتوله راه راه

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

168 - *Eirenis modesta* Martin, 1838

تصویر صفحه ۷۲

مار کوتوله معمولی

نیمه شمالی فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

169 - *Eirenis punctatolineata* Boettger, 1892

تصویر صفحه ۷۱

تیرک مار

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

170 - *Eirenis rechingeri* Eiselt, 1971

توله مار

فارس : مجاورت دشت ارژن

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

171 - *Elaphe dione* Pallas, 1773

گوند مار تصویر صفحه ۷۳

نواحی خزری

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

172 - *Elaphe hohenackeri* Strauch 1873

گوند مار قفقازی تصویر صفحه ۷۳

آذربایجان شرقی : میانه

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

173 - *Elaphe longissima* Laurenti, 1768

مار درختی تصویر صفحه ۷۳

مازندران و شمال غرب

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

174 - *Elaphe persica* Werner, 1913

مار موشخور ایرانی

نواحی خزری

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

175 - *Elaphe quatuorlineata* Lacepede, 1789

مار شلاقی تصویر صفحه ۷۳ و ۷۴

شمال و شمال غرب

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

176 - *Lycodon striatus* Shaw, 1802

مار گرگی تصویر صفحه ۶۸

شرق ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

177 - *Lytorhynchus diadema* Boulenger, 1887 (= *L. gadii*)

تصویر صفحه ۷۴ مار الماسی

غرب (ایلام) خوزستان و استانهای بوشهر و هرمزگان

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

178 - *Lytorhynchus ridgewayi* Boulenger, 1887

تصویر صفحه ۷۴ مار درفشی

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

179 - *Natrix natrix* Linn. 1758

تصویر صفحه ۷۵ مار آبی

نیمه شمالی کشور

خانواده مارهای معمولی (Family Colubridae)

(کلوبریده)

180 - *Natrix tessellata* Laurenti, 1768

تصویر صفحه ۷۵ مار آبی چلیپر

فلات ایران و نواحی خزری

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

181 - *Oligodon taeniolatus* Jerdon, 1853

تصویر صفحه ۷۱ لوس مار

شرق و شمال غرب

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

182 - *Pseudocyclophis persica* Anderson, 1872

تصویر صفحه ۷۲ مار کوتوله پارسی

فلات ایران

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

183 - *Rhynchocalamus melanocephalus* Jan, 1862

تصویر صفحه ۷۱ مار سر سیاه

نیمه غربی کشور

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

184 – *Spalerosophis diadema* Schlegel, 1837

مار شتری تصویر صفحه ۷۶

سراسر ایران بجز نواحی خزری

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

185 – *Spalerosophis microlepis* Jan, 1865

مار گورخری تصویر صفحه ۷۶

فلات ایران

B – Opisthoglypous (Semivenemous) snakes

مارهای نیمه سمی

در مورد انتشار هر کدام از انواع ذیل با توجه به اهمیت آنها از نظر پزشکی استانهای گزارش شده بر اساس کتاب مارهای ایران عینا درج می شود .

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

186 – *Boiga trigonatum* Nikolsky, 1916

آلوسر تصویر صفحه ۷۷

سیستان و بلوچستان ، خراسان ، کرمان و هرمزگان

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

187 – *Malpolon moilensis* Reuss, 1834

طلحه مار تصویر صفحه ۷۹

خوزستان و هرمزگان

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

188 – *Malpolon monspessulanus* Herman, 1804

یله مار تصویر صفحه ۷۸

استانهای آذربایجان شرقی و غربی ، اردبیل ، مرکزی ،

تهران ، خراسان ، همدان ، زنجان ، کرمانشاهان ،

مازندران ، خوزستان و قزوین

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

189 – *Sammophis lineolatus* Brandt, 1838

تیر مار خراسانی

سمنان ، مازندران ، گلستان ، خراسان ، فارس ، سیستان و

بلوچستان ، کرمان ، اصفهان ، خوزستان ، مرکزی و

لرستان .

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

190 – *Sammophis schokari* Forskkaal, 1775

تصویر صفحه ۷۷ تیر مار بیابانی

سیستان و بلوچستان ، کرمان ، سمنان ، مرکزی ، تهران ،
اصفهان ، خوزستان ، یزد ، فارس ، مازندران ، خراسان و
قم .

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

191 – *Telescopus fallax* Eichwald, 1831

سوسن مار

مرکزی ، تهران ، اصفهان ، سمنان ، آذربایجان شرقی و
غربی ، اردبیل ، همدان ، سیستان و بلوچستان ، زنجان ،
قزوین و قم .

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

192 – *Telescopus rhinopoma* Blanford, 1874

تصویر صفحه ۷۹ افعی پلنگی

مرکزی ، سیستان و بلوچستان ، فارس ، خراسان ، سمنان و
اصفهان .

خانواده مارهای معمولی (کلوبریده) Family Colubridae

193 - *Telescopus tessellatus* Wall, 1908

افعی سوسن

تهران ، مرکزی ، اصفهان . خوزستان ، کردستان و
همدان .

مارهای سمی *C-Venemous snakes*

خانواده کبراها (الایده) Family Elapidae

دو گونه این خانواده در ایران شبیه مارهای معمولی (کلوبریده) بوده در عین حال هر دو سمی می باشند . سم آنان قوی است به صورتی که جزو خطرناکترین مارها محسوب می شوند .

194 - *Naja naja* Linn. 1758

کفچه مار تصویر صفحه ۸۰

خراسان ، مازندران ، گلستان و سمنان .

195 - *Walterinnesia aegyptia* Lataste, 1887

کبرا (مار زنگی) تصویر صفحه ۸۰

خوزستان ، فارس ، کرمانشاهان و بوشهر .

خانواده مارهای دریایی (هیدروفیده) **Family Hydrophidae**
انتشار جغرافیایی مارهای دریایی ایران از خلیج فارس تا
اقیانوس هند و سواحل جنوب شرقی آسیا ادامه
دارد. این مارها به سبب دریازی بودن و دم پهن در
جهت عمودشان به آسانی قابل شناسایی می باشند. بطور
کلی سمی قوی دارند و در بعضی گونه ها از سم کبری
نیز قویتر است. آنان از ماهیها تغذیه می کنند. دریای
مازندران مار دریایی ندارد و موردی نیز گزارش نشده
است.

خانواده مارهای دریایی **Family Hydrophidae**
196 – *Enhydrina schistosa* Daudin, 1803
مار دریایی نوک دار تصویر صفحه ۸۱
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی **Family Hydrophidae**
197 – *Hydrophis cyanocinctus* Daudin, 1803
مار دریایی حلقه دار تصویر صفحه ۸۲
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی Family Hydrophidae
198 – *Hydrophis gracilis* Shaw, 1802
مار دریایی سر کوچک
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی Family Hydrophidae
199 – *Hydrophis lapemoides* Gray, 1849
مار دریایی خلیج فارس
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی Family Hydrophidae
200 – *Hydrophis ornatus* Gray, 1842
مار دریایی آراسته تصویر صفحه ۸۲
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی Family Hydrophidae
201 – *Hydrophis spiralis* Shaw, 1802
مار دریایی زرد
خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی Family Hydrophidae

202 – *Lapemis curtus* Shaw, 1802

مار دریایی کوتاه

خلیج فارس و دریای عمان

خانواده مارهای دریایی Family Hydrophidae

203 – *Plamis platurus* Linn. 1766

مار دریایی شکم زرد تصویر صفحه ۸۱

خلیج فارس و دریای عمان

خانواده افعی ها Family Viperidae

اعضاء این خانواده سمی و خطرناک می باشند. دارای بدنی ضخیم و دمی کوتاه هستند. سر کاملاً مشخص، پهن و مثلثی شکل است. اگر چه رفتار آنها کند است اما در هنگام گزیدن بسرعت سم را به بدن طعمه خود تزریق می کنند. آنان از جانورانی مانند پستانداران و پرندگان کوچک، سوسمارها تغذیه می کنند.

خانواده افعی ها Family Viperidae

204 – *Cerastes cerastes* Linn., 1758

افعی شاخدار جنوبی تصویر صفحه ۸۳

خوزستان در نزدیکی اهواز: الباجی

خانواده افعی ها Family Viperidae

205 – *Echis carinatus* Schneider, 1801

مار جعفری تصویر صفحه ۸۷

سمنان، خراسان، سیستان و بلوچستان، فارس، کرمان، هرمزگان، خوزستان، یزد، بوشهر، ایلام. (از مازندران فقط یک نمونه از گنبد کاووس که احتمالاً نمونه ایست ولگرد و غیر بومی).

خانواده افعی ها Family Viperidae

206 – *Eristicophis macmahoni* Alcock&Finn, 1896

کک مار تصویر صفحه ۸۴

استان سیستان و بلوچستان (یک نمونه از زابل : در راه زاهدان) و چندین نمونه از مرز ایران و پاکستان .

خانواده افعی ها Family Viperidae

207 – *Pseudocerastes persicus* Dumeril & Bibron, 1854

افعی شاخدار ایرانی تصویر صفحه ۸۳

خراسان ، سیستان و بلوچستان ، کرمان ، یزد ، اصفهان ، فارس ، سمنان ، مرکزی ، خوزستان ، زنجان ، تهران ، قم ، هرمزگان (بندر عباس) ، کرمانشاهان (گیلانغرب) .

خانواده افعی ها Family Viperidae

208 – *Vipera albicornuta* Nilson&anderen, 1985

افعی زنجانى تصویر صفحه ۸۵

گیلان ، زنجان ، آذربایجان شرقی ، قزوین .

خانواده افعی ها Family Viperidae

209 – *Vipera latifi* Mertens, Darevsky & Klemmer, 1967

افعی دماوندی تصویر صفحه ۸۶

استان تهران (لار دماوند ، فیروزکوه ، آب اسک ، دریاچه هویر ، افجه ، گاجره ، گچسر)

خانواده افعی ها Family Viperidae

210 – *Vipera lebetina* Linn., 1758

گرزه مار تصویر صفحه ۸۷

آذربایجان شرقی و غربی ، اردبیل ، زنجان ، مرکزی ، تهران ، کردستان ، همدان ، لرستان ، کرمانشاهان ، خوزستان ، اصفهان ، فارس ، گیلان ، مازندران ، گلستان ، خراسان ، سمنان ، قزوین و قم .

خانواده افعی ها Family Viperidae

211 – *Vipera raddei* Boettgeri, 1890

افعی تکابی تصویر صفحه ۸۳

آذربایجان غربی ، کردستان ، همدان ، زنجان

خانواده افعی ها Family Viperidae

212 – *Vipera ursinii* Bonapart, 1835

تصویر صفحه ۸۵

افعی البرزی

تهران ، مازندران ، زنجان ، آذربایجان شرقی و غربی

خانواده افعی ها Family Viperidae

213 – *Vipera wagneri* Nilson&Andr,n 1984

افعی خالدار

آذربایجان غربی : ارومیه

خانواده افعی های حفره دار *Family Crotalidae*
اعضاء این خانواده بسیار شبیه افعی ها می باشند به
صورتی که هنوز در مورد استقلال آنها به صورت یک
خانواده مجزا از افعی ها مورد اختلاف می باشد. در هر
صورت یک گونه از این گروه به نام افعی قفقازی در
ایران گزارش شده است که در بوته زارها ، کوهستانها ،
تپه ها ، جنگلها و زیر تخته سنگها زندگی می کند. او از
قورباغه ها ، جوندگان کوچک و مارمولکها امرار معاش
می نماید .

214 – *Agkistrodon intermedius* Strauch,1868

افعی قفقازی تصویر صفحه ۸۴

تهران ، گیلان ، مازندران ، گلستان و سمنان

*****

پایان فهرست پراکندگی دوزیستان و خزندگان

ایران

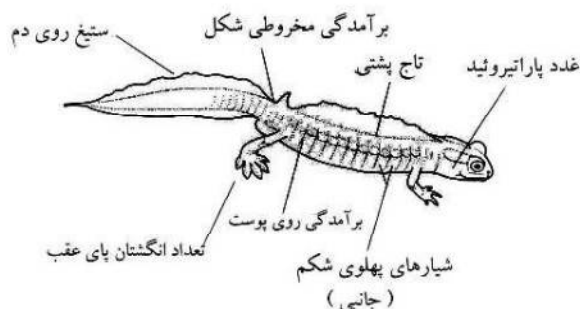
کلید شناسایی گونه های خزندگان و دوزیستان ایران

در شناسایی گونه ها با استفاده از کلید ضمیمه این کتاب باید توجه کنید که بهترین و سریعترین راه ، استفاده از یک متخصص با تجربه در کنار این متن است . تجربه ثابت کرده است تعیین گونه ها احتیاج به ممارست ، تمرین و زمان دارد .

اگر چندین سال در یک منطقه محدود به شناسایی نمونه ها پردازید خواهید دید که حتی از دور بدون بررسی نمونه ، گونه و نام علمی آنرا تشخیص می دهید . بهتر است اول گروه کاری خود را مشخص کنید مثلا می خواهید بر روی سوسمارها کار کنید یا قورباغه ها و وزغها . بهترین محل برای شروع مناطق اطراف شهر و دیار خود شما است . می توانید کم کم آنرا به استان محل سکونت خود گسترش دهید. پراکنده کاری و از این منطقه به آن منطقه رفتن معمولا نتیجه نمی دهد . در مورد مارها بدون مطالعه کتاب ذیل دست به هیچ اقدامی نزنید : محمود لطیفی، مارهای ایران. انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست. ۱۳۷۹.

کلید شناسایی گونه‌های دوزیستان دم‌دار یا سمندرهای ایران

- ۱ a - دندانهای کامی به صورت مورب یا عرضی قرار دارند؛ لقاح خارجی؛ اندامهای عقبی دارای چهار انگشت ۲
- ۱ b - دندانهای کامی به صورت طولی قرار دارند؛ لقاح داخلی؛ اندامهای عقبی دارای پنج انگشت ۴
- ۲ a - بدن دارای خالهای زرد رنگ نامنظم؛ طول دم به اندازه طول سر و بدن، گاهی بزرگتر و بندرت کوچکتر ..... *Batrachuperus persicus*
- ۲ b - بدن فاقد خالهای زرد رنگ، طول دم بیش از اندازه سر و بدن ۳
- ۳ a - ستیغ روی دم در تمام طول آن وجود دارد، شیارهای جانبی ۱۰ عدد ..... *Batrachuperus gorganensis*
- ۳ b - ستیغ روی دم در تمام طول آن وجود ندارد، شیارهای جانبی ۱۲ عدد ..... *Batrachuperus SP*
- ۴ a - دندانهای کامی به شکل دو ردیف طولی S شکل که در جلو به هم نمی‌رسند، دم حداقل در پایه کم و بیش گرد ..... *Salamandra salamandra semenovi*
- ۴ b - دندانهای کامی به شکل دو ردیف طولی که در جلو به هم می‌رسند، دم بخصوص در انتها به هم فشرده ۵
- ۵ a - پشت بدن قهوه‌ای تیره و فاقد لکه‌های گرد یا بیضوی ..... *Triturus cristatus karelini*
- ۵ b - پشت بدن دارای رنگ آمیزی شبیه سمندر (*Salamandra*)، به عنوان مثال دارای لکه‌های گرد یا بیضوی زرد یا نارنجی رنگ ۶
- ۶ a - دارای یک نوار عرضی پشتی زرد رنگ که کم و بیش موجی شکل است، پشت هر چشم یک لکه زرد بزرگ وجود دارد که تا آرواره بالا کشیده می‌شود ... *Neurergus kaiseri*
- ۶ b - فاقد نوار عرضی پشتی، پشت چشم فاقد لکه بزرگ زرد رنگ ۷
- ۷ a - دارای لکه‌های پشتی زرد بزرگ و به تعداد کم؛ بدن و دم دارای لکه‌های بزرگ و کوچک؛ بخش زیرین و همچنین کناره پایینی دم و سطح زیر اندامها قوز نارنجی در نرها و مایل به زرد در ماده‌ها ..... *Neurergus crocatus*
- ۷ b - دارای لکه‌های پشتی زرد رنگ کوچک و به تعداد زیاد، بخش زیرین بدن قوز کارمن ..... *Neurergus microspilotus*

برخی از صفات مورد استفاده در شناسایی سمندرها

کلیدشناسایی گونه‌های دوزیستان بدون دم یا قورباغه‌ها و وزغهای ایران

- ۱ a - مردمک چشم عمودی، فاقد برآمدگی (توبرکول) در زیر انگشتان .....
Pelobates syriacus syriacus .....
- ۱ b - مردمک چشم افقی، دارای برآمدگی در زیر انگشتان ۲
- ۲ a - دارای غدد پاروتوئید در قسمت خلفی سر ..... ۳ *Bufo* .....
- ۲ b - فاقد غدد پاروتوئید در قسمت خلفی سر ۱۱
- ۳ a - پوزه از سطح جانبی خیلی مایل و نوک تیز و با لب فوقانی و ناحیه منقاری (روستال) که کمی طولی می‌باشد به جلو فک تحتانی برآمده است (بومی منطقه حفاظت شده کویر) .....
Bufo kavirensis .....
- ۳ b - پوزه از سطح جانبی کمتر مایل است و نوک تیز نیست (بومی سایر مناطق غیر از منطقه حفاظت شده کویر) ۴
- ۴ a - دارای دو برآمدگی (توبرکول) در زیر انگشت شماره ۴ (بزرگترین انگشت اندامهای عقبی)، جنس نر فاقد کیسه زیرگلوبی (کیسه تولید صدا) .....
Bufo bufo .....
- ۴ b - دارای یک برآمدگی در زیر انگشت شماره ۴ اندامهای عقبی (بندرت دو تا)، جنس نر دارای کیسه صدای زیرگلوبی ۵
- ۵ a - طول غده پاروتوئید تقریباً برابر با عرض آن (غده پاروتوئید مربعی شکل) ، طول غده پاروتوئید حداکثر برابر با طول پلک فوقانی ۶
- ۵ b - طول غده پاروتوئید حداقل یک و نیم برابر بیشتر از طول پلک چشم ... ۸

... ادامه شناسایی قورباغه ها و وزغهای ایران

- ۶ a - پرده صماخ مشخص و اندازه آن نصف قطر چشمها ... *Bufo luristanicus*
- ۶ b - فاقد پرده صماخ، یا اگر پرده صماخ وجود داشته باشد در زیر پوست مخفی
- ۷
- ۷ a - پشت بدن دارای لکه‌های حلقوی زیتونی سبز، فاصله بین چشمها بزرگتر از پلک فوقانی
- Bufo surdus annulatus*
- ۷ b - پشت بدن فاقد لکه‌های حلقوی سبز زیتونی، فاصله بین چشمها حداکثر به اندازه پلک فوقانی
- Bufo surdus surdus*
- ۸ a - دارای برآمدگی رو به پایین غده پاروتوئید در قسمت خلفی پرده صماخ
- Bufo latastii oblongus*
- ۸ b - فاقد برآمدگی رو به پایین غده پاروتوئید در قسمت خلفی پرده صماخ
- ۹ a - پرده شنا حدود ۲۰ تا ۳۳ درصد انگشت چهارم اندام عقبی؛ طول غده پاروتوئید يك ونیم تا دو برابر طول پلک فوقانی، قطر پرده صماخ ۲۵ تا ۵۰ درصد قطر چشم، دارای لکه‌های سبز تیره در پشت بدن
- Bufo viridis*
- ۹ b - پرده شنا حدود ۳۳ تا ۵۰ درصد انگشت چهارم اندام عقبی؛ طول غده پاروتوئید بیش از دو برابر طول پلک فوقانی، قطر پرده صماخ ۵۰ تا ۶۵ درصد قطر چشمها
- ۱۰
- ۱۰ a - طول غده پاروتوئید تقریباً به اندازه دوونیم تا سه برابر نیم طول پلک فوقانی؛ پشت بدن صاف، خاکستری زیتونی که ممکن است دارا یا فاقد نقاط ریز سیاه باشد
- Bufo olivaceus*
- ۱۰ b - طول غده پاروتوئید تقریباً به اندازه دو تا دوونیم برابر طول پلک فوقانی، پشت بدن اغلب سیاه یا قهوه‌ای مرمری
- Bufo stomaticus*
- ۱۱ a - نوک انگشتان به شکل بادکش یا صفحه (دیسک) درآمده
- Hyla savignyi*
- ۱۱ b - نوک انگشتان به شکل بادکش درنیامده
- ۱۲
- ۱۲ a - دارای لکه گیجگاهی در هر طرف سر
- ۱۲ b - فاقد لکه گیجگاهی در هر طرف سر
- ۱۴

... ادامه کلید شناسایی قورباغه ها و وزغهای ایران

- ۱۳ a - پوزه نوك تيز، پشت بدن دارای تعداد زیادی لکه‌های قهوه‌ای تیره، اندامهای عقبی چاق، انگشتان اندامهای عقبی دارای پرده زیاد، (در داخل و نزدیک آب)
Rana camerani .....
- ۱۳ b - پوزه نسبتاً لب گرد، پشت بدن دارای تعداد کمی لکه‌های قهوه‌ای تیره، اندامهای عقبی لاغر و کشیده، انگشتان اندامهای عقبی دارای پرده کم، (دور از آب و عمدتاً در کف جنگل)
Rana macrocnemis pseudodalmatina .....
- ۱۴ a - پوست پشت بدن دارای برآمدگی (چین) طرفی پشتی ضخیم در هر طرف؛ اغلب دارای نوار روشن مهره‌ای (پشتی)؛ انگشتان اندامهای عقبی کاملاً پرده‌دار نیست (بند انتهایی چهارمین انگشت اندام عقبی پرده ندارد)
Rana ridibunda .....
- ۱۴ b - پوست پشت بدن فاقد چین طرفی پشتی در هر طرف، معمولاً فاقد نوار روشن مهره‌ای، انگشتان اندامهای عقبی کاملاً پرده‌دار
Rana cyanophlyctis cyanophlyctis .....

برخی از صفات مورد استفاده در شناسایی وزغ ها و قورباغه ها

کلید شناسایی لاکپشتهای ایران

- دارای سه یا بیشتر چنگال ناخندار. جبه کوچک (لاکپشتهای خشکی ورود خانه ای) ..... (۱)
- دارای دو یا کمتر چنگال ناخندار. جبه بزرگ. (لاکپشتهای دریایی) ..... (۶)
- (۱. الف) کاسه پشتی فاقد صفحه استخوانی. با دارای سه چنگال .
 (لاکپشت فراتی) *Rafetus euphraticus* یا *Trionyx euphraticus* (Duduin 1802)
- (۱. ب) کاسه پشتی دارای صفحه استخوانی. با دارای چهار یا پنج چنگال ..... (۲)
- (۲. الف) سر پوشیده از پوست صاف و بدون تقسیم. پنجه ها دارای پرده های تکامل یافته. .... (۳)
- (۲. ب) سر پوشیده از صفحات استخوانی (پره). پنجه ها بدون پرده ..... (۴)
- (۳. الف) کاسه شکی بوسیله درز استخوانی به کاسه پشتی متصل شده. کاسه شکی بدون لولا وثابت .
 صفحه مخرج کاسه شکی نوک تیز درز وسطی آنها کوتاهتر است از درز بین شکی .
 (لاکپشت خزوی) *Mauremys caspica caspica* (Gmelin 1774)
- (۳. ب) کاسه شکی بوسیله رشته های سخت به کاسه پشتی متصل شده است. کاسه پشتی کم و بیتر لولا دار
 و متحرک (در بالنها) صفحات آنال گرد و مدور. درز وسطی درازتر از درز میان شکی میباشد .
 (لاکپشت برکه ای) *Emys orbicularis* (Linnaeus 1758)
- (۴. الف) پاهای جلوی دارای چهار چنگال .
 (لاکپشت افغانی) *Testudo horsfieldii* (Gray 1844)
- (۴. ب) پا های جلوی دارای پنج چنگال ..... (۵)
- (۵. الف) کاسه بیضی شکل لبه عقبی آن صاف و مدور است. رنگ زمینه زیتونی روشن که دارای خالهای
 تیره بزرگ. دست و پاها دارای ممبرز مشخص .
 (لاکپشت ممبرز دار غربی) *Testudo graeca ibera* (Pallas 1814)
- (۵. ب) کاسه دراز است لبه عقبی آن ناهموار و دارای فرورفتگی. رنگ زمینه زیتونی متمایل به تیره ای
 دارای خالهای تیره بسیار مشخص. دستها و پاها ممبرز دار .
 (لاکپشت ممبرز دار شرقی) *Testudo graeca zarudnyi* (Nikolsky 1896)
- (۶. الف) کاسه پشتی دارای پوست نازک چرمی شکل. چنگال جلوی فاقد ناخن. کاسه پارمیکر میشود در انتها
 شگ (پس-۱). رنگ قسمت بالای کاسه سیاه با لکه های نامنظم سفید یا میخی .
 (لاکپشت پشت چرمی) *Dermodochelys coriacea schlegelii* (Garman 1880)
- (۶. ب) کاسه پشتی با صفحات بزرگ استخوانی. چنگال جلو دارای یک ناخن ..... (۷)

ادامه کلید شناسایی لاکپشتهای ایران

۲. الف) دارای چهار صفحه کناری در هر طرف کاسه بالای . صفحه روی گردن به صفحه‌های کناری شماره یک وصل نمیشاند بلکه روی صفحه وسطی شماره یک واقع شده شکل (الف-۱) ..... (۸)

۲. ب) پنج یا شش صفحه کناری در هر طرف کاسه بالائی . صفحه بالائی روی گردن به صفحه‌های کناری شماره یک وصل میباشد شکل (ب-۱) . دارای دو جفت یا بیشتر فلسهای جلو وسطی سهر شکل (ب-۲) طول کاسه معمولا بیشتر از عرض آن . رنگ کاسه قهوه‌ای مایل به قرمز . صفحه‌های حاشیهای زیرین فاقد منفذ .

(لاکپشت سرخ)

۸. الف) دارای دو جفت فلس جلو وسطی در بالای سر شکل (ب-۲) . صفحه‌های کاسه آجری شکل بهم متصل میباشد . رنگ کاسه کهربائی یا رگه‌های قرمز قهوه‌ای و سیاهو زرد .

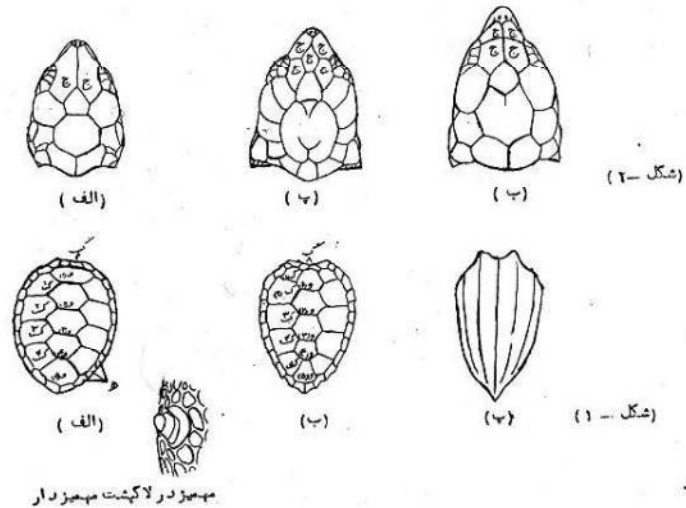
(لاکپشت متقارن‌مغای)

۸. ب) دارای یک جفت فلس جلو وسطی دراز و متجانس روی سر شکل (الف-۲) * فلسهای سطح بالائی نصف جلوی دست بزرگترند شکل (الف-۳) . کاسه معمولا قهوه‌ای تارک با خالهای تیره .

(لاکپشت سبز)

Caretta caretta gigas (Deraniyagala 1933)
Eretmochelys imbricata bisca (Rüppell 1835)
Chelonia mydas agassizii (Bocourt 1868)

پایان

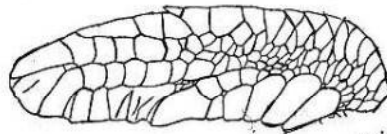
مهمیز در لاکپشت مهمیز دار

ضمیمه کلید شناسایی لاکپشتهای ایران

انتشار جغرافیایی لاکپشتهای ایران بر حسب استانها

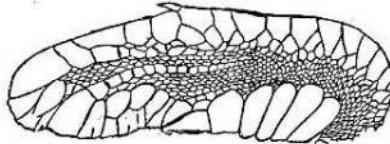
<i>Trionyx euphraticus</i>	خوزستان (رودخانه های جراحی ، کارون)
<i>Mauremys caspica caspica</i>	گیلان ، مازندران ، آذربایجان غربی ، شرقی ، کردستان ، کرمانشاهان ، لرستان ، ایلام ، خوزستان ، فارس ، گیلان و مازندران ، سواحل خزر در آذربایجان شرقی
<i>Emys orbicularis</i>	مازندران ، خراسان ، سمنان ، سیستان و بلوچستان
<i>Testudo horsfieldii</i>	آذربایجان غربی ، شرقی ، گیلان ، مرکزی ، کرمانشاهان ، کردستان ، لرستان ، همدان ، اصفهان
<i>Testudo graeca iberica</i>	کرمان ، فارس ، خراسان ، سیستان و بلوچستان
<i>Testudo graeca zarudnyi</i>	
<i>Dermochelys coriacea schlegelii</i>	خلیج فارس ، دریای عمان
<i>Caretta caretta gigas</i>	خلیج فارس ، دریای عمان
<i>Eretmochelys imbricata bissa</i>	خلیج فارس ، دریای عمان
<i>Chelonia mydas agassizii</i>	خلیج فارس ، دریای عمان

(شکل - ۳)

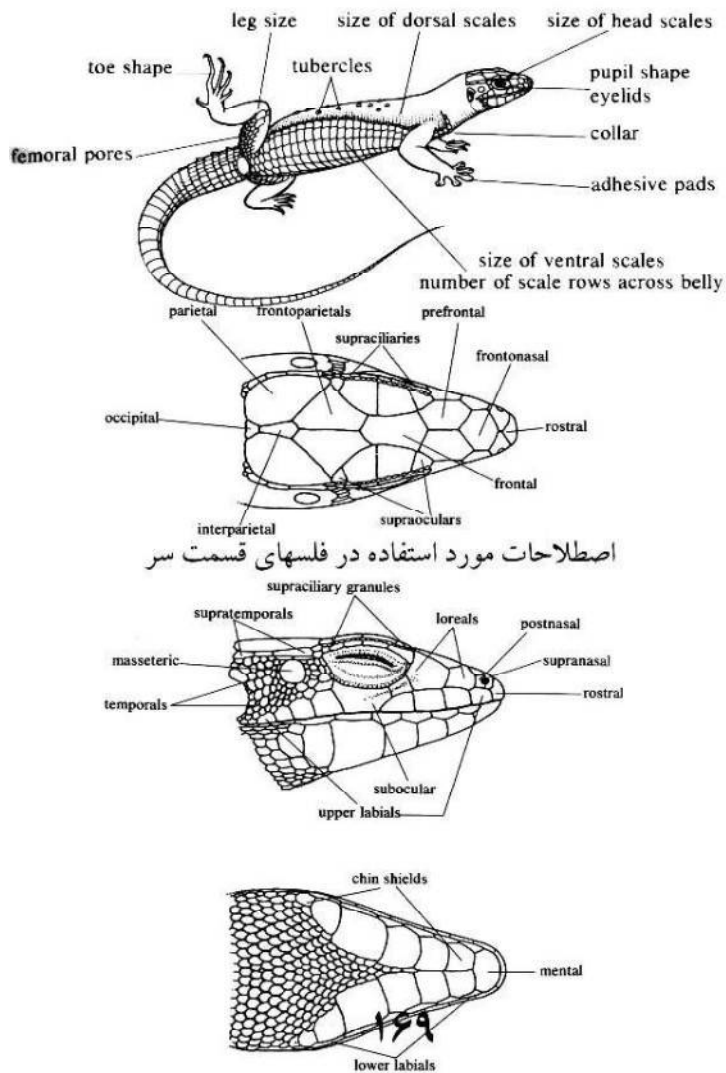
(الف)

دست لاکپشت سبز

(ب)

شناسایی گونه های سوسمارهای ایران برخی از صفات کلیدی در شناسایی به شرح ذیل می باشد

کلید شناسایی خانواده های سوسمار در ایران

SYSTEMATIC SECTION

KEY TO THE LIZARD FAMILIES OF IRAN

- 1a. Fore- and hindlimbs present 2
 1b. Fore- and hindlimbs absent, or hindlimbs minute vestiges without digits .....
 ..... Anguidae
- 2a. Eyelids present 3
 2b. Eyelids absent 8
- 3a. Scales on snout and top of head large; scales on venter usually large 4
 3b. Scales on top of head mostly small 5
- 4a. Ventral scales usually larger than most scales on dorsum and flanks, sometimes with single median ridge or keel; femoral pores present ..... Lacertidae
 4b. Ventral scales usually about the same size as scales on dorsum and flanks and usually highly polished; femoral pores absent ..... Scincidae
- 5a. Large lizards, adults often exceeding 1 m in total length; snout elongate, nostrils nearer eye than tip of snout, directed backwards and downwards; tongue long, slender, and deeply forked at tip (Fig. A) ..... Varanidae
 5b. Head short, blunt; snout short, nostrils nearer tip of snout than eye; tongue broad, fleshy, not deeply forked (Fig. B) 6

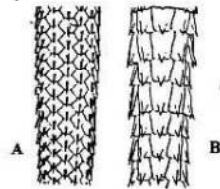
Tongues of (A) *Varanus bengalensis* and (B) *Calotes versicolor* (From Smith, 1935:18)

- 6a. Skin soft, body covered by small, rounded tubercles ..... Eublepharidae
 6b. Skin rough, body covered by imbricate scales, mostly keeled and usually sharply pointed behind 7
- 7a. Femoral pores present; tail strongly depressed throughout most of its length, shorter than snout-vent length, covered above by whorls of large spinous tubercles which are rounded at their bases ..... Uromastycidae
 7b. Femoral pores absent; tail not strongly depressed, except sometimes at base, longer than snout-vent length unless broken, without whorls of large, spinous tubercles rounded at base (large, keeled, mucronate scales may be arranged in annuli, however) ..... Agamidae
- 8a. Top of head covered by large shields 9
 8b. Top of head covered by tubercles; ventral scales granular or cycloid and imbricate, never juxtaposed and rectangular in shape ..... Gekkonidae
- 9a. Ventral scales quadrangular in shape ..... Lacertidae (*Ophisops*)
 9b. Ventral scales like scales on dorsum ..... Scincidae (*Ablepharus*)

کلید شناسایی جنسهای خانواده سوسمارهای آگاما

Key to the Genera of Agamidae in Iran

- 1a. Tympanum concealed or absent ..... *Phrynocephalus*
- 1b. Tympanum exposed 2
- 2a. Well-marked dorsal crest (at least a row of erect scales on neck) ..... *Calotes*
- 2b. No dorsal crest 3
- 3a. Caudal scales obliquely arranged, not forming annuli; tympanum small, its diameter less than half that of orbit, more or less deeply sunk (Fig. A) ..... *Trapelus*
- 3b. Caudal scales forming more or less distinct annuli; tympanum usually larger than eye, its diameter at least half that of orbit, superficial (Fig. B) ..... *Laudakia*

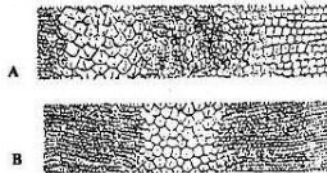
Dorsal surface of tail segments of
(A) *Trapelus agilis* and (B) *Laudakia caucasia*
(From Terentjev and Chernov, 1949, fig. 45)

کلید شناسایی گونه های جنس لائوداکیا در ایران

LIZARDS OF IRAN

Key to the Species of *Laudakia* in Iran

- 1a. Dorsal scales homogeneous; flanks without enlarged scales or tubercles; distal two-thirds or more of tail with segments composed of more than two annuli when viewed laterally (anterior portion of tail up to two or three head-widths posterior to vent may have only two annuli per segment), or segmentation indistinct 2
- 1b. Dorsal scales heterogeneous, back and usually flanks with scales of varying sizes intermixed 3
- 2a. Median dorsal scales in straight longitudinal series, 6-10 across middle of back, grading into dorsolateral scales; hemipenes of male unpigmented .....
..... **Laudakia melanura lirata* (Blanford, 1874)
- 2b. Median dorsal scales in oblique longitudinal series, 16-20 across middle of back, clearly set off from dorsolateral scales; hemipenes of male black .....
..... *Laudakia nupta* (De Filippi, 1843)
- 3a. One or two longitudinal rows of clusters of spiny tubercles on each side of body (Fig. A); 80-114 scales round middle of body; gular scales strongly keeled (weakly keeled in small juveniles), mucronate ..... *Laudakia erythrogastra* (Nikolsky, 1896) (p. 73)
- 3b. Enlarged scales on flanks not arranged in longitudinal rows (Fig. B); 115 or more scales round middle of body; gular scales smooth, not mucronate 4

Dorsal scales of (A) *Laudakia erythrogastra*,
(B) *L. caucasica* (From Bannikov, et al., 1977,
figs. 28.4 [A] and 28.3 [B])

- 4a. Males with 115-188 scales around middle of body, females with 119-174 .....
..... *Laudakia caucasica* (Eichwald, 1831)
- 4b. Males with 177-235 scales around middle of body, females with 190-259 .....
..... *Laudakia microlepis* (Blanford, 1874)

کلید شناسایی گونه های آگماهای سرورزی ادر ایران

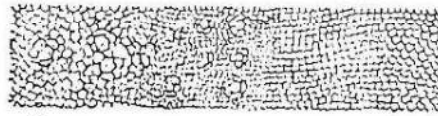
Key to the Species of *Phrynocephalus* in Iran

- 1a. Large fringed cutaneous fold at angle of mouth (Fig. A) .....
Phrynocephalus mystaceus (Pallas, 1776) 2
- 1b. No cutaneous fold at angle of mouth (Fig. B) 2

(A) Side of head of *Phrynocephalus mystaceus*; (B) side of head of *P. helioscopus* (After Terentjev and Chernov, 1949, fig. 65 [A]; after Bannikov, et al., 1977:120, fig. 30 [B])

- 2a. Dorsal scales heterogeneous, small scales intermixed with strongly enlarged scales (Fig. C) 3
- 2b. Dorsal scales subequal, homogeneous (but in *P. raddei* clusters or single scales may appear to be of different size than the surrounding scales because they are swollen and tubercular with upraised posterior margins) 6

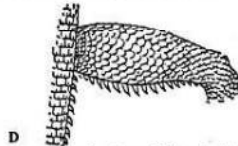
C

Dorsal scales of *Phrynocephalus helioscopus*
 (After Bannikov, et al., 1977, fig. 28.6)

- 3a. Enlarged dorsal scales flat, not tubercular, posterior border not sharply upturned; sides of back of head and neck with long, flat, upturned, fringe-like scales; both sides of 4th toe with long, well-developed fringes .....
 ..... **Phrynocephalus luteoguttatus* Boulenger, 1887
- 3b. Some enlarged dorsal scales nail-like, often tubercular; large part of scale raised free of back; sides of back of head and neck without long, flat, upturned, fringe-like scales (but sometimes with short, spiny scales); one or both sides of 4th toe with short fringe..4
- 4a. Nasal shields in contact, or rarely separated by a single series of scales; crossbars on tail most intense (black) ventrally, though usually quite dark dorsally as well; crossbars always present ventrally ..... *Phrynocephalus scutellatus* (Olivier, 1807)
- 4b. Nasals separated by 3-5 (exceptionally 1, usually 3) series of scales; crossbars on tail usually most intense dorsally, rarely absent, and much lighter or absent ventrally, sometimes interrupted dorsally, and seen as a series of spots along side of tail 5

ادامه کلید شناسایی گونه های آگاما های سرورغی ادر ایران

- 5a. No longitudinal nuchal crest of mucronate scales; a distinct transverse fold of skin across back of neck; entire nostril not seen when viewed from side of head; width of space between nostrils considerably smaller than distance between nostril and preocular ridge ..... *Phrynocephalus helioscopus* (Pallas, 1771)
- 5b. A longitudinal nuchal row of 3-8 mucronate tubercular scales; usually no transverse fold of skin across back of neck; entire nostril seen when viewed from side of head; width of space between nostrils equal to space between nostril and preocular ridge ..... *Phrynocephalus persicus* De Filippi, 1863 (p. 94)
- 6a. Sides of head and neck with long, projecting, fringe-like scales; row of enlarged, upraised, tubercular scales on posterior margin of thigh and sides of tail forming short fringe (Fig. D); often a row of slightly enlarged scales along flank .....
.....**Phrynocephalus interscapularis* Lichtenstein, 1856

D
Fringe of scales on thigh and tail of
Phrynocephalus interscapularis
(After Bannikov, et al., 1977, fig. 32)

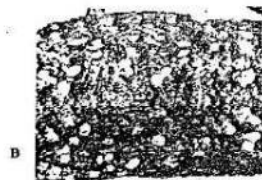
- 6b. Sides of head and neck without projecting fringe-like scales; no fringe of scales on posterior margin of thigh and sides of tail; no enlarged scales along flank 7
- 7a. Scattered scales or clusters of scales on dorsum with upraised posterior margins, often swollen, tubercular; scales along midline of back prominently keeled .....
.....**Phrynocephalus raddei raddei* Boettger, 1890 (p. 96)
- 7b. No upraised swollen scales on dorsum; scales along midline of back smooth to indistinctly keeled 8
- 8a. Nasal shields separated by 1-3 series of scales 9
- 8b. Nasal shields in contact or partially separated 10
- 9a. Tail 130-160 percent of snout-vent length .....
.....*Phrynocephalus maculatus maculatus* Anderson, 1872
- 9b. Tail 109-125 percent of snout-vent length .....
.....*Phrynocephalus arabicus* Anderson, 1894
- 10a. Ventral surface of tail with indistinct dark crossbars or entire tip of tail black or gray .....
..... *Phrynocephalus arabicus* Anderson, 1894
- 10b. Tail with 4 or 5 jet black crossbars ventrally, tip of tail not black nor gray 11
- 11a. Distinct dark-margined light dorsolateral stripe from posterior angle of eye along body onto tail; single very elongate suborbital scale, two or three times as long as adjacent scales .....**Phrynocephalus clarkorum* Anderson and Leviton, 1967
- 11b. No light stripe along sides of body; three suborbital scales of about equal size .....
..... *Phrynocephalus ornatus* Boulenger, 1887

کلید شناسایی گونه های آگاما های جنس تراپلوس در ایران

- 1a. Dorsal scales homogeneous, large scales of back grading into progressively smaller scales of flanks, no distinctly larger scales among them (Fig. A).....
 ..... *Trapelus agilis* (Olivier, 1804)

Trapelus agilis
 (MNHN 5708, male [syntype])

Trapelus persicus
 (BMNH 1946.8.11.39, male [syntype])

(Photos by A. Leviton)

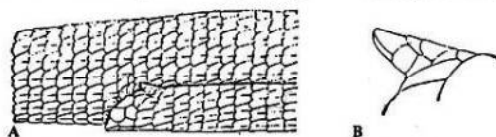
- 1b. Dorsal scales heterogeneous, back and usually flanks with scales of varying sizes intermixed (Fig. B) 2
- 2a. Abdominal scales distinctly keeled; largest dorsal scales about twice width of adjacent small scales; at least anterior oval vertebral spots linked together to form undulating gray or lavender vertebral stripe on neck and back, bordered by brown (darker) stripes extending onto dorsal surface of head; males with distinct gular sac .....
 ..... *Trapelus persicus* (Blanford, 1881)
- 2b. Abdominal scales smooth (rarely faintly keeled); largest dorsal scales about three times width of adjacent small scales; oval vertebral spots often indistinct, contained within dark crossbars and not linked into longitudinal stripe; males without gular sac .....
 ..... *Trapelus ruderatus* (Olivier, 1807)

کلید شناسایی گونه های سوسمارهای بی دست و پای ایران

Key to the Anguidae of Iran

- 1a. A deep lateral fold from head to level of vent (A); teeth blunt, with conical crowns; vestiges of hind limbs appearing as elongate papillae at sides of vent (B) ..... *Ophisaurus apodus* (Pallas, 1775) (p. 113)
- 1b. No lateral fold; teeth long and sharp; hind limbs lacking ..... *Anguis fragilis colchicus* (Nordmann, 1840) (p. 111)

(A) Lateral fold and (B) Vestige of hind limb in *Ophisaurus apodus*
(From Bannikov, et al., 1977, fig. 31)

کلید شناسایی گونه های سوسمارهای خال پلنگی ایران

Key to the Species of *Eublepharis* in Iran

- 1a. 5-9 preanal pores (Fig. A); first labial not in contact with large, postmental chin shield (Fig. B) ..... *Eublepharis turcmenicus* Darevsky, 1977
- 1b. 11-17 preanal pores; first labial usually in contact with chin shield (Fig. C) 2

(A) Preanal pores in *Eublepharis turcmenicus*; (B) first lower labials not in contact with postmental chin shields in *E. turcmenicus*; (C) first lower labials in contact with postmental chin shields in *E. macularius*.

- 2a. Subdigital lamellae smooth (Fig. D) ..... *Eublepharis angramainyu* Anderson and Leviton, 1966
- 2b. Subdigital lamellae each with several small tubercles (Fig. E) ..... **Eublepharis macularius* (Blyth, 1854)

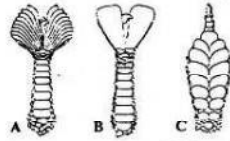
Ventral view of toes of *Eublepharis angramainyu* showing the smooth subdigital lamellae. (Photo by M. Giles.)

*Ventral view of toes of *Eublepharis macularius* showing the tuberculate subdigital lamellae. (Photo by M. Giles.)

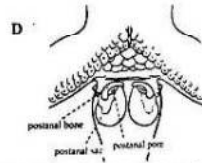
کلید شناسایی جنس های سوسمارهای شب فعال یا گکوی ایران

Key to the Genera of Gekkonidae in Iran

- 1a. Pupil of eye round ..... *Pristurus*
- 1b. Pupil of eye vertically elliptical 2
- 2a. Digits strongly dilated (Figs. A-C) 3
- 2b. Digits not dilated (Figs. E-G) 5
- 3a. Each digit dilated at base, with double row of lamellae beneath, forming pads; terminal phalanges compressed (Fig. C) ..... *Hemidactylus*

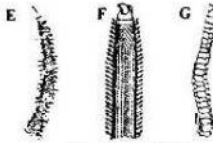

- 3b. Each digit dilated at apex, terminating in subtriangular expansion, claw lying in longitudinal groove dividing apical expansion (Figs. A-B) 4
- 4a. Apical expansion of digit with fine lamellae beneath, forming a fan-like pattern (Fig. A); postanal sacs present (Fig. D) ..... *Pygodactylus*
- 4b. Apical expansion of digit appears smooth beneath under low magnification (Fig. B) (covered with fine hair-like papillae seen under high magnification); postanal sacs absent ..... *Asaccus*

Preanal and femoral pores and postanal bones and sacs in *Cyrtopodion* (From Smith, 1935:26, fig. 10)

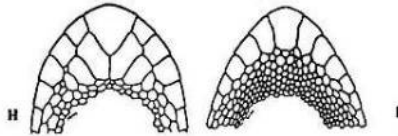
- 5a. Digits with well defined lateral fringe of elongate, flexible pointed scales (Figs. E-F) ..6
- 5b. Digits without fringe of elongate, flexible pointed scales, although scales may be denticulate (Fig. G) 8
- 6a. Small dorsal scales intermixed with rounded tubercles ..... *Crossobamon*

Ventral surface of fourth toe of (E) *Stenodactylus doriae* (BMNH 87.9.23.3); (F) *Teratoscincus scincus*; (G) *Cyrtodactylus heterocercum* (NMW 7286)
(Drawings by Jean Jahnson)

ادامه کلید شناسایی جنس های سوسمارهای شب فعال یا گکوی ایران

- 6b. Dorsal scales uniform, not intermixed with tubercles .....
 7a. Dorsal scales small, not cycloid; dorsal scales of tail not large, not plate-like, and no strongly imbricate ..... *Stenodactylus*
 7b. Dorsal scales large, cycloid; tail covered above (at least on posterior two-thirds) by single row of large, plate-like strongly imbricate scales ..... *Teratoscincus*
 8a. Nostril at apex of prominent swollen or cylindrical caruncle formed by the nasal scales rostral excluded from border of nostril ..... *Rhinogekko* (p. 178)
 8b. Nasal scales do not form cylindrical caruncle, although they may appear to be swollen around the nostril; rostral normally forms part of border of nostril 9
 9a. Dorsal scales uniform, small, homogeneous ..... *Tropicolotes*
 9b. Dorsal scales heterogeneous 10
 10a. All scales of body and head, except labials and postmentals strongly keeled; small dorsal scales intermixed with larger scales or tubercles ..... *Carinatogekko* (p. 143)
 10b. At least some scales of head and body smooth, dorsal scales small, uniform, intermixed with larger tubercles 11
 11a. Subdigital lamellae with a single transverse series of tubercles, particularly on the free margin, seen under magnification (sometimes worn down in later part of epidermal cycle); distal phalanges not compressed ..... *Bunopus*
 11b. Subdigital lamellae smooth; distal phalanges compressed or not 12
 12a. Postmentals (chin shields) present and well differentiated in size and shape from granular small scales of chin and throat (Fig. H) ..... *Cyrtopodion* (part)
 12b. Postmental shields absent (sometimes a short row of enlarged subcircular scales behind mental) (Fig. I) 13

Ventral surface of head of
 (H) *Cyrtopodion scabrum* (CAS 96175); (I) *Agamura persica* (FMNH 161054)
 (Drawings by Jean Jahnson)

- 13a. Tail cylindrical, very slender, and of almost uniform diameter from base to tip (tip blunt), no mucronate tubercles or annuli (Fig. J) ..... *Agamura*
 13b. Tail tapering gradually (tip of original tail sharply pointed), two mucronate tubercles on either side of each annulus ..... *Cyrtopodion* (part)

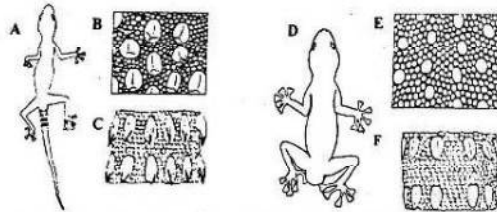

Ventral side of tail of *Agamura persica* (CAS 102505)
 (Drawing by Jean Jahnson)

کلید شناسایی گکوهای انگشت برگی ایران

Key to the Species of *Asaccus* in Iran

- 1a. 4 pairs of postmentals bordered by 21–24 granules .....
 ..... *Asaccus kermanshahensis* Rastegar-Pouyani, 1996
- 1b. 2 pairs of postmentals bordered by 20 or fewer granules 2
- 2a. Largest dorsal tubercles more than one-half height of ear opening; tubercles extending onto occiput and temporal area, much larger than surrounding granules; whorls of caudal tubercles separated by 3–4 transverse rows of small scales (Figs. A–C) .....
 ..... *Asaccus elisae* (Werner, 1895)
- 2b. Largest dorsal tubercles less than one-half height of ear opening; tubercles becoming much smaller on nape, usually not extending onto head, or if so, few in number, scarcely larger than surrounding granules; whorls of caudal tubercles separated by 6–7 transverse rows of small scales (Figs. D–F) .....
 ..... *Asaccus griseonotus* Dixon and Anderson, 1973

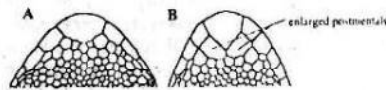

Asaccus elisae: (A) outline of animal; (B) dorsal scales of back; (C) dorsal surface of tail. Asaccus griseonotus: (D) outline of whole animal; (E) dorsal scales of back; (F) dorsal surface of tail. (After Eiselt 1973:175, [A–B] figs. 3–4, [D–E] figs. 1–2; Dixon and Anderson, 1973, [C–D] fig. 3.)

کلید شناسایی گکوهای بوناپوس ایران

Key to the Species of *Bunopus* in Iran

- 1a. Postmentals (chin shields) absent (Fig. A) .....
 ..... *Bunopus tuberculatus* Blanford, 1874
- 1b. Postmentals present (Fig. B) ..... *Bunopus crassicaudus* Nikolsky, 1907

Chins of (A) *Bunopus tuberculatus* and (B) *B. crassicaudus* (From Sazretbak and Golubev, 1996, figs. 38d, 44d, redrawn)

کلید شناسایی گکوهای ناوپولک ایران

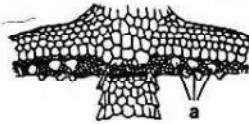
Key to the Species of *Carinatogeko*

- 1a. Scales of middle of back distinctly larger than abdominals; caudal tubercles pointed, raised, with enlarged posterior facets; analogous dorsal tubercles present on forearms; 17–18 subdigital lamellae on 4th toe .....*Carinatogeko aspratilis* (Anderson, 1973)
- 1b. Scales of middle of back negligibly smaller or alike in size to abdominals; caudal tubercles not pointed, posterior facets not raised; no analogous tubercles on forelimbs; 15 subdigital lamellae on 4th toe .....*Carinatogeko heteropholis* (Minton, Anderson, and Anderson, 1970)

کلید شناسایی گکوهای سیرتوپودیون ایران

Key to the Species of *Cyrtopodion* in Iran

- 1a. No large chin shields ..... *Cyrtopodion spinicauda* (Strauch, 1887)
 1b. Chin shields (postmentals) present, usually in contact behind mental 2
 2a. Subpostfemoral tubercles present among granules of lower surface of thigh, in short row of 2-6, often in contact with posterior row of large imbricate scales; males with continuous series of preanal and femoral pores 3
 2b. No subpostfemoral tubercles; males with preanal pores only 6

Ventral surface of thighs of *Cyrtopodion caspium* showing (a) subpostfemoral tubercles. (From Nikolsky, 1915:53, fig. 19.)

- 3a. 19-23 strongly keeled, mucronate tubercles in paravertebral row from occiput to level of vent; males with 22-31 (24-29 in Iranian and Afghan specimens examined) preanal and femoral pores (total both sides); 3 small, parallel stripes from front edge of orbit to edge of mouth; 115 or fewer ventral scales between postmentals and vent .....
 ..... *Cyrtopodion caspium caspium* (Eichwald, 1831)
 3b. 26-33 strongly keeled, nonmucronate trihedral or subtrihedral tubercles in paravertebral row from occiput to level of vent; males with 31-46 preanal and femoral pores (total of both sides); no such stripes on snout; 120 or more ventral scales between postmentals and vent 4
 4a. 1st postmentals in contact, forming distinct suture (usually 10-40% of postmental length) ..... *Cyrtopodion turcmenicum* (Szczerbak, 1978)
 4b. 1st postmentals form short suture (less than 10% of postmental length) or separated by one or more gular scales 5
 5a. 27-34 abdominal scales across middle of belly; 26-30 dorsal tubercles in paravertebral row from occiput to level of vent .....
 ..... *Cyrtopodion longipes longipes* (Nikolsky, 1896)
 5b. 35-39 abdominal scales across middle of belly; 31-33 dorsal tubercles in paravertebral row from occiput to level of vent .....
 ..... **Cyrtopodion longipes microlepis* (Lantz, 1918)
 6a. Subcaudal scales one head-width behind vent small, not enlarged, plate-like 7
 6b. Subcaudal scales one head-width behind vent enlarged, plate-like, two serially arranged plates, or pairs of plates covering each caudal segment 10
 7a. Subcaudal plates smooth 8
 7b. Subcaudal plates distinctly keeled 9

ادامه کلید شناسایی گکوهای سیرتوپودیون ایران

- 8a. No scattered small tubercles among rows of enlarged dorsal tubercles; caudal tubercles form terminal rings of each annulus ..... *Cyrtopodion kachhense* (Stoliczka, 1872)
- 8b. Scattered small keeled tubercles among the large trihedral dorsal tubercles which form fairly regular longitudinal rows; tubercles on tail arranged around middle of each segment, not in terminal scale row of each annulus ..... *Cyrtopodion russowii zarudnyi* (Strauch, 1887)
- 9a. 23–30 abdominal scales across middle of belly; outermost row of caudal tubercles distinctly larger than other tubercles of each annulus ..... *Cyrtopodion heterocercum heterocercum* (Blanford, 1874)
- 9b. 14–16 abdominal scales across middle of belly; outermost row of caudal tubercles not distinctly longer than other tubercles in each annulus ..... *Cyrtopodion sagittifer* (Nikolsky, 1900)
- 10a. Subcaudal plates in two median series; dorsal tubercles distinctly smaller than interspaces; snout 2 to 2¼ times longer than diameter of eye ..... *Cyrtopodion kirmanense* (Nikolsky, 1900)
- 10b. Subcaudal plates in a single median series; dorsal tubercles smaller or larger than interspaces; snout length less than twice diameter of eye 11
- 11a. Caudal tubercles arranged around middle of each caudal segment, not forming terminal ring of each segment ..... **Cyrtopodion kotschy* (Steindachner, 1870)
- 11b. Caudal tubercles or enlarged keeled scales forming terminal ring of each segment 12
- 12a. Dorsal tubercles distinctly smaller than interspaces, rounded, smooth or weakly keeled to subconical, but not distinctly trihedral; peritoneum and covering of some internal organs of abdominal cavity darkly pigmented; limbs and tail thin, attenuate 13
- 12b. Dorsal tubercles distinctly larger than interspaces, strongly keeled and trihedral; peritoneum and covering of organs of abdominal cavity without melanocytes; limbs and tail sturdy 14
- 13a. 24–28 abdominal scales across middle of belly (14–15 scales across belly in distance equal to length of snout); snout length less than 1½ times diameter of eye ..... *Cyrtopodion agamuroides* (Nikolsky, 1900)
- 13b. 10–16 abdominal scales across middle of belly (6–8 scales across belly in distance equal to length of snout); snout length 1½ times diameter of eye ..... *Cyrtopodion gastrophole* (F. Werner, 1917)
- 14a. 12–16 dorsal tubercles in longest transverse (chevron-shaped) series across back; width of dorsal tubercles distinctly smaller than greatest diameter of ear opening; 10–14 supralabials ..... *Cyrtopodion scabrum* (Heyden, 1827)
- 14b. 10 dorsal tubercles in longest transverse series across back; width of dorsal tubercles nearly equal to greatest diameter of ear opening; 9 supralabials ..... *Cyrtopodion brevipes* (Blanford, 1876)

کلید شناسایی گکوهای همی داکتیلوس ایران

Key to the Species of *Hemidactylus* in Iran

- 1a. No enlarged dorsal tubercles, or if tubercles present, these are rounded, feebly keeled, not regularly arranged (tubercles not present in Iranian, Afghan, Pakistan, or northern Indian specimens examined); males with femoral pores only .....
.....*Hemidactylus flaviviridis* Rüppell, 1840
- 1b. Enlarged dorsal tubercles numerous, strongly keeled, arranged in more or less regular longitudinal series; males with preanal pores only, or with both femoral and preanal pores 2
- 2a. Males with 15–27 femoral and preanal pores; 6–10 lamellae under 4th toe .....
.....**Hemidactylus brookii* Gray, 1845
- 2b. Males with preanal pores only; 8–14 lamellae under 4th toe 3
- 3a. 8–11 lamellae and pairs of lamellae under basal expanded portion of 4th toe; 7–10 supralabials and 7–9 infralabials; males with 2–10 preanal pores .....
.....*Hemidactylus turcicus* (Linnaeus, 1758)
- 3b. 12–14 lamellae and pairs of lamellae under basal expanded portion of 4th toe; 10–12 supralabials and 8–10 infralabials; males with 9–13 preanal pores .....
.....*Hemidactylus persicus* Anderson, 1872

کلید شناسایی گکوهای شانه انگشتی ایران

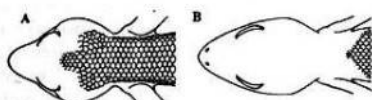
Key to the Species of *Stenodactylus* in Iran

- 1a. Back with 4 dark crescentic crossbars; 10–11 supralabials; forelimb does not reach beyond tip of snout .....
.....*Stenodactylus affinis* (Murray, 1884)
- 1b. No dark crossbars on back; 12–15 supralabials; forelimb reaches beyond tip of snout .....
.....*Stenodactylus doriae* (Blanford, 1874)

کلید شناسایی گکوهای دم پخ ایران

Key to the Species of *Teratoscincus* in Iran

- 1a. Large cycloid scales of dorsum extend forward to occiput (Fig. A) .....
.....*Teratoscincus scincus* (Schlegel, 1858)
- 1b. Large cycloid scales not extending forward beyond shoulders (Fig. B) 2

(A) *Teratoscincus scincus*; (B) *Teratoscincus bedriagai* (Drawn by Jean Jahnson)

- 2a. Not more than 60 scales round middle of body .....
.....*Teratoscincus bedriagai* Nikolsky, 1899
- 2b. About 100 scales round middle of body .....
.....*Teratoscincus microlepis* Nikolsky, 1899

کلید شناسایی گکوهای کوتوله ایران

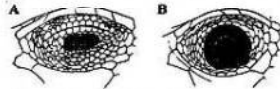
Key to the Species of *Tropicolotes* in Iran

- 1a. Dorsal scales weakly keeled; subdigital lamellae distinctly tricarinate .....
..... *Tropicolotes steudneri* (Peters, 1869)
- 1b. Dorsal scales smooth; subdigital lamellae smooth, not distinctly tricarinate 2
- 2a. No postmentals (chin shields) .....
..... *Tropicolotes latifi* (Leviton and Anderson, 1972)
- 2b. Postmentals present 3
- 3a. A single pair of postmentals 4
- 3b. Two pairs of postmentals 5
- 4a. 65–84 dorsal scales between axilla and groin; 0–6 indistinct dark dorsal crossbars with white posterior margins, sometimes two dorsolateral series of spots .....
..... *Tropicolotes helenae helenae* Nikolsky, 1907
- 4b. 80–92 dorsal scales between axilla and groin, 5 distinct crossbars with white posterior margins .... *Tropicolotes helenae fasciatus* (Schmidtler and Schmidtler, 1972)
- 5a. Dark dorsal crossbars of body and tail broader than interspaces .....
..... *Tropicolotes persicus bakhtiari* (Minton, Anderson, and Anderson, 1970)
- 5b. Dark dorsal crossbars less than one-half width of interspaces .....
..... *Tropicolotes persicus persicus* (Nikolsky, 1903)

کلید شناسایی جنس های خانواده مارمولکهای ایران

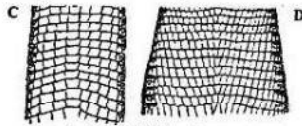
Key to the Genera of Lacertidae in Iran

- 1a. Eyelids immovable, eye covered by a transparent shield (spectacle) (Fig. B); collar absent or weakly developed ..... *Ophisops*
 1b. Eyelids movable (Fig. A); collar well developed 2

Eyelid of (A) *Mesalina*; (B) *Ophisops*
 (After Arnold, 1989, fig. 15)

- 2a. Nostril separated from first supralabial by lower nasal shield 3
 2b. Nostril in contact with first supralabial or separated from it by very narrow brim 4
 3a. Ventral plates in straight longitudinal series (Fig. C); lower nasal resting on first supralabial ..... *Mesalina*
 3b. Ventral plates in tessellated or oblique longitudinal series (Fig. D), converging posteriorly, lower nasal resting on two or three supralabials ..... *Eremias*

Ventral plates in (A) *Mesalina watsonana*;
 (B) *Eremias grammica*
 (From Bannikov, et al., 1977, fig. 41)

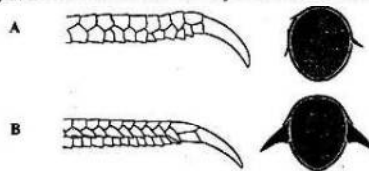
- 4a. Digits with lateral fringes ..... *Acanthodactylus*
 4b. Digits without lateral fringes ..... *Lacerta*

کلید شناسایی مارمولکهای پاشرابه ای ایران

Key to the Species of *Acanthodactylus* in Iran

(See Addendum to the Lacertidae [p. 256] for a revised key to the Iranian *Acanthodactylus*)

- 1a. 3 scales around fingers but only two visible from medial side view (Fig. A); ventrals usually 10 in longest transverse row across belly 2
- 1b. 4 scales around fingers, but only three visible from medial side view (Fig. B); ventrals 13-18 in longest transverse row across belly 4

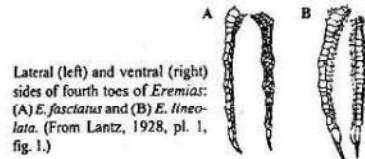
Third fingers of *Acanthodactylus*, viewed from the side and in cross section. As viewed from the side (A) only two rows visible, (B) three complete rows visible. (From Arnold, 1986, fig. 22)

- 2a. Temporal scales minute; dorsal scales feebly keeled; 49 or more scales across middle of body ..... *Acanthodactylus micropholis* Blanford, 1874
- 2b. Temporal scales medium-sized; dorsal scales strongly keeled, 19-55 across middle of body 3
- 3a. Eyelid barely pectinate; 4th toe strongly pectinate .....
..... *Acanthodactylus boskianus* (Daudin, 1802)
- 3b. Eyelid strongly pectinate; 4th toe scarcely pectinate .....
..... *Acanthodactylus opheodurus* Arnold, 1980
- 4a. Ventral scales in oblique or irregular longitudinal series, not forming straight longitudinal rows; 18-22 dorsal scales in transverse series between hind limbs .....
..... *Acanthodactylus grandis* Boulenger, 1909
- 4b. Ventral scales in straight longitudinal rows down middle of venter, outer series may be somewhat oblique; 10-16 dorsal scales in transverse series between hind limb 5
- 5a. Dorsal color pattern reticulate, not lineate even in young specimens, indistinct in large adults; scales on sides of dorsum double the size of those on central dorsum, 38-54 dorsal scales across middle of back; 13-18 ventral plates in longest transverse series .....
..... *Acanthodactylus schmidtii* Haas, 1957
- 5b. Dorsal color pattern lineate, young specimens with 6 dorsal and one lateral light longitudinal streaks, with or without round white spots between them; some adults nearly uniform, no distinct pattern; scales on sides of dorsum equal to those on central dorsum; 34-46 dorsal scales across middle of back; 12-16 ventral plates in longest transverse series ..... *Acanthodactylus blanfordi* Boulenger, 1918

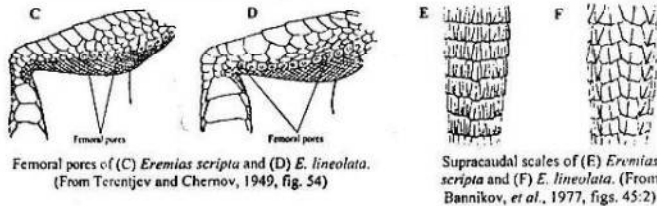
کلید شناسایی مارمولکهای دونده ایران

Key to the Species of *Eremias* in Iran

- 1a. Subocular bordering mouth 2
 1b. Subocular not bordering mouth 12
 2a. A complete row of lateral scales of 4th toe forming distinct fringe or comb in its entire length (Fig. B) 3
 2b. Lateral scales of 4th toe not forming distinct fringe (Fig. A) 4

- 3a. Row of femoral pores reaches well short of knee (Fig. C); 4th toe with 2 complete rows of subdigital scales, i.e., a total of 4 scales counted around toe (except that an extra scale may be present at a joint); supracaudal scales keeled, but not pointed behind (Fig. E); broad dark dorsolateral stripe from nostril through eye, along body and side of tail, one or two additional narrower dark stripes medial to these on each side, the remainder of the dark dorsal stripes interrupted and anastomosing to form reticulate pattern .....
 ..... *Eremias scripta (Strauch, 1867)
 3b. Row of femoral pores reaches knee (Fig. D); 4th toe with single row of subdigital scales, i.e., a total of 3 scales counted around toe (except an extra scale may be present at a joint); supracaudal scales strongly keeled and acuminate (Fig. F); dorsal pattern of 7 dark stripes, outer dorsolateral stripe broadest .....
 ..... *Eremias lineolata* (Nikolsky, 1896)

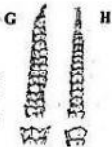
- 4a. The 2 series of femoral pores broadly separated, space between series at least $\frac{1}{3}$ length of each ..... *Eremias pleskei* Bedriaga, 1907
 4b. The 2 series of femoral pores meeting, or separated by space not greater than $\frac{1}{3}$ length of each 5

ادامه کلید شناسایی مارمولکهای دوندۀ ایران

- 5a. Back with 5-11 dark stripes, broader than interspaces, none of the stripes containing light ocelli or spots; stripes persistent in adults, but sometimes indistinct so that back appears almost uniform sandy; usually only single median collar scale distinctly larger than adjacent gulars 6
- 5b. Light ocelli or spots on upper flanks (rare exceptions), dark stripes of juvenile breaking up in adults to form spots or broken lines; usually several collar scales distinctly larger than adjacent gulars 7
- 6a. Frontal and supraocular scales separated by complete row of granules; 4th toe with 2 complete rows of subdigital scales and a complete row of sharply pointed lateral scales, i.e., total of 4 scales counted around penultimate phalanx .....
.....*Eremias fasciata* Blanford, 1874
- 6b. Frontal and supraocular scales not separated by complete row of granules; 4th toe lacking complete row of distinctly pointed lateral scales; i.e., total of 3 scales counted around penultimate phalanx.....
.....*Eremias andersoni* Darevsky and Szczerbak, 1978
- 7a. Four submaxillary shields, smaller shields lateral and posterior to 4th submaxillary .....
.....*Eremias laezharica* Moravec, 1994
- 7b. Five submaxillary shields..... 8
- 8a. Adults with dark interrupted dorsolateral black stripe forming ocelli with white spots, this dorsolateral pattern not contrasting strongly with interrupted dark stripes and spots of dorsum; juveniles with 3 dark stripes on dorsum between white-spotted dorsolateral stripes, vertebral stripe black, bifurcated on nape (dark stripes breaking up into several irregular rows of dark spots with age); ventral surface of tail carmine red in juveniles (in life).....
.....*Eremias velox velox* (Pallas, 1771)
- 8b. Adults usually with black dorsolateral stripe more or less continuous for at least major portion of its length 9
- 9a. Black dorsolateral stripe uniform, without white spots; 41-42 gular scales between submaxillary shields and collar; (juvenile color pattern not yet known) .....
.....*Eremias nigrolateralis* Rastegar-Pouyani and Nilson, 1997
- 9b. Black dorsolateral stripe containing white spots, black stripe contrasting strongly with dorsal color pattern; less than 40 gular scales; juvenile with 4 dark stripes on dorsum between dorsolateral white-spotted stripes, vertebral stripe light colored (dark stripes breaking up into 4 more or less regular rows of dark spots with age); ventral surface of tail not red in juveniles 10
- 10a. Adults with more or less distinct rows of dark spots on dorsum between dorsolateral dark stripes, the latter usually with white spots in a single row within each stripe; distal portion of tail bluish in juveniles (in life).....
.....*Eremias persica* Blanford, 1875
- 10b. Adults usually without dark stripes or spots on middorsum; dorsolateral region with alternate light and dark spots, often fusing longitudinally, forming 2-4 longitudinal stripes, often broken, the impression being 3-4 rows of light spots on flanks; ventral surface of tail yellow in juveniles (in life) 11
- 11a. 23-33 gulars; 56-68 dorsals; 24-35 scales in 9-10th caudal annulus; West and East Azarbaijan, Iran .....
.....*Eremias strauchi strauchi* Kessler, 1878
- 11b. 19-28 gulars; 48-59 dorsals; 20-26 scales in 9-10th caudal annulus; eastern Mazandaran, northern Khorasan .....
.....*Eremias strauchi kopetdaghica* Szczerbak, 1972
- 12a. 4th toe with distinct fringe on both lateral and medial sides, formed by complete row

ادامه کلید شناسایی مارمولکهای دونده ایران

- of sharply pointed lateral scales and complete row of similar medial scales; unguis lamellae of fingers and toes with prominent flat lateral expansions 13
- 12b. 4th toe without distinct fringe; unguis lamellae without prominent lateral expansion 14
- 13a. Scales of flanks not larger than those of back; broad plates on lower surface of tibia more than twice as broad as adjacent scales .....
.....*Eremias acutirostris* (Boulenger, 1887)
- 13b. Scales of flanks distinctly larger than those of back; plates on lower surface of tibia not twice as broad as adjacent scales ...*Eremias grammica* (Lichtenstein, 1823)
- 14a. 5th toe with 2 complete rows of subdigital scales and incomplete row of small lateral scales; 2nd supraocular (1st of 2 large undivided supraoculars) as long as or shorter than its distance from 2nd loreal .....*Eremias arguta* (Pallas, 1773)
- 14b. 5th toe with single complete row of subdigital scales and a few scattered lateral scales not forming complete row; 2nd supraocular (1st of 2 large undivided supraoculars) longer than its distance from 2nd loreal 15
- 15a. 4th toe with single row of subdigital scales (Fig. H) .....
.....*Eremias intermedia* (Strauch, 1876)
- 15b. 4th toe with 2 rows of subdigital scales (Fig. G), internal much the larger .....
.....*Eremias nigrocellata* (Nikolsky, 1896)

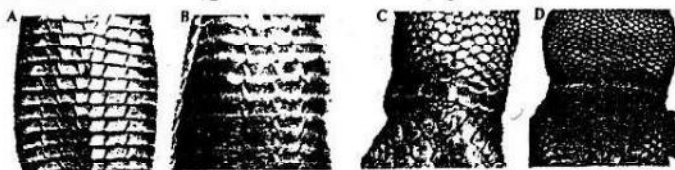

Ventral surface of toes of *Eremias*:
(G) *E. nigrocellata* and (H) *E. intermedia*. (From Bannikov, et al., 1977, fig. 48.)

کلید شناسایی مارمولکهای لاسرتای ایران

Key to the Species of *Lacerta* in Iran

- 1a. Lower eyelid with 5–7 transparent shields edged with black; subdigital lamellae keeled ..... *Lacerta cappadocica urmiana* (Lantz and Suchow, 1934) 2
- 1b. Lower eyelid without transparent shields; subdigital lamellae smooth or tuberculate .. 2
- 2a. Ventral plates more or less rectangular with rectilinear or nearly rectilinear posterior margins (Fig. A), juxtaposed to subimbricate 3
- 2b. Ventral plates shaped like inclined parallelograms (Fig. B) with notches between longitudinal rows, posterior and lateral edges strongly overlapping 10
- 3a. Dorsal scales distinctly keeled; collar serrated (Fig. C) 4
- 3b. Dorsal scales smooth, granular; collar not serrated (Fig. D) 6

Generalized patterns of ventral scutes

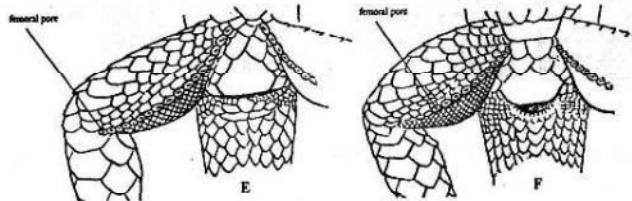
Generalized patterns of collars (serrated or notched between scales) (Fig. C), and smooth edge (Fig. B)

- 4a. Venter gray or black, never greenish or yellowish ..... *Lacerta mostoufi* Balouch, 1976
- 4b. Venter greenish or yellowish in life 5
- 5a. Rostral touches nostril, or barely separated from it; 43–49 dorsals at midbody; 27–32 lamellae under 4th toe ..... *Lacerta chlorogaster* Boulenger, 1908
- 5b. Rostral does not touch nostril; 32–43 dorsals at midbody; 20–25 lamellae under 4th toe ..... *Lacerta praticola* Eversmann, 1834
- 6a. 5–6 (usually 5, rarely 4) supralabials anterior to subocular; normally 2 superposed postnasals (sometimes fused on one or both sides of head); pterygoid teeth strongly developed; outer ventrals with small black spots ..... *Lacerta brandtii* De Filippi, 1863
- 6b. 3–4 (usually 4, rarely 5) supralabials anterior to subocular; normally single postnasal; no pterygoid teeth; outer ventrals without black spots (turquoise spots present in males) 7
- 7a. Row of granules between supraoculars and supraciliaries often interrupted; dorsum green or greenish-yellow in life ..... *Lacerta valentini valentini* Boettger, 1892
- 7b. Supraciliary scales invariably separated from supraoculars by complete row of 6–18 granules; dorsum brown, brownish, gray or black tones, not green in life 8
- 8a. Dorsum with a vertebral stripe formed of close-set black dots, breaking into distinct, larger spots on tail; a row of black dots down either side of back; flanks dark with light ocelli in a single row ..... *Lacerta steineri* Eiselt, 1995
- 8b. Dorsal pattern not as above, back with small dark spots and mottlings, sometimes more or less linearly arranged 9

ادامه کلید شناسایی مارمولکهای لاسرتای ایران

- 9a. Venter in life brick red; Alborz and Kopet Dagh ranges .....
Lacerta defilippii Camerano, 1877
- 9b. Venter in life yellowish, bluish, or greenish-white; Talysh Mountains .....
Lacerta raddei Boettger, 1892
- 10a. Ventral plates in 10 longitudinal series; 34–37 dorsals at midbody 11
- 10b. Ventral plates in 6 or 8 longitudinal series; 38 or more dorsals at midbody 12
- 11a. Outer row of ventrals (marginals) smooth; 20–22 gulars; 13–17 femoral pores on each side; lower edge of subocular $\frac{1}{2}$ or less than $\frac{1}{2}$ maximal length of shield .....
Lacerta princeps princeps Blanford, 1874
- 11b. Outer row of ventrals (marginals) keeled; 17–19 gulars; 16–21 femoral pores on each side; lower edge of subocular $\frac{1}{2}$ or more than $\frac{1}{2}$ maximal length of shield .....
Lacerta princeps kurdistanica Suchow, 1936
- 12a. 17–21 femoral pores, row of pores reaches knee (Fig. E); usually less than 20 temporal scales; 5th chin shield always well developed; juveniles usually with uninterrupted lateral line in addition to vertebral and dorsolateral lines .....
Lacerta strigata Eichwald, 1831
- 12b. 12–16 femoral pores, row of pores does not reach knee (Fig. F); usually more than 20 temporal scales; 5th chin shield small or absent; juveniles with lateral light line interrupted in its anterior half .....
Lacerta media media Lantz and Cyrén, 1920

Row of femoral pores reaches knee (Fig. E) and does not reach knee (Fig. F)
 (From Bannikov, *et al.*, 1977, fig. 56)

کلید شناسایی مارمولکهای بیابانی ایران

Key to the Species of *Mesalina* in Iran

- 1a. Occipital in contact with interparietal (Fig. 122), or separated from it by a small shield; large transparent scales of lower eyelid edged with black; ventral plates in 10 longitudinal series ..... *Mesalina watsonana* (Stoliczka, 1872)
- 1b. Occipital absent or minute, not in contact with interparietal (Fig. 121); transparent shields of lower eyelid not edged with black; ventral plates usually in 12 (rarely 10 or 14) longitudinal series ..... *Mesalina brevirostris* Blanford, 1874

ضمیمه کلید شناسایی مارمولکهای ایران

Revised Key to the Species of *Acanthodactylus* in Iran

- 1a. 3 scales around fingers, but only two visible from medial side view (شکل A من ۱۸۶).....2
- 1b. 4 scales around fingers, but only 3 visible from medial side view (شکل B من ۱۸۶).....5
- 2a. Ventrals 10 in longest transverse row across belly.....3
- 2b. Ventrals 8 in longest transverse row across belly.....
  - .....*Acanthodactylus nilsoni* Rastegar-Pouyani, 1998
- 3a. 2 entire supraoculars.....*Acanthodactylus micropholis* Blanford, 1874
- 3b. 4 entire supraoculars.....4
- 4a. Eyelid barely pectinate; 4th toe strongly pectinate.....
  - .....*Acanthodactylus boskianus* Daudin, 1802
- 4b. Eyelid strongly pectinate; 4th toe scarcely pectinate.....
  - .....*Acanthodactylus opheodurus* Arnold, 1980
- 5a. Ventral scales in oblique or irregular longitudinal series, not forming straight longitudinal rows; 18–22 dorsal scales in transverse series between hind limbs.....
  - .....*Acanthodactylus grandis* Boulenger, 1909
- 5b. Ventral scales in straight longitudinal rows, at least down middle of venter, outer series may be somewhat oblique; 10–16 dorsal scales in transverse series between hind limbs.....6
- 6a. Dorsal color pattern reticulate, not lineate even in young specimens, indistinct in large adults; scales on sides of dorsum double the size of those on central dorsum, 38–54 dorsal scales across middle of back; 13–18 ventral plates in longest transverse series.....
  - .....*Acanthodactylus schmidti* Haas, 1957
- 6b. Dorsal color pattern lineate, young specimens with 6 dorsal and one lateral light longitudinal streaks, with or without round white spots between them; some adults nearly uniform, no distinct pattern; scales on sides of dorsum equal to those on central dorsum; 34–46 dorsal scales across middle of back; 12–16 ventral plates in longest transverse series.....
  - .....*Acanthodactylus blanfordi* Boulenger, 1918

ادامه ضمیمه کلید شناسایی مارمولکهای ایران

Revised Key to the Species of *Lacerta* in Iran

- 1a. Lower eyelid with 5–7 transparent shields edged with black; subdigital lamellae keeled ..... *Lacerta cappadocica urmiana* (Lantz and Suchow, 1934) 2
- 1b. Lower eyelid without transparent shields; subdigital lamellae smooth or tuberculate 2
- 2a. Ventral plates more or less rectangular with rectilinear or nearly rectilinear posterior margins, juxtaposed to subimbricate 3
- 2b. Ventral plates shaped like inclined parallelograms with notches between longitudinal rows, posterior and lateral edges strongly overlapping 11
- 3a. Dorsal scales distinctly keeled; collar serrated 4
- 3b. Dorsal scales smooth, granular; collar not serrated 6
- 4a. Venter gray or black, never greenish or yellowish ..... *Lacerta mostoufi* Balouch, 1976 5
- 4b. Venter greenish or yellowish in life 5
- 5a. Rostral touches nostril, or barely separated from it; 43–49 dorsals at midbody; 27–32 lamellae under 4th toe ..... *Lacerta chlorogaster* Boulenger, 1908
- 5b. Rostral does not touch nostril; 32–43 dorsals at midbody; 20–25 lamellae under 4th toe ..... *Lacerta praticola* Eversmann, 1834
- 6a. 5–6 (usually 5, rarely 4) supralabials anterior to subocular; pterygoid teeth strongly developed; at least outer ventrals with black spots in males 7
- 6b. 3–4 (usually 4, rarely 5) supralabials anterior to subocular; normally single postnasal; no pterygoid teeth; outer ventrals without black spots (turquoise spots present in males) 8
- 7a. Normally 2 superposed postnasals (sometimes fused on one or both sides of head); 8 longitudinal rows of ventrals; outer ventrals with small black spots ..... *Lacerta brandtii* De Filippi, 1863
- 7b. 5 supralabials anterior to subocular; a single postnasal; 10 longitudinal rows of ventrals; pterygoid teeth strongly developed; all ventrals with distinct black spots in males ..... *Lacerta zagrosica* Rastegar-Pouyani and Nilson, 1993
- 8a. Row of granules between supraoculars and supraciliaries often interrupted; dorsum green or greenish-yellow in life ..... *Lacerta valentini valentini* Boettger, 1852
- 8b. Supraciliary scales invariably separated from supraoculars by complete row of 6–18 granules; dorsum brown, brownish, gray or black tones, not green in life 9
- 9a. Dorsum with a vertebral stripe formed of close-set black dots, breaking into distinct, larger spots on tail; a row of black dots down either side of back; flanks dark with light ocelli in a single row ..... *Lacerta steineri* Eiselt, 1995
- 9b. Dorsal pattern not as above, back with small dark spots and mottlings, sometimes more or less linearly arranged 10

ادامه ضمیمه کلید شناسایی مارمولکهای ایران

- 10a. Venter in life brick red; Alborz and Kopet Dagh ranges.....
Lacerta defilippii Camerano, 1877
- 10b. Venter in life yellowish, bluish, or greenish-white; Talesh Mountains.....
Lacerta raddei Boettger, 1892
- 11a. Ventral plates in 10 longitudinal series; 34-37 dorsals at midbody 12
- 11b. Ventral plates in 6 or 8 longitudinal series; 38 or more dorsals at midbody 13
- 12a. Outer row of ventrals (marginals) smooth; 20-22 gulars; 13-17 femoral pores on each side; lower edge of subocular $\frac{1}{2}$ or less than $\frac{1}{2}$ maximal length of shield.....
Lacerta princeps princeps Blanford, 1874
- 12b. Outer row of ventrals (marginals) keeled; 17-19 gulars; 16-21 femoral pores on each side; lower edge of subocular $\frac{1}{2}$ or more than $\frac{1}{2}$ maximal length of shield.....
Lacerta princeps kurdistanica Suchow, 1936
- 13a. 17-21 femoral pores, row of pores reaches knee; usually less than 20 temporal scales;
 ♂ 5th chin shield always well developed; young specimens usually with uninterrupted lateral line in addition to vertebral and dorsolateral lines .....
Lacerta strigata Eichwald, 1831
- 13b. 12-16 femoral pores, row of pores does not reach knee; usually more than 20 temporal scales; 5th chin shield small or absent; young specimens with lateral light line interrupted in its anterior half.....*Lacerta media media* Lantz and Cyrén, 1920

کلید شناسایی جنسهای خانواده سوسمارهای ماسه زار ایران
(سقنقورها)

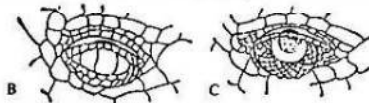
Key to the Genera of Scincidae of Iran

- 1a. Eyelids immovable (spectacle) (Fig. A); small species (adults less than 65 mm from snout to vent); limbs well developed ..... *Ablepharus*
 1b. Eyelids movable; adults more than 65 mm from snout to vent; limbs well developed or reduced 2

Ablepharus bivittatus showing spectacle
(From Terentjev and Chernov, 1949, fig. 47)

- 2a. Digits fringed laterally ..... *Scincus*
 2b. Digits not fringed 3
 3a. Limbs greatly reduced, with less than five digits; body elongate, serpentine ..... *Ophiomorus*
 3b. Limbs well developed, with five digits; body robust 4
 4a. Lower eyelid with transparent shield (Fig. C) 5
 4b. Lower eyelid without transparent shield (Fig. B) ..... *Eumeces*

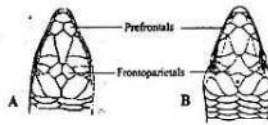
(B) *Eumeces schneideri* showing opaque scales of lower eyelid
(C) *Mabuya aurata* showing transparent window in lower eyelid
(From Bannikov, et al., 1977, fig. 37)

- 5a. Nostril between nasal and rostral, in emargination of latter; scales smooth; back with numerous dark-margined light ocelli irregularly transversely arranged ..... *Chalcides*
 5b. Nostril in nasal shield; dorsal scales usually distinctly, but weakly bi- or tricarinat; back without ocelli ..... *Mabuya*

کلید شناسایی سوسمارهای ماسه زار مار چشم ایران

Key to the Species of *Ablepharus* in Iran

- 1a. Prefrontals usually forming a median suture; two frontoparietals (Fig. A) .....
Ablepharus bivittatus (Ménétriés, 1832)
- 1b. Prefrontals separated; usually a single frontoparietal (Fig. B).....
Ablepharus pannonicus (Lichtenstein, 1823)

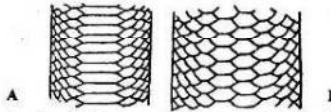

(A) *Ablepharus bivittatus* (From Blanford, 1876, pl. 27, fig. 2a)
 (B) *Ablepharus pannonicus* (From Smith, 1935, fig. 70)

کلید شناسایی سقنقوره‌های ایران

Key to the Species of *Eumeces* in Iran

- 1a. Two median rows of dorsal scales united into single row of broad scales (Fig. A);
 postnasal shield present ..... *Eumeces taeniolatus parthianicus* Szczerbak, 1990
- 1b. Two median rows of dorsal scales broader than those on flanks (Fig. B); no postnasal
 shield 2

Dorsal scales of (A) *Eumeces taeniolatus*; (B) *Eumeces schneideri*
 (From Nikolsky, 1916, figs. 64 and 67, respectively)

- 2a. Base of tail reddish in life (preserved individuals in which color has faded cannot be
 identified to the subspecies level, as far as I have been able to determine) .....
Eumeces schneiderii zarudnyi Nikolsky, 1899
- 2b. Base of tail not reddish in life, dorsum with or without orange or reddish flecks
 ..... *Eumeces schneiderii princeps* (Eichwald, 1839)

کلید شناسایی سقنقوره‌های طلایی و عنان دار ایران

Key to the Species of *Mabuya* in Iran

- 1a. Parietal scales usually in contact behind interparietal; nuchals and postnuchals with
 three strongly developed keels; often a distinct light vertebral stripe, usually dark-mar-
 gined and clearly set off from ground color ..... *Mabuya vittata* (Olivier, 1804)
- 1b. Parietal scales not in contact (Fig. 127), separated by interparietal; nuchals smooth,
 postnuchals smooth or very weakly keeled; no light vertebral stripe 2
- 2a. 60–62 gulars plus ventrals counted from mental shield to vent .....
Mabuya aurata septemtaeniata (Reuss, 1833)
- 2b. 65–72 gulars plus ventrals ..... *Mabuya aurata transcaucasica* Chernov, 1926

کلید شناسایی سقنقورهای ماری ایران

Key to the Species of *Ophiomorus* in Iran

- 1a. Fingers four, toes three 2
- 1b. Fingers three, toes two or three 4
- 2a. Scale rows 20 at midbody (counts must be made exactly midway between snout and vent) ..... *Ophiomorus blanfordi* Boulenger, 1887
- 2b. Scale rows 22 at midbody 3
- 3a. Nuchals equal to or about 1½ times size of dorsals .....
.....*Ophiomorus brevipes* (Blanford, 1874)
- 3b. Nuchals about 2½ times size of dorsals .....
.....*Ophiomorus nuchalis* Nilson and Andrén, 1978
- 4a. Toes two ..... *Ophiomorus persicus* (Steindachner, 1867)
- 4b. Toes three 5
- 5a. Parietals in contact posteriorly; prefrontals not in contact with supralabials (20 scale rows at midbody) ..... *Ophiomorus streeti* Anderson and Leviton, 1966
- 5b. Parietals not in contact posteriorly; prefrontals in contact with supralabials (usually 22, occasionally 20 scale rows at midbody).....*Ophiomorus tridactylus* (Blyth, 1853)

کلید شناسایی سوسمارهای دم تیغی ایران

Key to the Species of *Uromastyx* in Iran

- 1a. Whorls of spinous scales on upper surface of tail not separated by small scales; back without transverse rows of enlarged spinous tubercles .....
.....*Uromastyx aegyptius* Forsskål, 1775
- 1b. Whorls of spinous scales on upper surface of tail separated by small scales; back with more or less regular transverse rows of enlarged spinous tubercles 2
- 2a. 9–15 femoral and preanal pores on each side; 7–10 tubercles across base of tail; enlarged denticulate scales along anterior border of ear; 20–25 transverse rows of scales on middle of belly, within a space equal to length of head (tip of snout to angle of jaw) .....
.....*Uromastyx asmussi* (Strauch, 1863)
- 2b. 15 or more femoral and preanal pores on each side; 12 tubercles across base of tail; no enlarged denticulate scales along anterior border of ear; 30–40 transverse rows of scales on middle of belly, within a space equal to length of head .....
.....*Uromastyx loricatus* (Blanford, 1875)

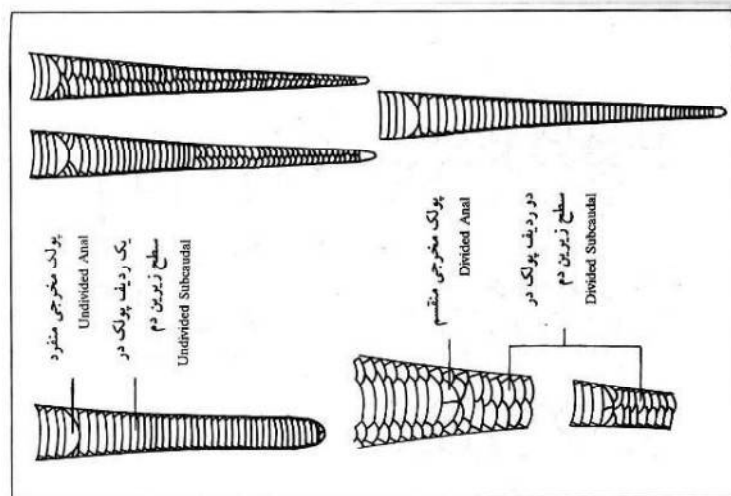
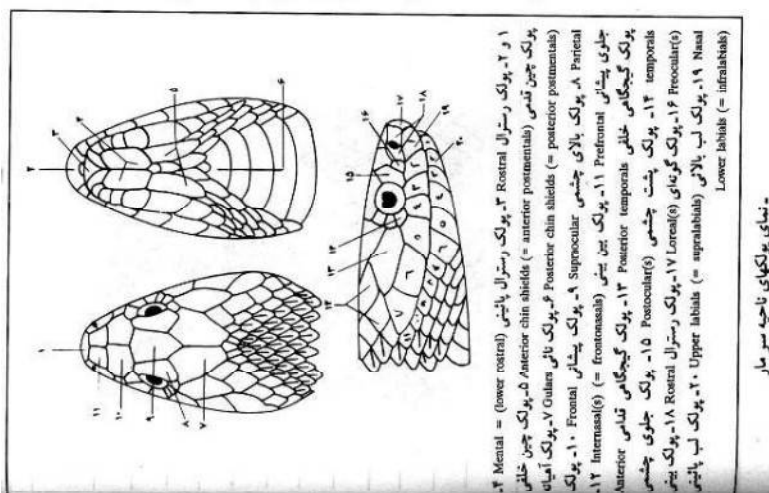
کلید شناسایی بزوجه های ایران

Key to the Species of *Varanus* in Iran

- 1a. Tail compressed throughout its length, with low double-toothed crest above; abdominal scales in 88–110 transverse series from collar fold to groin .....
.....*Varanus bengalensis bengalensis* (Daudin, 1802)
- 1b. Tail round in cross-section, or slightly compressed posteriorly, without double-toothed crest above; abdominal scales in 110–125 transverse series from collar fold to groin... 2
- 2a. Tail round in cross-section throughout its length; back with five to eight (usually six) gray bars in addition to one or two nuchal crossbars, pattern becoming indistinct in older animals, pattern of dots predominating; tail patterned nearly to tip with 19–28 dark crossbars .....
.....*Varanus griseus griseus* (Daudin, 1803)
- 2b. Posterior half of tail narrow in cross-section, compressed, distinct keel above; back with five to eight (usually six) sepia bars in addition to nuchal crossbar; tail with 13–19 dark crossbars, end of tail light in color, without pattern .....
.....*Varanus griseus caspius* (Eichwald, 1841)

نحوه شناسایی انواع مارهای ایران جهت شناسایی قطعی به کتاب مارهای ایران نوشته دکتر لطیفی مراجعه شود

نمای پولکهای ناحیه سر مار

طرز قرار گرفتن پولکهای مخروطی و سطح زیرین دم

کلید شناسائی مارهای ایران در حد خانواده

۱- بدن از پهلو فشرده و دم آن پهن.

HYDROPHIDAE

۲- بدن استوانه‌ای شکل و دم آن گرد.

۳- پولکهای سطح شکمی همانند پولکهای سطح پشتی، پولکهای سطح شکمی فاقد پولکهای بزرگ.

۴- پولکهای سطح شکمی مشخص و از پولکهای سطح پشتی متمایز.

۳- پولکهای سطح پشتی در قسمت میانی بدن ۱۴ عدد.

LEPTOTYPHLOPIDAE

- پولکهای سطح پشتی در قسمت میانی بدن بیش از ۱۴ عدد.

TYPHLOPIDAE

۴- پولکهای سطح شکمی کوتاهتر از پنه‌ای بدن مار، پولکهای سطح پشتی صاف و بیش از ۴۰ عدد.

BOIDAE

- پولکهای سطح شکمی تقریباً هم عرض ناحیه شکم، پولکهای سطح

پشتی تیغه‌دار و کمتر از ۴۲ عدد.

۵- ناحیه سر دارای پولکهای کوچک یا دارای پولکهای بزرگ در این صورت دارای بیش از سه پولک در فاصله بین دو چشم، دارای نیش دندان سمی (فنگ) متحرک در قسمت قدامی دهان و در فک بالا.

VIPERIDAE

- ناحیه سر دارای پولکهای بزرگ، غالباً دارای سه پولک در فاصله بین دو

چشم، دارای نیش دندان سمی (فنگ) یا فاقد آن.

فک بالا.

CROTALIDAE

- فاقد حفره یا پیت بین چشم و بینی، دارای پولک گونه‌ای یا فاقد آن.

۷- دارای پولک گونه‌ای، فاقد نیش دندان سمی (فنگ) قدامی

COLUBRIDAE

- فاقد پولک گونه‌ای، دارای نیش دندان سمی (فنگ) قدامی.

ELAPIDAE

کلید شناسائی مارهای ایران

۱- پولکهای سطح شکمی همانند پولکهای سطح پشتی (مار کرمی شکل). (۲)

- پولکهای سطح شکمی مشخص و از پولکهای سطح پشتی متمایز. (۴)
۲- پولکهای سطح پشتی در قسمت میانی بدن ۱۴ عدد (دور بدن). (۳)
- پولکهای سطح پشتی در قسمت میانی بدن (دور بدن) بیش از ۱۴ عدد.

Typhlops vermicularis

۳- سطح زیرین پولک رستراک مقعر، پوزه مار از نیمرخ به شکل قلاب، نسبت تمام طول مار به طول دم مار کمتر از ۱۲/۶ بار.

Lyptotyphlops macrorhynchus

- سطح زیرین پولک رستراک محدب، پوزه مار از نیمرخ به شکل قلاب، نسبت تمام طول مار به طول دم مار بیش از ۱۳ بار.

Lyptotyphlops hamulirostris

۴- پولکهای ناحیه سر بزرگ. (۲۵)

۵- پولکهای ناحیه سر کوچک. (۵)

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۵- ناحیه گردن نامشخص، پولکهای سطح شکمی باریکتر از پهنای بدن مار، فاقد نیش دندان سمی (کورمار) (۶)

- ناحیه گردن مشخص، دارای نیش دندان سمی قدامی (افعی) (۱۳)
۶- چشمها در سطح فوقانی سر به طرف بالا متمایل، دارای ۵ یا ۶ پولک در فاصله میان دو چشم، دم مار کوتاه، نوک تیز و به شکل قلاب، دارای ۴۵ تا ۴۹ پولک پشتی.

Eryx (Pseudogonylophis) jayakari

- چشمها به طرف سطح جانبی یا فوقانی جانبی ناحیه سر متمایل، دارای ۵ تا ۸ پولک در فاصله میان دو چشم. (۷)
۷- پولک رسترال پائینی یا (متال) فاقد فرورفتگی، دارای سه پولک بزرگ در پشت پولک بین بینی، پولکهای سطح پشتی ۴۳ تا ۵۴ عدد.

Eryx jaculus jaculus

- پولکهای سطح پشتی اغلب صاف، در فاصله میان دو چشم ۶ تا ۹ پولک. (۸)
۸- پولکهای سطح پشتی صاف و ۵۱ تا ۶۵ عدد، رنگ بدن یکنواخت یا با خطوط طولی از هم مجزا.

Eryx johni persicus

- پولکهای ناحیه دم صاف یا دارای برجستگی نامحسوس (۹)
۹- چشمها به سمت سطح فوقانی ناحیه سر متمایل، دارای سه پولک یا بیشتر در ناحیه خلفی پولک بین بینی، پولکهای سطح پشتی ۴۵ تا ۵۲ عدد.

Eryx miliaris

- دارای دو پولک بزرگ در ناحیه خلفی پولک بین بینی (۱۰)
۱۰- در فاصله میان دو چشم ۵ یا ۶ پولک، پولکهای سطح پشتی ۴۲ تا ۴۸ عدد.

Eryx jaculus familiaris

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

- پولکهای سطح پشتی بزرگتر و سطح فوقانی سر محدب یا تقریباً مسطح.

(۱۱)

۱۱- پولکهای دور چشم ۸ یا ۹ عدد، در فاصله میان دو چشم ۵ تا ۷ پولک، سطح پشتی دارای ۴۱ تا ۴۲ پولک.

Eryx elegans

- پولکهای سطح پشتی اکثراً صاف و در انتهای بدن یا در نزدیکی دم مار تیغه دار، در فاصله میان دو چشم ۴ تا ۸ پولک، سطح پشتی دارای ۴۳ تا ۵۹ پولک.

(۱۲)

۱۲- پولکهای سطح پشتی ۴۳ تا ۴۹ عدد، پولکهای سطح شکمی ۱۶۹ تا ۱۸۸ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۲۰ تا ۳۲ عدد.

Eryx tataricus tataricus

- پولکهای سطح پشتی ۴۷ تا ۵۹ عدد، پولکهای سطح شکمی ۱۸۷ تا ۲۱۳ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۲۸ تا ۴۵ عدد.

Eryx tataricus vitatus

۱۳- پولکهای سطح زیرین دم منفرد، پولکهای سطح پشتی و سطح فوقانی سر تیغه دار، بین چشم و لب بالا یک تا سه ردیف پولک.

Echis carinatus sochureki

- پولکهای سطح زیرین دم منقسم.

(۱۴)

۱۴- پولک رسترنال بزرگ و پهن و انتهای آن آزاد، پولکهای سطح شکمی تیغه دار.

Eristicophis macmahoni

- پولک رسترنال فاقد وضع بالائی، پولکهای سطح شکمی صاف و فاقد

(۱۵)

تیغه.

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۱۵- در بالای چشم دارای زائده شاخی یا فاقد آن، شاخ شامل چند پولک بهم پیوسته و از جنس پولکهای ناحیه سر، پولک رسترال به سمت بالا متمایل. (۱۶)

- در بالای چشم دارای زائده شاخی یا فاقد آن، شاخ شامل یک پولک میخ مانند و از پولکهای ناحیه سر متمایز، پولکهای ناحیه نائی (Gular) و سطح شکمی و سطح زیرین دم تیغه دار، تیغه پولکهای سطوح جانبی در جهت طولی بدن مار، در فاصله میان دو چشم بیش از ۱۵ عدد پولک، پولکهای سطح شکمی بیش از ۱۵ عدد.

Cerastes cerastes gaspertii

۱۶- پولکهای سطح پشتی ۲۱ عدد، دارای دو ردیف پولک بین پولک بینی و پولک رسترال، در بالای چشم دارای زائده شاخی.

Pseudocerastes persicus fieldi

- پولکهای سطح پشتی بیش از ۲۱ عدد. (۱۷)
۱۷- پولکهای سطح پشتی ۲۳ تا ۲۷ عدد، دارای زاده شاخی در بالای چشم، دارای یک ردیف پولک بین پولک بینی و پولک رسترال.

Pseudocerastes persicus persicus

- فاقد زائده شاخی در بالای چشم، پولک بینی به سمت بالا متمایل، پهنای ناحیه سر و بدن متفاوت. (۱۸)

۱۸- فاقد پولک بزرگ بالای چشمی، چشم در میان یک ردیف پولکهای کوچک به شکل حلقه، پولکهای سطح پشتی تیغه دار و ۲۳ تا ۲۷ عدد، پولکهای سطح شکمی معمولاً بیش از ۱۶۲ عدد.

Vipera lebetina obtusa

- دارای یک عدد پولک بزرگ در بالای چشم. (۱۹)

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۱۹- دارای حفره یا پیت (pit) بین چشم و بینی، دارای ۹ عدد پولک مشخص در ناحیه سر.

Agkistrodon intermedius caucasicus

- فاقد حفره یا پیت (pit) بین چشم و بینی، ناحیه سر دارای پولکهای کوچک تیغه‌دار. (۲۰)

۲۰- پولک بالای چشمی طویل و در ناحیه میانی پهن و به چشم متصل، بین پولک بالای چشمی و پولک فوقانی بینی دارای یک پولک، بدن بیشتر کوتاه و ضخیم. (۲۱)

- قسمت خارجی پولک طویل بالای چشمی به شکل سه گوش و به سمت بالا متمایل، پولک بالای چشمی بوسیله یک ردیف پولک از چشم مجزا، بین پولک بالای چشمی و پولک فوقانی بینی دارای دو پولک یا بیشتر، بدن استوانه‌ای شکل (۲۲)

۲۱- دارای دو ردیف پولک بین چشم و لب بالا، پولک بالای چشمی بوسیله پولک گونه‌ای از پولک بینی مجزا، در فاصله میان دو چشم ۷ عدد پولک یا بیشتر، پولک رسترال به دو پولک متصل، پولکهای سطح شکمی بیش از ۱۶۱ عدد، پولکهای سطح پشتی ۲۳ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۲۴ عدد.

Vipera wagneri

- قسمتی از پولکهای ناحیه سر بهم پیوسته و فاقد تیغه، ۹ تا ۱۱ پولک به چشم متصل، خالهای سطح پشتی از خطوط ناحیه سر مجزا، پولکهای سطح پشتی ۲۱ عدد، پولکهای سطح شکمی ۱۲۳ تا ۱۴۵ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۲۴-۳۶ عدد.

Vipera ursini eriwanensis

...۱۵۱. کلید شناسایی انواع مارهای ایران

- ۲۲- طول دم کوتاه، پولکهای سطح شکمی بیش از ۱۶۵ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۳۴ عدد یا کمتر. (۲۳)
- طول دم بلند، پولکهای سطح شکمی کمتر از ۱۷۰ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۳۴ عدد یا بیشتر. (۲۴)
- ۲۳- رنگ بدن تیره و یکنواخت، ناحیه گردن با خطوط طولی مورب یا عرضی.

Vipera raddei raddei

- نقش و نگار بدن متفاوت، رنگ بدن یکنواخت یا با خالهای زیگزاگ مانند، گاهی فاقد خطوط و خالهای ناحیه گردن، زمینه رنگ بدن متغیر و غالباً روشن.

Vipera raddei kurdestanica

- ۲۴- رنگ بدن یکنواخت، خالهای سطح پشتی به شکل زیگزاگ یا به شکل خطوط طولی با لبه‌های سیاه رنگ همراه با خالهای کوچک قطره‌ای مورب در ناحیه گردن، پولک رسترال به دو پولک متصل.

Vipera albicornuta

- رنگ بدن متغیر، خالهای سطح پشتی به شکل زیگزاگ یا خالهای طولی یا خالهای مدوز یا خط طولی در سر تا سر سطح پشتی، گاهی نقش و نگار کمتر و یا فاقد هرگونه نقش و نگار، دارای دو خط مورب در ناحیه گردن یا فاقد آن، حاشیه پولک بالای چشمی تیره رنگ، غالباً پولک رسترال به سه پولک متصل.

Vipera latifii

- ۲۵- فاقد پولک گونه‌ای. (۲۶)
- دارای پولک گونه‌ای. (۲۹)

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۲۶- فاقد فنگ یا نیش دندان سمی قدامی، سومین و چهارمین پولک لب بالا به چشم متصل، پولکهای سطح پشتی ۱۵ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۶۲-۸۴ عدد.

Pseudocyclophis persicus

- دارای فنگ یا نیش دندان قدامی، پولکهای سطح پشتی ۲۱ عدد یا بیشتر، پولکها دارای تیغه یا فاقد آن. (۲۷)
۲۷- پولکهای سطح پشتی ۲۱ عدد، صاف یا فاقد تیغه، ناحیه گردن در مار زنده پهن (مانند کفچه)، پولک مخروطی منفرد، پولکهای سطح زیرین دم در دو ردیف و ۷۰-۵۱ عدد.

Naja naja oxiana

- پولکهای سطح پشتی ۲۳ عدد یا بیشتر، ناحیه دم پهن یا گرد و یا استوانه‌ای شکل. (۲۸)
۲۸- پولکهای سطح پشتی ۲۳ عدد، ناحیه دم گرد یا استوانه‌ای شکل، پولکهای سطح پشتی در قسمت خلفی آن و بالای ناحیه دم تیغه‌دار، پولکهای سطح زیرین دم ۵۳-۴۰ عدد و چند عدد آن در یک ردیف و بقیه در دو ردیف.

Walterinnesia aegyptia

- پولکهای سطح پشتی ۷۰-۳۱ عدد، پولکهای سطح شکمی در قسمت میانی بدن کوچک یا فاقد آن، ناحیه دم فشرده و پهن. (۷۱)
۲۹- فاقد دندان شیاردار (نیش دندان) خلفی در فک بالا. (۳۰)
- دارای دندان شیاردار (نیش دندان خلفی) در فک بالائی، مردمک چشم عمودی، گردن باریکتر از پهنای سر، پولکهای سطح جانبی به هم فشرده و مورب، پولکهای سطح پشتی صاف یا فاقد تیغه و ۲۱ عدد، پولکهای سطح شکمی کمتر از ۲۵۰ عدد.

Boiga trigonatum melanocephala

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۳۰- پولکهای لب بالائی از چشم مجزا (یک سری پولک بین چشم و لب بالائی)، پولکهای سطح پشتی ۴۱-۴۳ عدد، دور چشم ۱۱-۱۵ پولک.

Spalerosophis microlepis

- پولکهای سطح پشتی کمتر از ۳۵ عدد. (۳۱)
۳۱- پولکهای لب بالائی از چشم مجزا، پولکهای سطح پشتی باریک با حاشیه نامنظم و در ۲۷-۳۱ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۶۴-۷۸ عدد، دور چشم ۱۲ عدد پولک.

Spalerosophis diadema clifordi

- پولکهای سطح زیرین دم بیش از ۸۰ عدد. (۳۲)
۳۲- پولکهای سطح پشتی ۲۷ یا ۲۹ عدد با حاشیه نامنظم، پولکهای سطح زیرین دم ۸۰-۹۱ عدد. دور چشم ۸-۱۱ عدد پولک.

Spalerosophis diadema schirazianus

- حداقل یکی از پولکهای لب بالائی به چشم متصل. (۳۳)
۳۳- قسمتی از پولکهای سطح پشتی تیغه دار. (۳۴)
- پولکهای سطح پشتی صاف یا فاقد تیغه. (۳۵)
۳۴- پولکهای سطح پشتی تیغه دار و به ندرت پولکهای سطح جانبی فاقد تیغه، دارای یک پولک جلو چشمی و سه پولک پشت چشمی، پولکهای سطح زیرین دم بیش از ۵۳ عدد.

Natrix natix natix

- پولکهای سطح پشتی تیغه دار، دارای ۲ یا ۳ پولک جلو چشمی و ۳ یا ۴ پولک پشت چشمی، پولکهای سطح زیرین دم بیش از ۶۰ عدد.

Natrix tessellata tessellata

...۱۵۱۴۱ کلید شناسایی انواع مارهای ایران

- ۳۵- مردمک چشم گرد یا مدور. (۳۶)
- مردمک چشم عمودی (۴۱)
- ۳۶- سطح پوزه مار مسطح. (۳۷)
- سطح پوزه مار شیاردار یا مقعر. (۴۲)
- ۳۷- پولکهای سطح پشتی ۱۵ عدد، دارای یک عدد پولک گیجگاهی به پولک منفرد پشت چشمی متصل. (۳۸)
- پولکهای سطح پشتی ۱۷ عدد، دارای دو پولک گیجگاهی معمولاً به دو پولک پشت چشمی یا بیشتر متصل. (۳۹)
- ۳۸- پولک رسترال بزرگ و به سمت بالای پوزه متمایل، قسمتی از پولک رسترال در میان پولک بین بینی مستقر، دندانهای فک بالائی ۶-۸ عدد.
- Rhynchocalamus melanocephalus*
- پولک رسترال معمولی و بدون تمایل به سمت بالای ناحیه سر، عدم استقرار پولک رسترال میان پولک بین بینی، دندانهای فک بالائی ۱۲ - ۲۰ عدد. (۴۳)
- ۳۹- پولک گونه‌ای طویل، طول پولک گونه‌ای دو برابر عرض آن، پولکهای سطح پشتی ۱۷ عدد یا بیشتر، دندانهای خلفی فک بالائی بزرگ و شیاردار (دارای تیش دندان خلفی). (۴۹)
- پولک گونه‌ای کم و بیش به شکل مربع، طول پولک گونه‌ای کمتر از دو برابر عرض آن، پولکهای سطح پشتی ۱۹ عدد و یا بیشتر، فاقد دندان خلفی شیاردار در فک بالائی. (۴۰)
- ۴۰- سوراخ بینی باریک و مورب و بین دو پولک بینی. (۴۱)
- سوراخ بینی مدور یا حلقوی و نسبتاً بزرگ، دارای پولک فوق چشمی. (۵۳)

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۴۱- ناحیه سر کوچک و کمی از ناحیه گردن متمایز، سوراخ بینی باریک و مورب و در میان دو پولک بینی، پولک گونه‌ای کم و بیش به شکل مربع و از چشم مجزا، دارای دو پولک بزرگ گیجگاهی قدامی، فاقد دندان خلفی شیاردار در فک بالائی. (۵۲)

- ناحیه سر بزرگ و بیضی شکل و از ناحیه گردن متمایز، سوراخ بینی مدور یا حلقوی شکل، پولک گونه‌ای کشیده و طولتر از ارتفاع آن و معمولاً به چشم متصل، پولکهای گیجگاهی کوچک و همانند پولکهای سطح پشتی، دارای دندان خلفی شیاردار (نیش دندان سمی) در فک بالائی. (۵۰)

۴۲- سطح فوقانی پوزه شیاردار و مقعر، پولک پیشانی باریکتر از پولک فوق چشمی، دارای دو پولک گونه‌ای، فاقد خط یا خال تیره رنگ بین پولک آهیانه و گوشه دهان.

Malpolon monspessulanus insignitus

- سطح فوقانی پوزه محدب، پولک پیشانی هم عرض پولک فوق چشمی، دارای یک پولک گونه‌ای، دارای خط یا خال بزرگ بین پولک آهیانه و گوشه دهان.

Malpolon moilensis

۴۳- پولکهای سطح پشتی ۱۷ عدد. (۴۴)

- پولکهای سطح پشتی ۱۵ عدد. (۴۶)

۴۴- دارای دو خط تیره رنگ بین دو چشم با دو خط وسیع تیره رنگ از پولکهای آهیانه به طرف چشم ممتد و به آن متصل، پولکهای سطح شکمی روشن و فاقد خال و ۱۶۱ - ۱۷۹ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۷۱ - ۸۳ عدد، پولکهای چین خلفی معمولاً بهم متصل.

Eirenis modesta

- دارای خال و خطوط طولی تا انتهای دم. (۴۵)

...ادامه کلید شناسایی انواع مارهای ایران

۴۵- فاقد خط تیره رنگ بین دو چشم، پولک آهیانه فاقد خطوط تیره رنگ، پولکهای چین خلفی بوسیله یک یا دو سری پولک از هم مجزا، پولکهای سطح شکمی روشن و فاقد خال، پولکهای سطح زیرین دم ۶۲-۸۶ عدد.

Eirenis punctatolineata

- طول پولک پیشانی دو برابر عرض آن، دارای دو خط طولی باریک در سر تا سر بدن تا انتهای دم یا فاقد آن پولکهای سطح زیرین دم ۶۴-۸۵ عدد.

Eirenis decemlineata

۴۶- پولکهای سطح شکمی فاقد نقش و نگار. (۴۷)

- پولکهای سطح شکمی روشن با خالهای کوچک یا بزرگ، طول پولک پیشانی بیش از فاصله آن تا انتهای پوزه، پولکهای سطح زیرین دم ۳۷-۴۵ عدد.

Eirenis coronella coronella

۴۷- دو نوار طولی در سر تا سر بدن ممتد، پولک گونه‌ای به شکل مربع و با اولین پولک لب بالا متصل، پولکهای سطح پشتی مدور، پولکهای سطح زیرین دم ۵۸ یا ۵۹ عدد.

Eirenis rechingeri

- پولکهای سطح شکمی روشن و فاقد خال. (۴۸)

۴۸- طول پولک پیشانی بیش از فاصله پولک تا انتهای پوزه و کوتاهتر از پولک آهیانه، پولکهای سطح زیرین دم ۵۰-۶۳ عدد.

Eirenis collaris

- پولک گونه‌ای بر روی دومین پولک لب بالائی مستقر و در نقطه‌ای به سومین پولک لب بالائی متصل، پولکهای سطح زیرین دم ۴۲-۵۸ عدد.

Eirenis meda

...۱۵۱. نمونه کلید شناسایی مارهای ایران

۴۹- دو عدد پولک لب بالائی به چشم متصل، پولکهای سطح زیرین دم ۸۳-
۱۲۷ عدد.

Psammophis schokari

- سه عدد پولک لب بالائی به چشم متصل، پولکهای سطح زیرین دم ۷۶-
۹۸ عدد.

Psammophis lineolatus

۵۰- پولکهای سطح پشتی ۱۹ عدد، پولکهای سطح شکمی ۲۰۱- ۲۲۰ عدد،
پولکهای سطح زیرین دم ۵۰- ۶۹ عدد.

Telescopus fallax iberus

- پولکهای سطح پشتی بیش از ۱۹ عدد. (۵۱)
۵۱- پولکهای سطح پشتی ۲۱ عدد، پولکهای سطح شکمی ۲۰۵- ۲۵۹ عدد،
پولکهای سطح زیرین دم ۶۳- ۸۰ عدد.

Telescopus tessellatus martini

- پولکهای سطح پشتی ۲۳ عدد، پولکهای سطح شکمی ۲۲۹- ۲۷۰ عدد،
پولکهای سطح زیرین دم ۶۸- ۷۸ عدد.

Telescopus rhinopoma

۵۲- پوزه نوک تیز، دارای یک عدد پولک جلو پیشانی، چشم از پولک لب
بالائی مجزا، پولکهای سطح زیرین دم ۴۱- ۵۵ عدد.

Lytorhynchus ridgewayi

- انتهای پوزه به شکل بریده، دارای دو عدد پولک جلو پیشانی، چشم به
پنجمین پولک لب بالایی متصل، پولکهای سطح زیرین دم ۳۶- ۴۶ عدد.
پولکهای سطح پشتی ۱۹ عدد.

Lytorhynchus d.gaddi

....ادامه کلید شناسایی مارهای ایران

۵۳- فاقد فنگ یا نیش دندان قدامی و خلفی در فک بالائی، پولکهای سطح پشتی کمتر از ۱۹ عدد. (۵۴)

- فاقد فنگ یا نیش دندان قدامی و خلفی در فک بالائی، پولکهای سطح پشتی بیش از ۱۹ عدد. (۵۵)

۵۴- پولکهای سطح پشتی ۱۵ عدد، مردمک چشم گرد یا مدور، ناحیه گردن تیره رنگ، پولکهای سطح زیرین دم کمتر از ۶۰ عدد.

Oligodon taeniolatus

- پولکهای سطح پشتی ۱۷ عدد، مردمک چشم عمودی، انتهای پولکهای سطح شکمی گرد یا مدور، پولکهای سطح زیرین دم بیش از ۶۰ عدد.

Lycodon striatus

۵۵- پولکهای سطح پشتی ۲۱ عدد یا بیشتر، دارای دو پولک گیجگاهی قدامی، چشم بزرگ. (۵۶)

- پولکهای سطح پشتی ۱۹ عدد. (۵۸)

۵۶- پولکهای سطح پشتی ۲۱ (به ندرت ۲۳) عدد. دارای خط تیره از ناحیه چشم تا گوشه دهان، دارای خط طولی ممتد در ناحیه دم، پولکهای سطح زیرین دم ۶۲ تا ۱۰۵ عدد.

Coluber ravergieri

- پولکهای سطح پشتی ۲۳ عدد یا بیشتر. (۵۷)

۵۷- پولکهای سطح پشتی ۲۳ (به ندرت ۲۵) عدد، رنگ بدن تیره با خالهای روشن، پولکهای سطح زیرین دم ۷۹-۱۰۷ عدد.

Coluber nummifer

- پولکهای سطح پشتی ۲۳ تا ۲۹ عدد. (۶۶)

...۱۵. ادامه کلید شناسایی مارهای ایران

۵۸- دارای پولک زیر چشمی، یک پولک لب بالائی به چشم متصل، سطح پشتی دارای خالهای مورب تیره رنگ متمایل به سیاه.

Coluber karelini

- فاقد پولک زیر چشمی، معمولاً دو پولک لب بالائی به چشم متصل. (۵۹)

۵۹- بدن با خالهای کوچک تیره رنگ یا یکنواخت دارای یک خط قهوه‌ای رنگ در ناحیه پشتی ممتد در سر تا سر بدن یا فاقد آن، پولکهای سطح زیرین دم بیش از ۱۰۰ عدد.

Coluber rhodorachis

- بدن با خالهای تیره رنگ و فاقد خط قهوه‌ای ممتد در سطح پشتی. (۶۰)
۶۰- سطح زیرین پولک رستال مقعر، پنجمین پولک لب بالائی به چشم متصل، پولکهای سطح زیرین دم ۱۱۵-۱۲۸ عدد.

Coluber karelini mintonorum

- پولکهای لب بالائی ۷ عدد یا بیشتر. (۶۱)
۶۱- پولکهای لب بالائی ۷ عدد. (۶۲)
- پولکهای لب بالائی ۸ یا ۹ عدد. (۶۳)
۶۲- سومین و چهارمین پولک لب بالا به چشم متصل، پولکهای سطح پشتی همگی صاف (بدون تیغه)، فاقد پولک زیر چشمی.

Coronella austriaca

- پولکهای لب بالائی ۹ عدد. (۶۶)
۶۳- پولکهای لب بالائی ۸ (به ندرت ۹) عدد، دارای خالهای کوچک در ناحیه گردن، رنگ بدن یکنواخت، پولکهای سطح زیرین دم ۱۰۳-۱۳۷ عدد.

Coluber najadum dahlui

- پولکهای سطح زیرین دم کمتر از ۱۰۰ عدد. (۶۴)

....ادامه کلید شناسایی مارهای ایران

۶۴- فاقد خال عرضی در سطح پشتی، پولکهای سطح پشتی دارای دو حفره (اپیکال پیت)، بدن به رنگ قرمز آجری و به ندرت سیاه، پولکهای سطح شکمی ۱۸۵-۲۰۷ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۸۰-۱۰۰ عدد.

Coluber schmidtii

- پولکهای سطح پشتی دارای دو حفره (اپیکال پیت) بدن سیاه یا قرمز آجری. (۶۵)

۶۵- سطح پشتی به رنگ سیاه و سطح شکمی کمی روشن تر، حاشیه پولکهای سطح پشتی روشن تر، پولکهای سطح شکمی ۱۸۹-۲۲۰ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۹۹-۱۲۸ عدد.

Coluber jugularis

- بدن به رنگ قهوه‌ای، زیتونی، خاکستری، پولکهای سطح پشتی دارای خط روشن در وسط هر پولک، پولکهای شکمی زرد رنگ یا روشن و به تعداد ۱۹۱-۲۱۰ عدد، پولکهای سطح زیرین دم ۹۰-۱۱۳ عدد.

Coluber caspius

۶۶- دارای خالهای تیره مورب در ناحیه گردن، دور این خالها غالباً سفیدرنگ، پنجمین و ششمین پولک لب بالا به چشم متصل، پولکهای سطح زیرین دم ۸۸-۱۱۸ عدد.

Coluber ventrimaculatus

- دارای یک پولک جلو چشمی، فاقد پولک زیر چشمی، پولک رسترال بهن تر از ارتفاع آن، عدم اتصال سومین پولک لب بالائی به چشم. (۶۷)

۶۷- فاقد خط طولی روشن در ناحیه ظهری، بدن کاملاً سیاه رنگ یا قهوه‌ای

خال دار، پولکهای سطح شکمی در قسمت جانبی بدن لبه دار. (۶۸)

- دارای خط طولی روشن در ناحیه ظهری همراه با خالهای مورب، نمونه سیاه رنگ یکتواخت نایاب. (۶۹)

....ادامه کلید شناسایی مارهای ایران

۶۸- سطح پشتی به رنگ زیتونی قهوه‌ای یکنواخت با خطوط طولی جانبی، لبه پولکهای سطح پشتی سفیدرنگ، پولکهای سطح زیرین دم در ماده‌ها ۶۸ عدد یا کمتر، طول مار کمتر از یک متر.

Elaphe longissima ssp.

- معمولاً مار به رنگ سیاه یکنواخت در غیر اینصورت فاقد رنگ سفید در لبه پولکهای سطح پشتی، پولکهای سطح زیرین دم در ماده‌ها ۶۸ عدد یا بیشتر، طول مار حدود یک متر.

Elaphe persica

۶۹- سطح شکمی سیاه رنگ، ۴ تا ۶ پولک سطح پشتی به پولک آهپانه متصل، دارای ۶۹ تا ۹۳ خال ظهری جانبی، پولکهای سطح زیرین دم در ماده‌ها ۶۳ عدد و در نرها ۷۵ عدد.

Elaphe hohenakeri

- دارای یک یا دو پولک جلو چشمی، دارای یک پولک زیر چشمی واقع بین سومین و چهارمین پولک لب بالائی (۷۰)
۷۰- تداخل پولک رسترال به داخل پولک بین بینی به شکل زاویه یا گوشه‌دار، دارای ۳ یا ۴ خط تیره کم و بیش طولی (دو عدد آن تا ناحیه دم ممتد) دارای خال یا خطوط قهوه‌ای زیگزاگ مانند نامنظم تا ناحیه پس سر ممتد، در فاصله بین دو چشم دارای خط تیره، دارای خط تیره از قسمت خلفی چشم تا گوشه دهان.

Elaphe dione

- عدم تداخل پولک رسترال به داخل پولک بین بینی و فقدان شکل زاویه یا گوشه خلفی آن، خالهای ناحیه پشتی بزرگتر و به شکل بیضی یا دایره‌ای مورب، دارای دو خط طولی روشن در سطح جانبی، دارای خط مورب تیره از پشت چشم به سمت گوشه دهان ممتد، خالهای سطح جانبی کوچک، سطح شکمی زرد کم رنگ با خالهای ریز قهوه‌ای.

Elaphe quatuorlineata sauromates

....ادامه کلید شناسایی مارهای ایران

۷۱- دارای دو رنگ مشخص، سطح پشتی به رنگ سیاه یا قهوه‌ای، سطح شکمی به رنگ زرد یا قهوه‌ای روشن، همیشه رنگ سطح پشتی و سطح شکمی متمایز.

Pelamis platurus

- رنگ آمیزی بدن مار با مار بالائی متفاوت، معمولاً دارای خالهای طولی. (۷۲)
۷۲- پولک متال (رسترال پائینی) طویل و در شکافی پنهان، پولک رسترال تیز و خمیده.

Enhydrina schistosa

- پولکهای متال و رسترال با شماره ۷۲ متفاوت. (۷۳)
۷۳- پولکهای سطح شکمی در نیمه قدامی بدن بزرگتر از نیمه خلفی آن، پولک رسترال به شکل سه گوش، پولکهای سطح شکمی کمتر از ۲۲۰ عدد، عرض پولکهای قسمت قدامی سطح شکمی کمتر از نصف عرض بدن.

Lapemis curtus

- پولکهای قسمت میانی سطح شکمی خیلی کوچک یا کمی بزرگتر از پولکهای سطح پشتی مجاور آن، پولک رسترال فاقد شکل سه گوش. (۷۴)
۷۴- پولکهای سطح شکمی در قسمت میانی بدن منقسم و به سختی از پولکهای سطح پشتی متمایز، ناحیه سر کوچک، ناحیه گردن بلند و استوانه‌ای شکل.

Hydrophis gracilis

- پولکهای سطح شکمی در قسمت میانی بدن کاملاً مشخص، معمولاً بزرگتر از پولکهای سطح پشتی مجاور آن، شکل ظاهری بدن این مار با مار بالائی متفاوت. (۷۵)

....۱۵۱. دامه کلید شناسایی مارهای ایران

۷۵- پولکهای سطح پشتی در ضخیم‌ترین ناحیه بدن به شکل گرد (مدور) یا بطور واضح نوک تیز یا کمی برجسته، دارای ۸ عدد دندان یا کمتر در فک بالائی، اندازه مار بالغ بیش از یک متر. (۷۶)
- پولکهای سطح پشتی در ضخیم‌ترین ناحیه بدن به شکل پنج ضلعی یا چهارضلعی و کمی برجسته و بهم نزدیک، دارای ۸ عدد دندان یا بیشتر در فک بالائی، اندازه مار به ندرت متجاوز از یک متر. (۷۷)
۷۶- خالهای حلقوی شکل جانبی هم عرض یا پهن‌تر از فاصله بین دو خال، بیش از ۸ ردیف پولک پشتی در فاصله بین پولکهای ناحیه پشتی گردن و ضخیم‌ترین ناحیه بدن.

Hydrophis cyanocinctus

- خالهای حلقوی شکل جانبی باریکتر از فاصله بین دو خال، کمتر از ۸ ردیف پولک پشتی در فاصله بین پولکهای ناحیه پشتی گردن و ضخیم‌ترین ناحیه بدن.

Hydrophis spiralis

۷۷- سطح فوقانی ناحیه سر فاقد علامت، پولکهای سطح شکمی ۲۰۹-۳۱۲ عدد.

Hydrophis ornatus

- سطح فوقانی ناحیه سر معمولاً دارای علامت به شکل خط منحنی زرد رنگ، پولکهای سطح شکمی ۳۱۴-۳۷۲ عدد.

Hydrophis lapemoides

فهرست الفبایی انواع دوزیستان و خزندگان ایران

نام گونه

نام جنس شماره گونه

A

acutirostris Boulenger 1887
aegyptia Lataste, 1887
aegypticus Forsskal 1775
affinis Murray 1884
agamuroides Nikolsky 1900
agilis Olivier 1804
agilis Olivier 1804
albicornuta Nilson&anderen, 1985
andersoni Darevsky & Szczerbak 1978
angramainyu Anderson & Leviton 1966
apodus Pallas 1775
arabicus Anderson 1894
arguta Pallas 1773
asparatilis Anderson 1973
asmussi Strauch 1863
aurata Linnaeus 1758
austriaca Laurenti, 1768

94 – *Eremias*
195 - *Walterinnesia*
138 – *Uromastix*
79 – *Stenodactylus*
61 – *Cyrtopodion*
45 – *Trapelus*
45 – *Agama*
208 – *Vipera*
95 – *Eremias*
50 – *Eublepharis*
49 – *Ophisaurus*
38 – *Phrynocephalus*
96 – *Eremias*
58 – *Carinatogeko*
139 – *Uromastix*
129 – *Mabuya*
163 - *Coronella*

B

bedriagai Nikolsky 1899
bengalensis Daudin 1802
bivittatus Menetries 1832
blanfordi Boulenger 1887
blanfordi Boulenger 1918
boskianus Daudin 1802
braminus
brandtii De Filippi 1863
brevipes Blanford 1874
brevipes Blanford 1874
brevirostris Blanford 1874
bufo Linnaeus 1758

81 – *Teratoscincus*
141 – *Varanus*
124 – *Ablepharus*
131 – *Ophiomorus*
88 – *Acanthodactylus*
89 – *Acanthodactylus*
144 - *Rhamphotyphlops*
108 – *Lacerta*
132 – *Ophiomorus*
62 – *Cyrtopodion*
121 – *Mesalina*
8 – *Bufo*

C

camerani Boulenger 1886
cappadocica Werner 1902
caretta Linnaeus 1758
carinatus Schneider, 1801
casgica Gmelin 1774
caspium Eichwald 1831
caspius Gmelin, 1789
caucasica Eichwald 1831
cerastes Linn., 1758
chlorogaster Boulenger 1909

18 – *Rana*
109 – *Lacerta*
22 – *Caretta*
205 – *Echis*
28 – *Mauremys*
63 – *Cyrtopodion*
154 - *Coluber*
34 – *Laudakia*
204 – *Cerastes*
110 – *Lacerta*

collaris Menetries, 1832
coriacea Vandelli 1761
coronella Schlegel, 1837
crassicaudus Nikolsky 1907
cristatus Laurenti, 1768
crocatus Cope 1862
curtus Shaw, 1802
cyanocinctus Daudin, 1803
cyanophlyctis Schneider 1799

D

decemlineata Bibron&Dumeril, 1854
defilippii Camerano 1877
diadema Schlegel, 1837
diadema Boulenger, 1887
dione Pallas, 1773
doriae Blanford 1874

E

elegans Gray, 1849
elegans Menetries 1832
elisae Werner 1895
erythrogaster Nikolsky 1896
euphraticus Daudin 1802
eversmanni Wiegmann 1834

F

fallax Eichwald, 1831
fasciata Blanford 1874
flaviviridis Ruppell 1840
fragilis Linnaeus 1758

G

gadii Nikolsky, 1907
gastrophole Werner 1917
gorganensis Clergu&Thorn 1978
gracilis Shaw, 1802
graeca Linnaeus 1758
grammica Lichtenstein 1823
grandis Boulenger 1909
griseonatus Dixon&Anderson 1973
griseus Daudin 1803

H

hamulirostris Nikolsky, 1916
helenae Nikolsky 1907
helioscopus Pallas 1771
heterocerum Blanford 1874
heteropholis Mint.,And.&And.1970
hohenackeri Strauch 1873

164- *Eirenis*
26 – *Dermochelys*
165 - *Eirenis*
56 – *Bunopus*
7 – *Triturus*
3 – *Neuregus*
202 – *Lapemis*
197 – *Hydrophis*
19 – *Rana*

166 - *Eirenis*
111 – *Lacerta*
184 – *Spalerosophis*
177 - *Lytorhynchus*
171 - *Elaphe*
80 – *Stenodactylus*

148 - *Eryx*
123 – *Ophisops*
53 – *Asaccus*
35 – *Laudakia*
31 – *Rafetus*
60 – *Crossobamon*

191 – *Telescopus*
97 – *Eremias*
74 – *Hemidactylus*
48 – *Anguis*

177 – *Lytorhynchus*
64 – *Cyrtopodion*
1 - *Batrachuperus*
198 – *Hydrophis*
29– *Testudo*
98 – *Eremias*
90 – *Acanthodactylus*
54 – *Asaccus*
142 – *Varanus*

147 - *Leptotyphlops*
84 – *Tropicolotes*
39 – *Phrynocephalus*
65 – *Cyrtopodion*
59 – *Carinatogeko*
172 - *Elaphe*

horsfieldii Gray 1844

I

imbricata Linnaeus 1766

intermedia Strauch 1876

intermedius Strauch, 1868

J

jaculus Linn. 1758

jayakari Boulenger, 1888

johnii Russell, 1810

jugularis Linn., 1758

K

kachhense Stoliczka 1872

kaiseri Schmidt 1952

karelini Brandt, 1838

karelini Strauch 1870

kavirensis Andren&Nilson 1979

kermanshahensis Rastegar-Pouyani 1996

kirmanense Nikolsky 1900

L

lalezharica Moravec 1994

lapemoides Gray, 1849

latastii Boulenger 1882

latifi Anderson&Leviton 1972

latifi Mert.,Darev.&Klem.1967

lebetina Linn., 1758

lineolata Nikolsky 1896

lineolatus Brandt, 1838

longipes Nikolsky 1896

longissima Laurenti, 1768

loricatus Blanford 1875

luristanicus Schmidt 1952

M

macmahoni Alcock&Finn, 1896

macrocnemis Boulenger 1885

macrorhynchus Jan, 1861

maculatus Anderson 1872

meda Chernov, 1940

media Lantz & Cyren 1920

melanocephalus Jan, 1862

microlepis Blanford 1874

microlepis Jan, 1865

microlepis Nikolsky 1899

micropholis Blanford 1874

microspilotus Nesterov 1916

miliaris Pallas, 1773

30 – *Testudo*

24 – *Eretmochelys*

99 – *Eremias*

214 – *Agkistrodon*

149 – *Eryx*

150 - *Eryx*

151 - *Eryx*

155- *Coluber*

66 – *Cyrtopodion*

4 - *Neurergus*

156 - *Coluber*

7 – *Triturus*

9 – *Bufo*

55 – *Asaccus*

67 – *Cyrtopodion*

100 – *Eremias*

199 – *Hydrophis*

10 – *Bufo*

85 – *Tropicolotes*

209 – *Vipera*

210 – *Vipera*

101 – *Eremias*

189 – *Sammophis*

68 – *Cyrtopodion*

173 - *Elaphe*

140 – *Uromastyx*

11 – *Bufo*

206 – *Eristicophis*

20 – *Rana*

146 - *Leptotyphlops*

40 – *Phrynocephalus*

167 - *Eirenis*

112 – *Lacerta*

183 – *Rhynchocalamus*

36 – *Laudakia*

185 – *Spalerosophis*

82 – *Teratoscinus*

91 – *Acanthodactylus*

5 - *Neurergus*

152 - *Eryx*

misonnei de Witte 1793
modesta Martin, 1838
moilensis Reuss, 1834
monspessulanus Herman, 1804
mostofi Baloutch 1976
mydas Linnaeus 1758
mystaceus Pallas 1776

N

naja Linn. 1758
najadum Eichwald, 1831
natrix Linn. 1758
nigrocellata Nikolsky 1896
nigrollateralis R.-Pouyni & Nilson 1998
nilsoni Rastgar-Pouyani 1998
nuchalis Nilson&Andren 1978
nummifer Reuss, 1834
nupta De Filippi 1843

O

ocellatus Forsskal 1775
olivacea Eschscholtz 1829
olivaceus Blanford 1874
orbicularis Linnaeus 1758
ornatus Boulenger 1887
ornatus Gray, 1842

P

palustris Lesson 1831
pannonicus Fitzinger 1823
persica Anderson, 1872
persica Dumeril 1856
persica Blanford 1875
persica Werner, 1913
persicus Anderson 1872
persicus Blanford 1881
persicus De Filippi 1863
persicus Dumeril & Bibron, 1854
persicus Eislet&Steuner 1970
persicus Nikolsky 1903
persicus Steindachner 1867
platurus Linn. 1766
pleskei Pleskei 1907
praticola Eversmann 1834
princeps Blanford 1874
punctatolineata Boettger, 1892

Q

quatuorlineata Lacepede, 1789

78 – *Rhinogecko*
168 - *Eirenis*
187 – *Malpolon*
188 – *Malpolon*
113 – *Lacerta*
23 – *Chelonia*
41 – *Phrynocephalus*

194 - *Naja*
157 - *Coluber*
179 - *Natrix*
102 – *Eremias*
103 – *Eremias*
92 – *Acanthodactylus*
133 – *Ophiomorus*
158 - *Coluber*
37 – *Laudakia*

126 – *Chalides*
25 – *Lepidochelys*
12 – *Bufo*
27 – *Emys*
42 – *Phrynocephalus*
200 – *Hydrophis*

32 – *Crocodylus*
125 – *Ablepharus*
182 – *Pseudocyclophis*
52 – *Agamura*
104 – *Eremias*
174 - *Elaphe*
75 – *Hemidactylus*
46 – *Trapelus*
43 – *Phrynocephalus*
207 – *Pseudocerastes*
2 - *Batrachuperus*
86 – *Tropicolotes*
134 – *Ophiomorus*
203 – *Plamis*
105 – *Eremias*
114 – *Lacerta*
115 – *Lacerta*
169 - *Eirenis*

175 - *Elaphe*

R

raddei Boettger, 1890
raddei Boettger 1892
ravergieri Menetries, 1832
rechingeri Eiselt, 1971
rhinopoma Blanford, 1874
rhodorachis Jan, 1865
ridgewayi Boulenger, 1887
ridibunda Pallas 1771
runderatus Olivier 1804
rupestris Blanford 1874
russowii Strauch 1887

S

sagittifer Nikolsky 1900
salamandra Linnaeus 1758
savignyi Auduin 1827
scabrum Heyden 1827
schistosa Daudin, 1803
schmidti Haas 1957
schmidti Nikolsky, 1909
schneiderii Daudin 1802
schokari Forskkaal, 1775
scincus Linnaeus 1758
scinus Schlegel 1858
scutellatus Olivier 1807
spinicauda Strauch 1887
spiralis Shaw, 1802
steineri Eislet 1995
steudneri Peters 1869
stomaticus Lutken 1863
strauchi Kessler 1878
streeti Anderson&Leviton 1966
striatus Shaw, 1802
strigata Eichwald 1831
surdus Boulenger 1891
syriacus Boettger 1889

T

taeniolatus Blyth 1854
taeniolatus Jerdon, 1853
tataricus Lichtenstein
tessellata Laurenti, 1768
tessellatus Wall, 1908
tridactylus Blyth 1853
trigonatum Nikolsky, 1916
tuberculatus Blanford 1874
turcicus Linnaeus 1758
turcmenicum Szczerbak 1978

211 – *Vipera*
116 – *Lacerta*
159 - *Coluber*
170 - *Eirenis*
192 – *Telescopus*
160 - *Coluber*
178 - *Lytorhynchus*
21 – *Rana*
47 – *Trapelus*
77 – *Pisturus*
69 – *Cyrtopodion*

70 – *Cyrtopodion*
6 – *Salamandra*
17 – *Hyla*
71 – *Cyrtopodion*
196 – *Enhydrina*
93 – *Acanthodactylus*
161 - *Coluber*
127 – *Eumeces*
190 – *Sammophis*
137 – *Scincus*
83 – *Teratoscincus*
44 – *Phrynocephalus*
72 – *Cyrtopodion*
201 – *Hydrophis*
117 – *Lacerta*
87 – *Tropicolotes*
13 – *Bufo*
106 – *Eremias*
135 – *Ophiomorus*
176 - *Lycodon*
118 – *Lacerta*
14 – *Bufo*
16 – *Pelobates*

128 – *Eumeces*
181 – *Oligodon*
153 - *Eryx*
180 - *Natrix*
193 – *Telescopus*
136 – *Ophiomorus*
186 – *Boiga*
57 – *Bunopus*
76 – *Hemidactylus*
73 – *Cyrtopodion*

turcmenicus Darevsky 1977

U

ursinii Bonapart, 1835

V

valentini Boettger 1892

velox Pallas 1771

ventrimaculatus Gray, 1834

vermicularis Merrem, 1820

versicolor Daudin 1802

viridis Laurenti 1768

vittata Oliver 1804

W

wagneri Nilson&Andr,n 1984

watsonana Stoliczka 1872

Z

zagrosica R.-Pouyni & Nilson 1998

zarudnyi Nikolsky 1907

51 – *Eublepharis*

212 – *Vipera*

119 – *Lacerta*

107 – *Eremias*

162 - *Coluber*

145 - *Typhlops*

33 - *Calotes*

15 – *Bufo*

130 – *Mabuya*

213 – *Vipera*

122 – *Mesalina*

120 - *Lacerta*

143 - *Diplometopon*

*****

فهرست منابع :

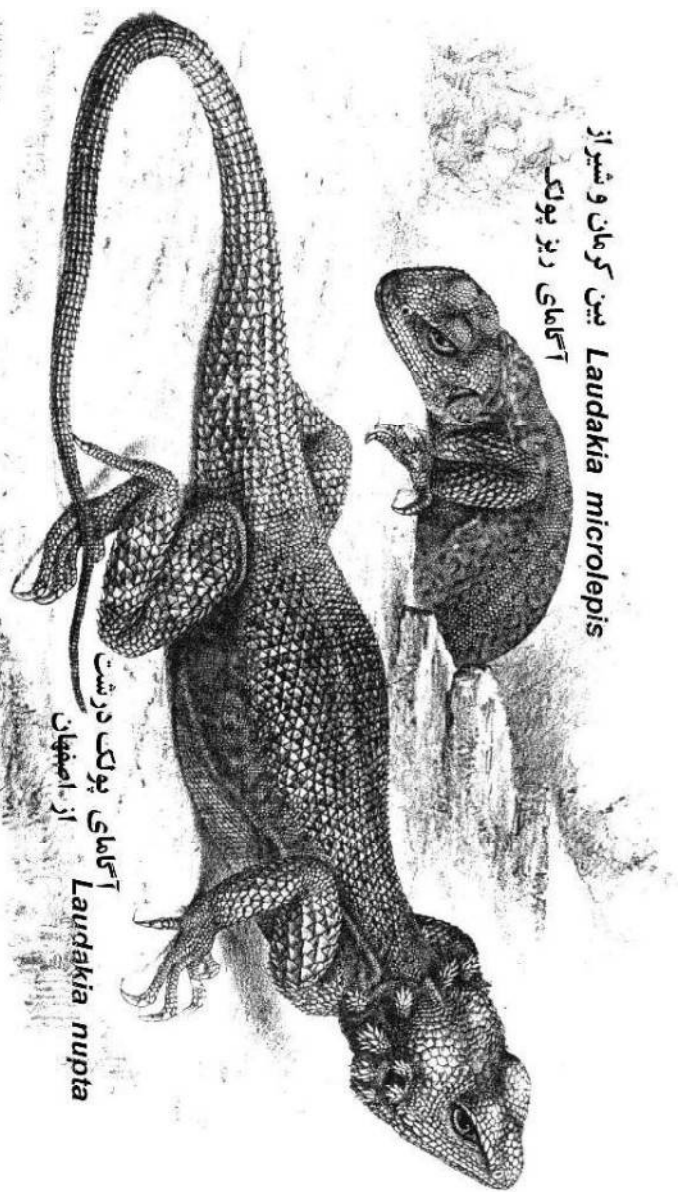
References :

- 1 - Anderson, S. C. The Lizards of Iran , Society For the Study of Amphibians and Reptiles. 1999.
- 2 – Arnold, E.N. Burton, J.A. Oviden, D.W. Reptiles & Amphibians of Britain Europe. HarperCollins Publisher.London . 1978.
- 3 – Blamey, M. Grey-Wilson, C. Mediterranean Wild Flowers . HarperCollins Publisher.London . 1993.
- 4 – Blanford, W.T. Zoology and Geology of Eastern Persia. Vol II. Macmillan and Co. London. 1876 .
- 5–Fitter,R.Fitter,A.Farrer,A.Grasses,Sedges,Rushes& Ferns of Britain and northern Europe. HarperCollins Publisher.London . 1984.
- 7-Fitter,R.Fitter,A.Blamey,M .Wild Flowers of Britain and northern Europe. HarperCollins Publisher.London . 1996.
- 6 – Tuck, R.G. The Turtles and Tortoises of Iran,Iran National Museum of Natural History ,1976.
- 7 - Uetz,P. Research Center Karlsruhe .
<http://www.reptile-database.org>
- 8 – Zahradnik J. et al , Animal World, Aventinum Publishing House .Prague, Czech Republic, 1990.

- ۹- بلوچ، م. کمی، ح. دوزیستان ایران. انتشارات دانشگاه تهران. ۱۳۷۳
- ۱۰- ریاضی، ب. حوزه آبریز رودخانه باهوکلالت. سازمان حفاظت محیط زیست ۱۳۷۱.
- ۱۱- سیرانی، ی. کلید شناسایی لاکپشتهای ایران، نشریه فنی شماره ۱۹ موزه ملی تاریخ طبیعی سازمان حفاظت محیط زیست. ۱۳۵۶.
- ۱۲- فیروز، ا. حیات وحش ایران، مهره داران. مرکز نشر دانشگاهی تهران. ۱۳۷۸.
- ۱۳- لطیفی، م. مارهای ایران. انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست. ۱۳۶۴ و ۱۳۷۹.

پایان

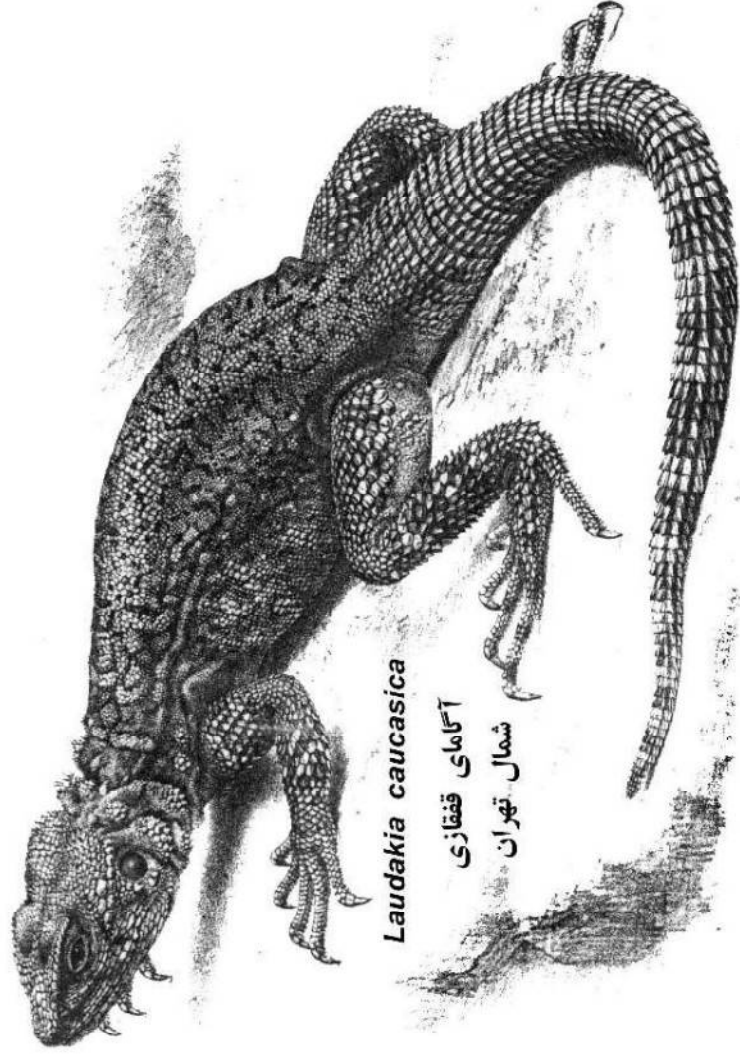
بین کرمان و شیراز
آسامای ریز پولک

آسامای پولک درشت
از امبهران
Laudakia nupta

تصویر روی جلد کتاب

© H. Rezaei, 1998

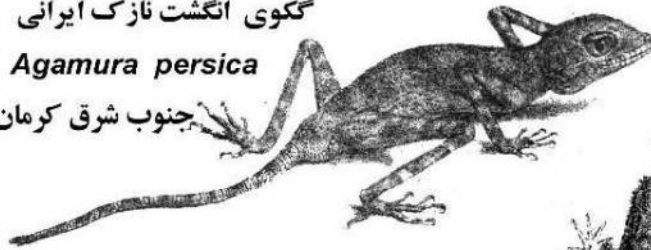

Laudakia caucasica

آگامای قفقازی

شمال تهران

گکوی انگشت نازک ایرانی
Agamura persica
جنوب شرق کرمان

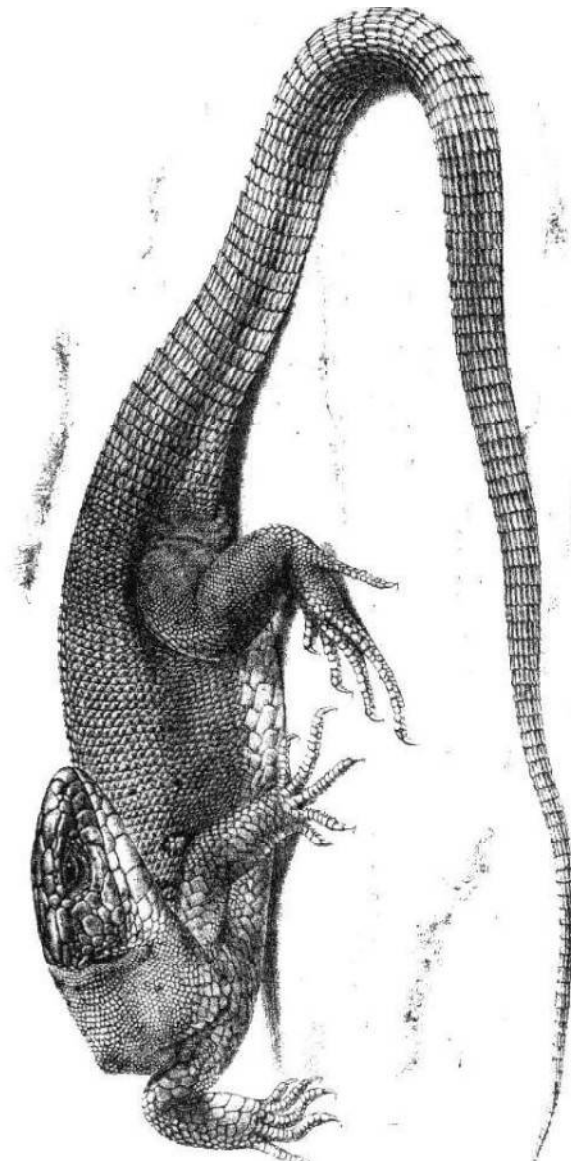

Stenodactylus doriae
گکوی شانه انگشتی دور یا
حاده بندر عباس به کرمان

Bunopus tuberculatus
گکوی صخره ای بلوچی
در منطقه بمپور بلوچستان

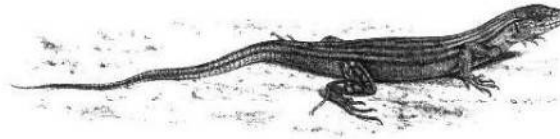
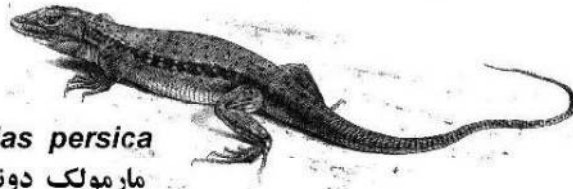
تپه های اطراف نیریز ، شرق شیراز مارمولک پرینسپس *Lacerta princeps*

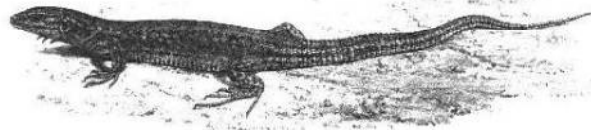
Acanthodactylus micropholis مارمولک پاشرابه ایرانی
در ناحیه بمپور بلوچستان

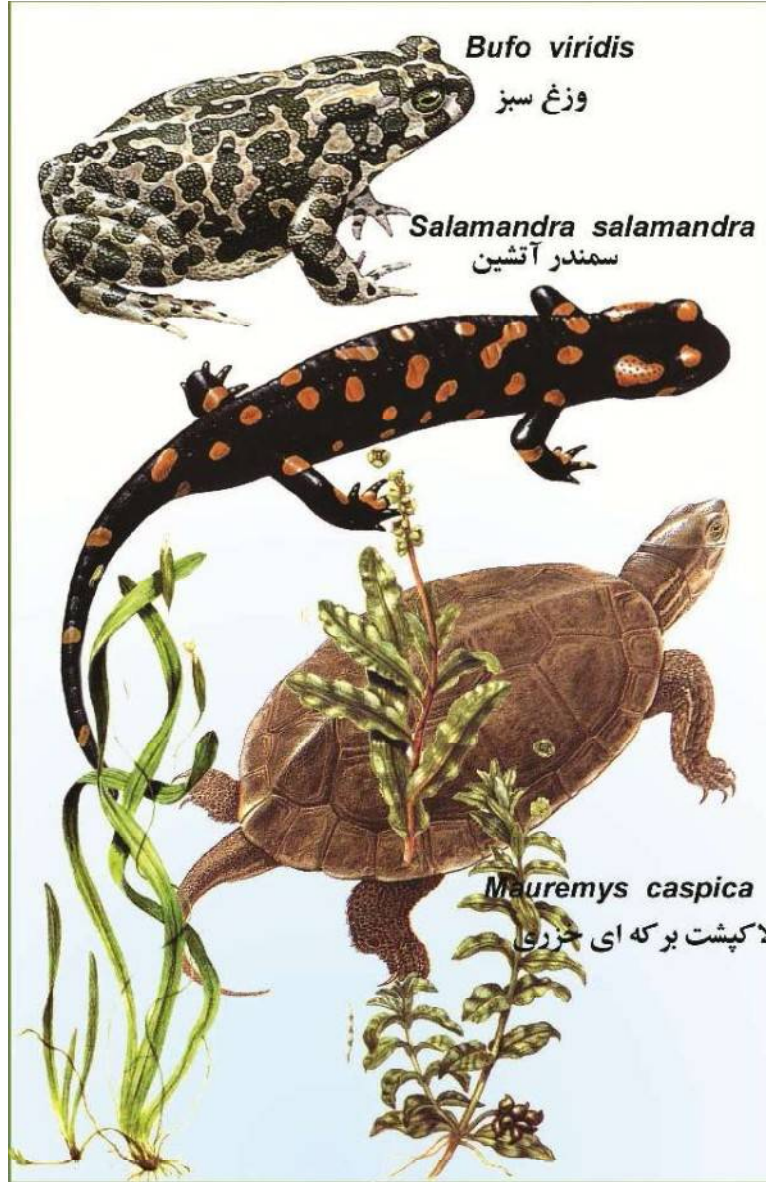
Eremias persica
مارمولک دونده ایرانی
در نزدیکی اصفهان

Eremias fasciata
مارمولک دونده سیستانی
جنوب غربی کرمان

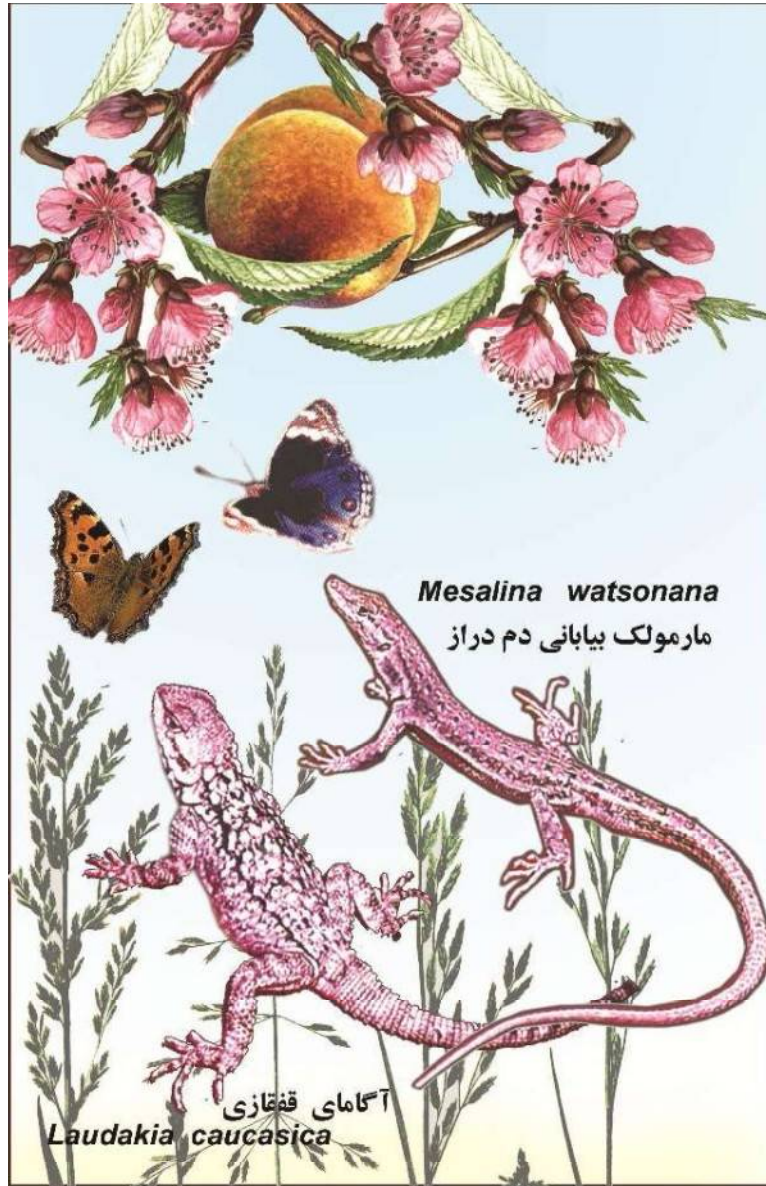
Lacerta brandtii
مارمولک ایرانی
اطراف تبریز (جاده تبریز - تهران)

تابلو رنگی الف

تابلو رنگی ب

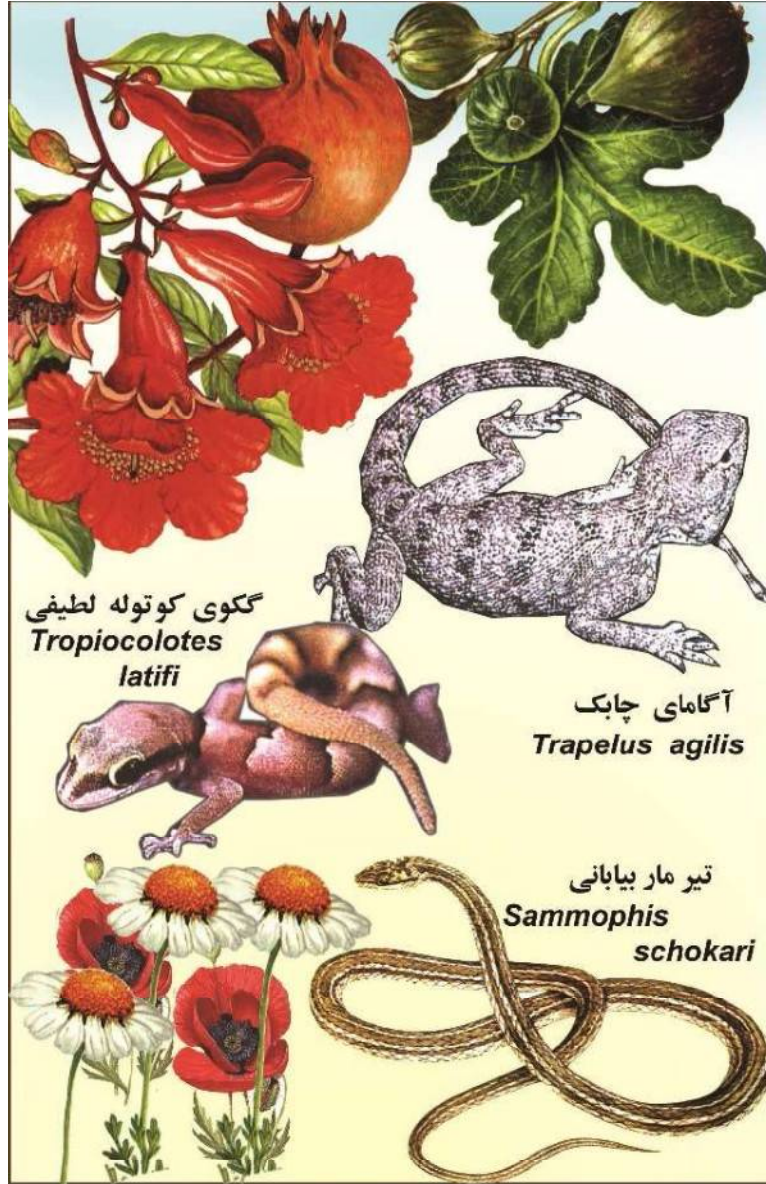

Mesalina watsonana

مارمولک بیابانی دم دراز

آسامای قفقازی
Laudakia caucasica

تابلو رنگی ج

گکوی کوتوله لطیفی
*Tropicolotes
latifi*

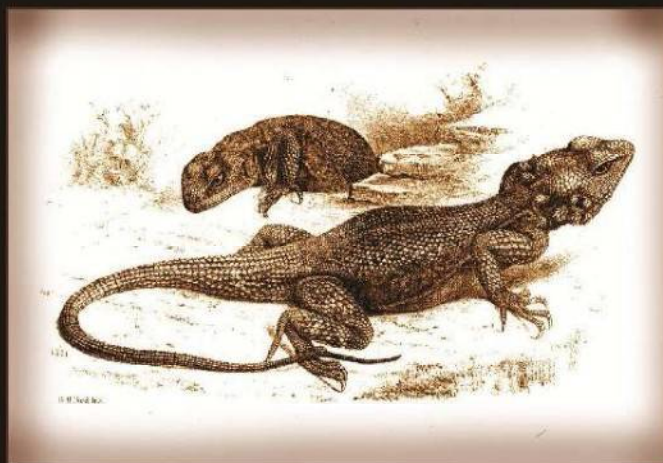
آگامای چابک
Trapelus agilis

نیر مار بیابانی
*Sammophis
schokari*

تابلورنگی د

Reptiles & Amphibians of Iran

Hassan Mohammadian

کتابی سودمند در موضوعات :

زیست شناسی ، محیط زیست ، علم طبقه بندی جانوران

شناخت طبیعت و جغرافیای جانوری ایران

Biodiversity و تنوع زیستی

بخش : خیابان انقلاب ، مقابل دانشگاه تهران ، مرکز نشر سپهر ۶۴۰۱۶۲۵

قیمت ۲۰۰۰۰ ریال شابک ISBN : ۹۶۴-۹۴۴۸۷-۲-۱

نشر شبیره admin@iran-biology.com